

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Β' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ

ΚΑΙ Η
ΠΕΡΙΟΧΗ
ΤΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ
ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ
ΜΕΧΡΙ ΤΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Α' ΤΟΜΟΣ

ΣΕΡΡΕΣ 2013

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΑΚΙΔΗΣ - ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΛΙΝΤΖΟΓΛΟΥ

**ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ
ΣΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΣΕΡΡΩΝ ΑΠΟ ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ
ΤΟΥ «ΕΘΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ», 1946-1949¹**

*Vingt fois sur le métier remettez votre ouvrage
polissez-le sans cesse et le repolissez
Nicolas Boileau²*

1. Η «προνομιστική» θέση του νομού Σερρών στο πλαίσιο του ελληνικού εμφυλίου πολέμου

«Δεν υπάρχει περίοδος της νεότερης ελληνικής ιστορίας που να βρθεί τόσων παρανοήσεων, κενών και παραποιήσεων στην ιστοριογραφία της... όσο αυτή που αφορά την ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου και ιδιαίτερα στον εντοπισμό των πολιτικοκοινωνικών του αιτίων» σημειώνει στην αρχή της «Εισαγωγής» του πρόσφατου βιβλίου του ένας νέος Έλληνας ιστορικός³. Ένα τέτοιο κενό είναι η αφήγηση και η έρευνα των όσων συνέβησαν στις περιοχές της βόρειας Ελλάδας που βρέθηκαν στις «παρυφές» του κυρί-

1. Ο αναγνώστης πρέπει να έχει υπόψη του ότι πολλά από τα στοιχεία μας προέρχονται από την 16τομη έκδοση της ΔΙΣ (Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού) του ΓΕΣ (Γενικού Επιτελείου Στρατού) *Αρχεία Εμφυλίου Πολέμου 1944-1949*, Αθήνα 1998 (στο εξής: ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία*). Η ηλεκτρονική της έκδοσή (τα κείμενα σε μορφή WORD, περιεχόμενα σε ένα CD) -που διευκόλυνε τα μέγιστα στην αναζήτηση των αναγκαίων πληροφοριών και των κατάλληλων παραθεμάτων- έφτασε στους γράφοντες από τους φίλους Τασούλα Βερβενιώτη, διδάκτορα Ιστορίας, Θανάση Καλλιανιώτη, υποψήφιο διδάκτορα Ιστορίας και Σπύρο Κακουριώτη, μεταφραστή και επιμελητή κειμένων. Εκφράζουμε τις ευχαριστίες μας και από αυτή τη θέση. Για να διευκολύνουμε, πάντως, τον ενδιαφερόμενο στην εύρεση των προαναφερθέντων στοιχείων (πληροφοριών και παραθεμάτων) διευκρινίζεται ότι στο παρόν κείμενο οι παραπομπές γίνονται στην έντυπη έκδοσή της συγκεκριμένης έκδοσης και παρακολουθούν τη σελιδαρίθμηση αυτής και όχι της ηλεκτρονικής.

2. *«Βάλε το έργο σου σε δοκιμή είκοσι φορές, λειάνε το χωρίς σταματημό και ξαναλειάνε το»*. Ο Nicolas Boileau (1636-1711) ήταν Γάλλος ηθικός και σατιρικός ποιητής, μιμητής του Οράτιου, φίλος του Μολιέρου και του Ρακίνα και ένας από τους θεμελιωτές του νεοκλασικισμού. Για τις πληροφορίες ευχαριστούμε τη Χαρίκλεια Ε. Καραγιαννακίδου, πτυχιούχο Γαλλικής Φιλολογίας.

3. Μ. Λυμπεράτου, *Στα πρόθυρα του Εμφυλίου Πολέμου. Κοινωνική πόλωση, Αριστερά και αστικός κόσμος στη μεταπολεμική Ελλάδα. Από τα Δεκεμβριανά στις εκλογές του 1946*, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2006, σ. 11. Θεωρούμε τη συγκεκριμένη «Εισαγωγή» μια εξαιρετική προσέγγιση του θέματος «έρευνα του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου», το οποίο εσχάτως έχει ξαναρχίσει να συζητείται έντονα.

ως μετώπου των επιχειρήσεων, αλλά που αφενός πλήρωσαν βαρύ τίμημα σε ανθρώπους και αφετέρου οδηγήθηκαν σε καθυστέρηση και υπανάπτυξη, οι οποίες δημιουργήθηκαν –εκτός από τις καταστροφές– από αυτήν ακριβώς την απώλεια πολύτιμου δυναμικού και χρόνου. Ο νομός Σερρών είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Ο συνδυασμός μερικών παραγόντων καθιστούσε το νομό Σερρών ένα πιθανότατο και ουσιαστικά «προαναγγελλθέν» θέατρο πολεμικών επιχειρήσεων στη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου. Ως πρώτος, μπορούσε να θεωρηθεί η γεωγραφική του θέση: βρισκόταν στα σύνορα της χώρας με δύο ξένες χώρες (Βουλγαρία - Γιουγκοσλαβία), αμφότερες ενταγμένες τότε στο στρατόπεδο των «δορυφόρων» της ΕΣΣΔ, που θα μπορούσαν να χρησιμεύσουν ως κρησφύγετα και πηγές ανεφοδιασμού ενός αντάρτικου στρατού. Ένας δεύτερος ήταν όσα είχαν συμβεί στο πρόσφατο παρελθόν: ένα ισχυρό και πνευματικό και αριστερό κίνημα στη διάρκεια του Μεσοπολέμου είχε οδηγήσει την Αριστερά σε σημαντικές εκλογικές επιτυχίες. Πρώτη, στα 1934 με την εκλογή του κομμουνιστή Διονύση Μενύχτα στο δημοκρατικό θώκο των Σερρών, την ανάδειξη τεσσάρων ομοϊδεατών του σε προέδρους ισάριθμων κοινοτήτων του νομού (Ροδολείβος, Ηλιοκώμη, Αγγίστα και Νέος Σκοπός) και τις ισχυρές μειοψηφίες του «Ενιαίου Μετώπου Εργατών και Αγροτών» (ονομασία του εκλογικού συνδυασμού που εξέφραζε το ΚΚΕ στις δημοτικές εκλογές εκείνης της χρονιάς – τις τελευταίες μέχρι το 1951) σε άλλες επτά κοινότητες (Νιγρίτα, Τούμπα, Πρώτη, Κορμίστα, Αγ. Τριάδα, Τερπνή και Χουμνικό)⁴. Δεύτερη, η εκλογή του Μενύχτα στη βραχύβια Βουλή που αναδείχτηκε από τις εκλογές της 26^{ης} Ιανουαρίου 1936⁵: υπήρχε, λοιπόν, μια «μαγιά» πιθανών υποστηρικτών της διεκδίκησης της εξουσίας από το ΚΚΕ. Άλλωστε, στη διάρκεια της Κατοχής και αμέσως μετά από αυτήν το ΕΑΜ και το ΚΚΕ είχαν παγιώσει ισχυρές κοινωνικές και πολιτικές θέσεις στην πόλη και στην περιφέρεια του νομού. Έναν τρίτο παράγοντα αποτελούσε και η αντίπαλη παράταξη, η «εθνικόφρων» και αντικομμουνιστική, στο πλευρό της οποίας είχαν συστρατευθεί και άνθρωποι με «σκοτεινό» παρελθόν (μέλη οργανώσεων που συνεργάστηκαν με τους Γερμανούς και άτομα με φόνους και βιασμούς στο «ενεργητικό» τους). Αυτή είχε σημαντικούς

4. «Ο χάρτης των κόκκινων Δήμων και Κοινοτήτων», εφ. *Ριζοσπάστης*, 20 /3/1934.

5. Για τα εκλογικά ποσοστά του ΚΚΕ στο νομό Σερρών, βλ. Δ. Πασχαλίδη - Τ. Χατζηαναστασίου, *Τα γεγονότα της Δράμας (Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1941). Εξέγερση ή προβοκάτσια;* Δράμα, Δημοτική Επιχείρηση Κοινωνικής Πολιτιστικής και Τουριστικής Ανάπτυξης (ΔΕΚΠΟΤΑ) Δήμου Δράμας, 2003, σσ. 296-299 και Ηλ. Νικολακόπουλου, «Η εκλογική επιρροή της κομμουνιστικής Αριστεράς, 1936-1951. Συνέχειες και ασυνέχειες» στο Χ. Φλάισερ (επιμ.), *Η Ελλάδα '36-'49. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο. Τομές και συνέχειες*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2003, σσ. 223-230. Ο αναγνώστης μπορεί ακόμη να συμβουλευτεί το Χ. Γεωργαντίδη - Ηλ. Νικολακόπουλου, «Η εξέλιξη της εκλογικής δύναμης του ΚΚΕ μεταξύ των δύο πολέμων», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 36-37 (1979) 448-468.

λόγους να επιδιώκει ένα οριστικό «ξεκαθάρισμα λογαριασμών» με την Αριστερά: είχαν ήδη μεσολαβήσει, και στο έδαφος του νομού Σερρών, έντονες και αιματηρές συγκρούσεις μεταξύ αριστερών και εθνικιστικών ενόπλων ελληνικών σωμάτων ήδη από το 1943⁶. Τέταρτος παράγων μπορούν να θεωρηθούν η περίοδος από τα μέσα Σεπτεμβρίου 1944 μέχρι τις αρχές Μαρτίου 1945 (το διάστημα της «ΕΑΜοκρατίας» στην πόλη και την περιοχή των Σερρών, για το οποίο από πλευράς των αντικομμουνιστών διατυπώνονταν κατηγορίες για «αλόγιστη βία») και η περίοδος που ακολούθησε τη Συμφωνία της Βάρκιζας, αυτή που έμεινε γνωστό ως περίοδος «Λευκής Τρομοκρατίας». Και οι δύο περίοδοι είχαν εντείνει τα πάθη η «Λευκή Τρομοκρατία» (περίοδος απηνούς διωγμού κάθε σχετισθέντος με το ΕΑΜ και δράσης παρακρατικών ομάδων), είχε αναγκάσει αρκετούς οπαδούς της Αριστεράς και παλιούς μαχητές του ΕΛΑΣ να πάρουν εκ νέου «τα βουνά» σχηματίζοντας τις «Ομάδες Διωκομένων». Όλα αυτά, σε συνδυασμό με τις γενικότερες εξελίξεις στη χώρα, οδήγησαν -από τα μέσα του 1946 αρχικά⁷ και από τις αρχές του 1947 πιο έντονα⁸- σε επανέναρξη ενόπλων συγκρούσεων μεταξύ δυνάμεων των δύο πλευρών.

Ο εμφύλιος πόλεμος στο νομό Σερρών είναι ακόμη μια «terra incognita»⁹. Εδώ θα εξεταστεί η αμιγώς στρατιωτική του πλευρά, με χρήση πηγών που προέρχονται από τον «Εθνικό Στρατό» (στο εξής: ΕΣ).

---

6. Βλ. Ν. Μαραντζίδη, *Γιασασίν Μιλλέτ - Ζήτω το Έθνος. Προσφυγιά, Κατοχή και Εμφύλιος: Εθνοτική ταυτότητα και πολιτική συμπεριφορά στους τουρκόφωνους ελληνορθόδοξους του Δυτικού Πόντου*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2001, σσ. 161-194 (ιδιαίτερα στις σσ. 183 και 186). Ένας από τους λόγους που «το αίμα ζητούσε εκδίκηση» (αν και οι υποψήφιοι «εκδικητές» δεν ήταν και οι ίδιοι εντελώς αθώοι του αίματος) ήταν και η εξόντωση (υπό μορφή αντιποίνων για προηγηθείσες ωμότητες) δεκάδων εθνικιστών από τον ΕΛΑΣ στη Μπάφρα, σε χαράδρες της δημόσιας οδού Σερρών - Άνω Βροντούς και στην Τριάδα, βλ. Β. Καλογριά, «Ένοπλες ομάδες ανεξάρτητων οπλαρχηγών και εθνικιστών αξιωματικών στην περιοχή μεταξύ Στρυμόνα και Αξιού (1941-1944)», στο Ν. Μαραντζίδης (επιμ.), *Οι άλλοι Καπετάνιοι. Αντικομμουνιστές ένοπλοι στα χρόνια της Κατοχής και του Εμφυλίου*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 2005, σσ. 127-199.

7. βλ. Κ. Πασχάλη, *Βασίλης Ραφτούδης (1914-1948)*, Αθήνα, Φιλίστωρ, 2006, σ. 210.

8. Στο ίδιο, σ. 232 κ. εξ.

9. Από ό,τι διαπιστώσαμε κατά την έρευνα που προηγήθηκε της συγγραφής αυτού του κεμένου, οι μοναδικές σχετικές αναφορές υπάρχουν στο κλασικό σύγγραμμα του στρατηγού ε.α. Δ. Ζαφειρόπουλου, *Ο αντισυμμοριακός αγών 1945-1949*, αυτοέκδοση, Αθήνα, 1956 (στο εξής: Ζαφειρόπουλος, *Αγών*), στις δύο εκδόσεις της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού του Γενικού Επιτελείου Στρατού, *Ο ελληνικός στρατός κατά τον αντισυμμοριακόν αγώνα: το πρώτον έτος του αντισυμμοριακού αγώνος 1946 και Ο ελληνικός στρατός κατά τον αντισυμμοριακόν αγώνα: επιχειρήσεις Γ' ΣΣ, 1947-1949* (εκδόσεις των ετών 1971 και 1976 αντίστοιχα), στο δίτομο έργο του Γ. Μαργαρίτη *Ιστορία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου 1946-1949*, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2000 (στο εξής: Μαργαρίτης, *Εμφύλιος*) και στο βιβλίο του Σερραίου ερευνητή Κώστα Πασχάλη που σημειώνεται στην υποσημείωση αρ. 7. Ελπίζουμε το παρόν κείμενο να συνεισφέρει στην περαιτέρω έρευνα της περιόδου.

2. Προβλήματα - «σιωπές» στην έρευνα

Πριν περάσουμε στην εξέταση του μελετώμενου θέματος, κρίνεται αναγκαίο να παρατεθούν μερικές επισημάνσεις σχετικά με προβλήματα - «σιωπές» του υλικού που χρησιμοποιήθηκε.

Ως τέτοια αναφέρουμε ενδεικτικά τα εξής:

1. Τη σχεδόν παντελή απουσία πληροφοριών στις αρχειακές πηγές του «Εθνικού Στρατού» σχετικά με την προέλευση των μελών των ανταρτικών ομάδων και των σχηματισμών του «Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας» (στο εξής: ΔΣΕ). Οι γνωστές πηγές που προέρχονται από την Αριστερά υποστηρίζουν ότι ήταν παλιοί ΕΛΑΣίτες και άλλοι (μη κομμουνιστές) που αναγκάστηκαν να καταφύγουν στις «Ομάδες Διωκομένων» και στη συνέχεια στο ΔΣΕ λόγω της τρομοκρατίας που ακολούθησε τη Συμφωνία της Βάρκιζας.

2. Την απουσία πληροφοριών για τον αριθμό των μελών του ΕΛΑΣ που εντάχθηκαν στο ΔΣΕ (υπάρχουν κάποιες αναφορές και αυτές μόνον σε ηγετικά στελέχη).

3. Την έλλειψη στοιχείων που εντοπίζεται σχετικά με τον αριθμό των γυναικών που συμμετείχαν στον ΔΣΕ: αυτή την θεωρούμε ιδιαίτερα σημαντική, αφού οι γυναίκες κάλυψαν μεγάλο ποσοστό στις δυνάμεις του ΔΣΕ. Σημειώνουμε, πάντως, ότι οι γυναίκες μαχήτριες του ΔΣΕ στο νομό Σερρών ήταν σαφώς λιγότερες απ' ό,τι στα κύρια μέτωπα του εμφυλίου πολέμου, όπως και στις άλλες περιοχές που βρισκόνταν μακριά από τη «μεγάλη φωτιά»¹⁰.

4. Την παράθεση μεγάλου αριθμού «νεκρών και συλληφθέντων» μελών του ΔΣΕ στις εκδόσεις της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού του Γενικού Επιτελείου Στρατού. Μπορούμε να υποθέσουμε και ταυτόχρονα να αναρωτηθούμε τι από τα δύο συνέβαινε: ή οι σχετικοί αριθμοί διογκώνονταν σκοπίμως ή οι δυνάμεις του ΔΣΕ εμπλουτιζόνταν συνεχώς με νέους μαχητές. Το δεύτερο ενδεχόμενο, ιδιαίτερα μετά τα μέσα του 1948 ήταν μάλλον απίθανο. Άλλωστε, γνωρίζουμε ότι το πρόβλημα των εφεδρειών ήταν ένα από τα σημαντικότερα που είχε να αντιμετωπίσει ο ΔΣΕ.

5. Την ανεπάρκεια στοιχείων σχετικά με τον ακριβή αριθμό των οπλιτών του ΕΣ. Από τις πηγές (τουλάχιστον τις επίσημες¹¹) δεν προκύπτει με ακρίβεια -μπορούμε μόνο να το εικάσουμε, αν και οι συνθήκες της εποχής επέβαλλαν την πανστρατιά - κατά πόσο οι μονάδες είχαν την πολεμική τους σύνθεση (όταν δηλαδή ο αριθμός των ανδρών τριπλασιάζεται σε σχέση με τους υπηρετούντες εν καιρώ ειρήνης) ούτε το χρονικό σημείο κατά το οποίο οι μονάδες έφταναν στα προβλεπόμενα επίπεδα πολεμικής σύνθεσης. Άλ-

10. Βλ. Μαργαρίτη, *Εμφύλιος*, τ. 2, σ. 252.

11. Εξαιρέση αποτελεί το Ζαφειρόπουλος, *Αγών*, όπου παρατίθεται πλήθος σχετικών πληροφοριών (ιδίως σσ. 89-103). Πρέπει να καταστεί απολύτως σαφές ότι το εν λόγω σύγγραμμα **δεν** αποτελεί επίσημη έκδοση του Στρατού.

λωστε, προκύπτει ακόμη ένα ερώτημα: τα προβλεπόμενα οργανογράμματα ήταν τα προπολεμικά ή είχαν εκπονηθεί καινούρια¹²;

6. Την ανεπαρκή -αν και θεωρούμε πως είναι απαραίτητη- περιγραφή του κλίματος που επικρατούσε στο νομό Σερρών στο διάστημα πριν από την άνοιξη του 1947, όταν ξεκίνησε ουσιαστικά στην περιοχή η ολοκληρωτική ένοπλη σύγκρουση. Τα στοιχεία είναι ελάχιστα και περιγράφεται κατάσταση αναρχίας. Αναφέρεται η επικράτηση φόβου και ανασφάλειας στον πληθυσμό με πρώτη χρονολογικά σχετική αναφορά των Φιλελευθέρων στα 1945¹³. Στα μέσα Σεπτεμβρίου 1946 «λάδι στη φωτιά» είχε ήδη πέσει από τις ταραχώδεις εκλογές της 31ης Μαρτίου και το «χτύπημα» στον σταθμό Χωροφυλακής στο Λιτόχωρο. Επιπλέον, το δημοψήφισμα της 1^{ης} Σεπτεμβρίου είχε φέρει πίσω το βασιλιά Γεώργιο. Πολλοί έβλεπαν σύννεφα στον ορίζοντα και οι ηγέτες του στρατού περιέμεναν εισβολή ή επίθεση από τους βόρειους «γείτονες»: στα τέλη του 1946 είχε τεθεί θέμα Μακεδονίας στη Διάσκεψη Ειρήνης κι αυτοί φοβόντουσαν¹⁴. Για να επανέλθουμε στα του νομού Σερρών, παρά το γεγονός ότι η περίοδος παραμένει ουσιαστικά ανεξερεύνητη, γνωρίζουμε ότι εκατοντάδες συμπαθούντες της Αριστεράς (ενδεχόμενοι μαχητές, πολλοί από τους οποίους ήταν έμπειροι αντάρτες του ΕΛΑΣ) συνελήφθησαν κι εξορίστηκαν: χαρακτηριστικότερο και περισσότερο κραυγαλέο από όλα ήταν το παράδειγμα των επτά επιφανών στελεχών του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου και του ΚΚΕ στα μέσα Οκτωβρίου του 1946. Τότε ολοκληρώνεται η επιχείρηση εξουδετέρωσης του δυναμικού των «στασιαστών» -και ταυτόχρονα η κατατρομοκράτηση οποιουδήποτε θα διανοούνταν να συστρατευτεί με αυτούς- με τη σύλληψη και την εκτόπιση «δι' εν έτος εις διαφόρους νήσους του Αιγαίου»-κατόπιν απόφασης της Επιτροπής Δημοσίας Ασφαλείας Σερρών- του κομμουνιστή Διονύση Μενύχτα, ο οποίος, όπως προαναφέρθηκε, είχε εκλεγεί δήμαρχος Σερρών στα 1934 και βουλευτής Σερρών του «Παλλαϊκού Μετώπου» (εκλογικής έκφρασης του ΚΚΕ) στις εκλογές της 26^{ης} Ιανουαρίου 1936 και 6 άλ-

---

12. Βλ. προηγούμενη υποσημείωση. Σημειώνουμε, πάντως, ότι μερικές απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά μπορούν να εντοπιστούν στο βιβλίο του υποστρατήγου ε.α. Κ. Πολυζώη, *Ιστορία του Ελληνικού Στρατού 1821-1997*, Αθήνα, ΓΕΣ/ΔΙΣ, 1998, σσ. 260-279.

13. Λέσχη Φιλελευθέρων Νομού Σερρών προς Πολιτικόν Γραφείον κ. Πρωθυπουργού και Υπουργείον Εσωτερικών, «Περί της εν Σέρραις καταστάσεως», ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία*, τόμος 2, έγγραφο 1, σσ. 45-46. Εξόχως ενδιαφέρουσα θεωρούμε την ανησυχία των γραφόντων ότι «η μέχρι της σήμερον απουσία της Χωροφυλακής, μόνης ικανής να επιβάλει την τάξιν, επιτείνει την αναρχίαν εις ο σημείον δε έχουν φθάσει τα πράγματα απειλείται η ομαδική κάθοδος των χωρικών εις τας πόλεις επί μεγίστη ζημία υπό τας παρούσας μάλιστα συνθήκας και της Εθνικής Οικονομίας και των Εθνικών συμφερόντων». Ο οξύνουσ αναγνώστης μπορεί να καταλάβει ποια ήταν η «μεγίστη ζημία» που προκάλεσε η εκκένωση των χωριών αργότερα, πάντα διαρκούντος του εμφυλίου πολέμου (βλ. εδώ, υποσημείωση αριθμός 46).

14. ΓΕΣ/ΑΚΑ προς Αρχηγό ΓΕΣ, «Διαπιστώσεις και ενδεικνυόμενα μέτρα 16/9/1946», ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία*, τ. 2, έγγραφο 99, σσ. 396-400.

λων αριστερών: του Κ. Παπανικολάου, του Κ. Φολιτζάνη ή Σαφιτζώτη, του Στυλιανού Σταυριανίδη, του Γ. Μαυρίδη, του Ι. Φαρμάκη και του Δημητρίου Δουβαλίδη¹⁵.

3. Το είδος και τα χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων στο νομό

Όπως σημειώνει ο στρατηγός ε.α. Δημήτριος Ζαφειρόπουλος στην «Εισαγωγή» του κλασικού του συγγράμματος *Ο αντισυμμοριακός αγών 1945-1949*, η μορφολογία του ελληνικού εδάφους είναι τέτοια (ορεινοί όγκοι ασυνεχείς και διακοπτόμενοι), που δημιουργείται κατάσταση ισοτιμίας μεταξύ των αντιπάλων, ακυρώνοντας την όποια αριθμητική υπεροχή και υπεροπλία¹⁶. Αυτό ισχύει και στην περίπτωση μας, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά το βόρειο και κεντρικό τμήμα του νομού Σερρών: οι ορεινοί όγκοι του Δύσωρου (Κρουσιών), του Άγκιστρου, του Μενοίκιου, του Μπέλες (όρη Κερκίνης), του Όρβηλου, των ορέων της Βροντούς και του Λαϊλιά δημιούργησαν ευνοϊκές συνθήκες για δράση ανταρτικών δυνάμεων, ακόμη κι αν οι αντίπαλοί τους -στην περίπτωση μας ο Εθνικός Στρατός- υπερείχαν αριθμητικά και σε οπλισμό.

Αναφερθήκαμε στο βόρειο και κεντρικό τμήμα του νομού Σερρών, επειδή για το νότιο ισχύει κάτι άλλο, που σημειώνει στο σχετικό μέρος του δίτομου έργου του *Ιστορία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου 1946-1949* ο Γιώργος Μαργαρίτης. Πιο συγκεκριμένα, στο κεφάλαιο «Ο πόλεμος στα

15. Τα στοιχεία προέρχονται από τις εφημερίδες «Καθημερινή» και «Εμπρός» της 17 και 18 Οκτωβρίου 1946 αντίστοιχα. Στην «Καθημερινή» ο Μενύχτας αναφέρεται ως «γενικός γραμματέας του Κ.Κ. Σερρών και πρώην δήμαρχος», οι Παπανικολάου, Φολιτζάνης και Σταυριανίδης ως «μέλη της νομαρχιακής επιτροπής» (χωρίς να διευκρινίζεται τίνος φορέα), ο Μαυρίδης ως «διευθυντής της εφημερίδος "ΝΙΚΗ"» και ο Φαρμάκης ως «πρόεδρος του συλλόγου Ελάς». Στο «Εμπρός» οι συλληφθέντες ονομάζονται «αναρχικοί ηγέται Σερρών», ο Μενύχτας αναφέρεται ως «γενικός γραμματέας της Επιτροπής Πόλεως Σερρών» (χωρίς να διευκρινίζεται τίνος φορέα), ο Παπανικολάου ως «μέλος της νομαρχιακής επιτροπής του Κ.Κ.Ε. - ανώτατος εκπαιδευτικός επιθεωρητής επί εαμοκρατίας», ο Σαφιτζώτης ως «δικηγόρος, μέλος της νομαρχιακής επιτροπής», ο Σταυριανίδης ως «γενικός γραμματέας της νομαρχιακής επιτροπής του ΑΚΕ» (Σ.Σ.: Αγροτικού Κόμματος Ελλάδας, συμμάχου του Κ.Κ.Ε.), ο Μαυρίδης ως «διευθυντής της κομμουνιστικής εφημερίδος "Νίκη" Σερρών», ο Φαρμάκης ως «πρόεδρος του συλλόγου ΕΛΑΣ» και ο Δουβαλίδης ως «δικηγόρος, μέλος της νομαρχιακής επιτροπής του Κ.Κ.Ε.». Ο τελευταίος συνελήφθη «διότι κατ' αυτού προσέκλυαν αδιάσειστα στοιχεία ηθικής αυτουργίας διαρπαγής και δολοφονιών εθνοφορώνων πολιτών». Το γεγονός ότι εις των συλληφθέντων αναφέρεται με δύο διαφορετικά επώνυμα, μας προξένησε απορία: μικρή έρευνα οδήγησε στο συμπέρασμα ότι ο «Φολιτζάνης» ή «Σαφιτζώτης» ήταν ο δικηγόρος Κωνσταντίνος Σοφιδιώτης, στέλεχος των «Αριστερών Φιλελευθέρων». Γι' αυτόν, βλ. Β. Τζανακάρη, *Εικονογραφημένη Ιστορία των Σερρών*, Σέρρες, 1991, σ. 490 και στο δικτυακό τόπο www.serres.gr/History/tzanakaris/main.htm (τελευταία επίσκεψη στις 11-11-2006).

16. Βλ. Ζαφειρόπουλου, *Αγών*, σ. 15, όπου σημειώνεται: «...η επί των συγκροτημάτων τούτων ορεινή φύσις του εδάφους...εξουδετέρωνε την υπεροχήν των εθνικών δυνάμεων επί του συμμοριτισμού».

ανατολικά του Αξιού» ο συγγραφέας παρατηρεί εύστοχα ότι «για το Δημοκρατικό Στρατό το μεγάλο πρόβλημα...ήταν η γειτνίαση με τη θάλασσα. Η πιο επικίνδυνη ζώνη για τους αντάρτες ήταν αυτή ανάμεσα στους κεντρικούς συγκοινωνιακούς άξονες -το οδικό δίκτυο και τη σιδηροδρομική γραμμή- και την παραλία...Ο πόλεμος στην Ανατολική Μακεδονία ήταν ο πόλεμος του απρόβλεπτου»¹⁷. Μια ακόμη επισήμανση του Μαργαρίτη αποδεικνύεται ακριβέστατη: «...το αίσθημα του διαρκούς κινδύνου ήταν παρόν και στους δύο αντιπάλους, ιδιαίτερα, όμως, στους καταδικασμένους σε καθήκοντα φρουράς (η υπογράμμιση δική μας) στρατιώτες του Εθνικού Στρατού»¹⁸.

Μπορούμε, λοιπόν, να καταλάβουμε το ρόλο και τον προορισμό των δύο αντιπάλων: περιγράψαμε ήδη αυτόν του ΕΣ. Εδώ, απλώς σημειώνουμε -θα δειχθεί στη συνέχεια αναλυτικά και με ενάργεια- ότι ο ΔΣΕ, επέμεινε καθ' όλη τη διάρκεια της αναμέτρησης στη συνηθέστερη τακτική του ανταρτοπόλεμου, αυτήν του «χτύπα και φεύγα» (τακτική φθοράς, απασχόλησης των εχθρικών δυνάμεων και πρόκλησης υπερέντασης και εκνευρισμού στους μαχητές τους). Προκύπτει, έτσι, με ευκολία το συμπέρασμα σχετικά με το είδος των επιχειρήσεων. Αυτές ήταν ενέδρες, εκκαθαριστικές επιχειρήσεις, προσβολές από το ΔΣΕ συγκεκριμένων στόχων (φορηγά, δημόσια κτίρια, σιδηροδρομικό δίκτυο και αμαξοστοιχίες, καταστήματα και αποθήκες, επιχειρήσεις για την εξασφάλιση εφοδίων και προσπάθειες του ΕΣ για την καταστροφή τυχόν πηγών εφοδιασμού του αντιπάλου. Ήταν ακόμη βολές φορητών πυροβόλων (αμερικανικά μπαζούκας από πλευράς ΕΣ, ενώ οι αντάρτες χρησιμοποιούσαν κυρίως γερμανικά όπλα-λάφυρα από τους ναζί, σταλμένα από τη Γιουγκοσλαβία), πυροβολικού, ναρκοπόλεμος, χρήση αεροσκαφών κ.ά.

Κλείνουμε αυτήν την ενότητα με μια «μεθοδολογική» επισήμανση - πρόταση. Θα προτεινάμε στον (υπομονετικό ή φιλοπαίγμονα) αναγνώστη να επιχειρήσει μια διπλή ή ακόμη και τριπλή προσέγγιση του κειμένου που ακολουθεί: αρχικά να παρακολουθήσει την εξέλιξη των συγκρούσεων σε «γραμμική», χρονολογική σειρά· στη συνέχεια να «χωρίσει» το νομό σε πέντε ζώνες (ανάλογα με την εγγύτητα των «θεάτρων» των επιχειρήσεων σε ισάριθμα αστικά και ημιαστικά κέντρα): τις Σέρρες, το Σιδηρόκαστρο, τη Ροδόπολη, τη Νιγρίτα και τη Νέα Ζίχνη· εναλλακτικά, να τοποθετήσει τους τόπους των αναμετρήσεων κοντά στους ορεινούς όγκους του νομού

17. Βλ. Μαργαρίτη, *Εμφύλιος*, σσ. 387-388.

18. Στο ίδιο, σ. 388. Άλλωστε, το σχέδιο «Τέρμινους» που εφαρμόστηκε από την άνοιξη του 1947 προέβλεπε για τις δυνάμεις του Γ' Σώματος Στρατού, μεταξύ των οποίων ήταν και αυτές που δρούσαν στο έδαφος του νομού Σερρών, να απασχολούν δυνάμεις του αντιπάλου, προκειμένου αυτές να μη μετακινηθούν δυτικότερα και ενισχύσουν τον κύριο όγκο των «συμμοριτών». Βέβαια, η τελική αποστολή των μονάδων του ΕΣ ήταν η εκκαθάριση των μονάδων του ΔΣΕ και η εγκαθίδρυση καθεστώτος «τάξης και ασφαλείας».

ή στην πεδιάδα των Σερρών, διαπιστώνοντας ιδίοις όμμασι την ορθότητα ή μη των κρίσεων και γενικεύσεων των συγγραφέων ή εξάγοντας τα δικά του συμπεράσματα. Πιστοί στο κάλεσμα του Σεφέρη «ας κάνει κάτι κι ο αναγνώστης» παρέχουμε στο «Παράρτημα» δύο χάρτες που μπορούν να βοηθήσουν στις προτεινόμενες (και σε καμιά περίπτωση επιβαλλόμενες...) αυτές εναλλακτικές αναγνώσεις.

4. Οι δυνάμεις των αντιπάλων και οι επιχειρήσεις στα 1947

Στα τέλη του 1946, όπως περιγραφόταν σε έγγραφο του ΕΣ «εις την περιοχὴν Σερρών η καταβληθείσα προσπάθεια δημιουργίας πυρήνων δεν εσημείωσεν προόδους»¹⁹. Το δεύτερο δεκαπενθήμερο του Ιανουαρίου 1947 οι πληροφορίες του ΕΣ έφεραν τους μαχητές του αντιπάλου να είναι ακόμη ελάχιστοι. Όπως σημειώνεται σε άκρως απόρρητη έκθεση «εις την περιοχὴν Λαϊλιά Σερρών η δρώσα δύναμις συμμοριτών υπολογίζεται εις 50. Οι περισσότεροι τούτων ως και αρχηγός των προέρχονται εκ του εξωτερικού. Απεστάλησαν εκείθεν με την εντολήν της δημιουργίας επικέντρου συμμοριακής δράσεως και εις την περιοχὴν ταύτην. Αι μέχρι τούδε όμως προσπάθειαι των δεν εσημείωσαν προόδους»²⁰.

Οι δυνάμεις που παρέτασαν οι αντίπαλοι στο νομό Σερρών την άνοιξη του 1947, ήταν (τον Απρίλιο) οι εξής: ο ΔΣΕ είχε 250 μαχητές, ενώ οι διαθέσιμες μονάδες του ΕΣ ήταν η 35^η Ταξιαρχία²¹. Στο πλευρό του Στρατού μάχονταν 5 λόχοι της «Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής» (στο εξής: ΕΒΧ). Πρέπει λοιπόν να θεωρήσουμε ότι οι μαχητές του αντικομμουνιστικού στρατοπέδου ήταν περίπου 1.000 στρατιώτες (των 561, 562 και 563 Ταγμάτων Πεζικού) και 500 χωροφύλακες. Την ευθύνη διοίκησης των ανταρτικών δυνάμεων είχε το Κλιμάκιο του Γενικού Αρχηγείου Ανατολικής Μακεδονίας του ΔΣΕ υπό τον Αλέκο Παπαγεωργίου, στο οποίο ανήκαν τα Αρχηγεία Μποξ Νταγ και Νιγρίτας²².

Ένα μήνα αργότερα συστάθηκε²³ -υπό τη διοίκηση του καταγόμενου

19. Βλ. Αρχηγός ΓΕΣ, «Έκθεσις επί της συμμοριακής δραστηριότητος», ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία, τ. 3, έγγραφο 34, σσ. 200-206. Σημειώνεται ότι το Γενικό Αρχηγείο του ΔΣΕ ιδρύθηκε στις 28 Οκτωβρίου 1946.

20. Βλ. ΓΕΣ/ Διεύθυνσις Πληροφοριών, «Έκθεσις επί της συμμοριακής δραστηριότητος κατά το 2^{ον} δεκαπενθήμερον μηνός Ιανουαρίου 1947», ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία, τ. 3, έγγραφο 43, σσ. 263-271.

21. Βλ. Υπουργείον Στρατιωτικών, Γενικόν Επιτελείον Στρατού/Διεύθυνσις Οργανώσεως και Επιχειρήσεων «Καθορισμός περιοχής Σωμάτων Στρατού και υπαγωγή Μονάδων», ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία, τ. 2, έγγραφο 53, σσ. 237-240.

22. Βλ. Γενικό Επιτελείο Στρατού/Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, *Ο Ελληνικός Στρατός κατά τον αντισυμμοριακόν αγώνα: επιχειρήσεις Γ' Σώματος Στρατού 1947-1949* (στο εξής: ΓΕΣ/ΔΙΣ, Γ' ΣΣ 1947-1949), Αθήναι, 1976, σ. 37.

23. Στο ίδιο.

από την Ηράκλεια Σερρών δάσκαλου Θανάση Γκένιου²⁴ (Λασσάνη)- Αρχηγείο Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης, στο οποίο υπήχθη, μεταξύ άλλων μονάδων του ΔΣΕ, και το προαναφερθέν Κλιμάκιο. Σ' αυτό, όμως, δεν ανήκε το Αρχηγείο Νιγρίτας, το οποίο υπαγόταν στο νεοσυσταθέν Κλιμάκιο Γενικού Αρχηγείου Κεντρικής Μακεδονίας: το τελευταίο διοικούνταν από τον καταγόμενο από την Ανατ. Θράκη, πρώην κοινοτικό γραμματέα Δασοχωρίου Ηράκλειας, κάτοικο της Κοίμησης Σερρών Περικλή Σταματόπουλο (Καραγιώργη)²⁵.

Οι επιχειρήσεις που έλαβαν χώρα²⁶ στο διάστημα από τον Απρίλιο μέχρι το τέλος Ιουνίου του 1947 ήταν οι εξής: στις 15 Απριλίου χτυπήθηκε η μεθοριακή διμοιρία Άγκιστρου και το μεθοριακό φυλάκιο Κρασοχωρίου²⁷. Στις 25 του ίδιου μήνα ομάδα χωροφυλάκων έπεσε σε ενέδρα των ανταρτών -από τους έντεκα χωροφύλακες οι τέσσερις σκοτώθηκαν, ένας τραυματί-

---

24. Για τον Γκένιο, βλ. Τ. Χατζηναστασίου, «Οι Ρίζες του Εμφυλίου στην Ανατολική Μακεδονία» στο Κλ. Κουτσούκης-Ι. Σακκάς (επιμ.) *Πτυχές του Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949*, Αθήνα, Φιλίστωρ, 2000, σσ. 318-319 και Β. Τζανακάρη, *Τα Σέρρες του Πολέμου, της Κατοχής και της Αντίστασης*, Σέρρες, έκδοση ΔΕΥΑ Σερρών & περιοδικό ΠΑΤΙ, 1998, σ. 93.

25. Για τον Σταματόπουλο, βλ. Χατζηναστασίου, *ό.π.*, σ. 318. και Β. Τζανακάρη, *ό.π.*, σ. 93. Ο Σταματόπουλος αναφέρεται ως «Καραγιώργης» στο ΓΕΣ/ΔΙΣ, Γ' ΣΣ 1947-1949, σ. 37, αλλά εκεί ως βαπτιστικό του αναφέρεται το όνομα «Γεώργιος». Ο Χατζηναστασίου και ο Τζανακάρης τον αναφέρουν ως «Περικλή Σταματόπουλο», χωρίς όμως ψευδώνυμο. Πρόκειται αναμφίβολα για το ίδιο πρόσωπο, αφού οι τρεις πηγές συμφωνούν ότι ήταν διοικητής του Αρχηγείου Κεντρικής Μακεδονίας του ΔΣΕ.

26. Θα περιοριστούμε στο παρόν κείμενο στις επιχειρήσεις που πραγματοποιήθηκαν και θα αποφύγουμε σχεδόν οποιαδήποτε αναφορά στις οδηγίες και στις εντολές που προηγήθηκαν αυτών ή τις ακολούθησαν. Παρότι τα έγγραφα που περιλαμβάνονται στους 16 τόμους της έκδοσης ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία* παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον και παρέχουν πολλές πληροφορίες για τις λεπτομέρειες των επιχειρήσεων, θα περιοριστούμε στην απλή αναφορά των επιχειρήσεων και των συγκρούσεων. Κλείνοντας αυτή την μεθοδολογική παρέκβαση, σημειώνουμε ότι, μεταξύ άλλων, παρατίθενται στα έγγραφα αυτά και πληροφορίες για την καθημερινότητα, αλλά και τις μικροαπολαύσεις των αντιμαχόμενων. Για παράδειγμα, στο Γ' Σ.Σ./Α1, «Έκθεσις επιχειρήσεως Λίπας», ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία*, τ. 4, έγγραφο 64, σ. 492 διαβάζουμε ότι «*Το Μέγα Σάββατον 12.4.47 [οι συμμορίται] κατηνθύνθησαν και εγκατεστάθησαν εις Χούνι-Ουντουρίστ Νοτιοδυτικώς φυλακίου Λίπας [όπου] παρέλαβον από ποιμένας 20 πρόβατα τα οποία έφαγαν την ημέραν του Πάσχα*».

27. Βλ. Γ' Σ.Σ./Α1, «Έκθεσις επιχειρήσεως Λίπας», ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία*, τ. 4, έγγραφο 64, σ. 493. Όπως γράφεται στην προηγούμενη υποσημείωση παρατίθενται στα έγγραφα πληροφορίες για τις αθέατες πλευρές των συγκρούσεων. Διαβάζουμε στο συγκεκριμένο έγγραφο ότι «*Η Διμοιρία Αγκίστρου υπό τον μόνιμον Ανθ/στήν Χατζηπαναγιώτου αντέστη ολιγότερον χρονικόν διάστημα. Ένεκεν του ότι ο Διοικητής αυτής δεν επεδείξατο το απαιτούμενον θάρρος και αυτοθυσίαν, εκ των οπλιτών οι 12 συνελήφθησαν αιχμάλωτοι υπό των συμμοριτών οι 3 δε μετά του οπλισμού των διέφυγον καθώς επίσης και ο Ανθ/στής Χατζηπαναγιώτου*» (η υπογράμμιση δική μας).

στηκε και τρεις θεωρήθηκαν «αγνοούμενοι»²⁸.

Οι πρώτες μέρες του Μαΐου 1947 συνδέθηκαν με ένα από τα πρώτα σημαντικά πλήγματα του ΔΣΕ εναντίον κατοικημένης περιοχής του νομού Σερρών: στις 3 του μήνα ισχυρή δύναμη ανταρτών²⁹ μπήκε στην Καστανούσα. Βέβαια, τόσο οι αντάρτες που «χτύπησαν» το χωριό όσο και οι δυνάμεις του ΕΣ που κινήθηκαν για να αποκαταστήσουν την τάξη προέρχονταν από εδάφη του νομού Κιλκίς, αλλά το χτύπημα πραγματοποιήθηκε στο έδαφος του νομού Σερρών. Η Καστανούσα εκκενώθηκε και σε έγγραφο των προέδρων της κοινότητας Καστανούσας και άλλων χωριών της περιοχής (Πλατανάκια, Μακρυνίτσα, Άνω και Κάτω Πορροία, Ροδόπολη και Ανατολή) επισημαίνεται η αναγκαιότητα της εδραίωσης της τάξης: η τελευταία

28. Ο όρος στα 1947 και μέχρι τα μέσα του 1948 δηλώνει δύο δυσάρεστα για το «εθνικόφρον» στρατόπεδο ενδεχόμενα: οι άνδρες που περιγράφονται με αυτόν είτε προσχωρούσαν στο ΔΣΕ (με τη θέλησή τους ή διά της βίας) είτε εκτελούνταν. Το πρώτο ενδεχόμενο αφορούσε οπλίτες και αξιωματικούς του Στρατού (κυρίως εφέδρους), ενώ το δεύτερο τους μόνιμους αξιωματικούς του Στρατού και τους άνδρες της Χωροφυλακής. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται στο Γ. Μαργαρίτη, «Ο Εμφύλιος Πόλεμος. Η πολιτική και στρατιωτική σύγκρουση 1946-1949», στο Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 8, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2004, σ. 240: «...οι διαφορές που χώριζαν τους στρατιώτες από τους αντάρτες δεν ήταν ακόμη σοβαρές. Όσοι λοιπόν παραδίδονταν αφήνονταν ελεύθεροι, αφού παρέδιδαν τα στρατιωτικά τους εφόδια. Κάτι τέτοιο δε συνέβαινε με τους αξιωματικούς και προπαντός με τους χωροφύλακες, τους οποίους χώριζε από τους αντάρτες αβυσσαλέο μίσος και πολύ αίμα. Οι αιχμάλωτοι χωροφύλακες και συχνά οι αξιωματικοί εκτελούνταν επί τόπου». Για του λόγου το αληθές στο νομό Σερρών, βλ. Γ'ΣΣ./Α1, «Εκθεσις επιχειρήσεως Λίπας», ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία*, τ. 4, έγγραφο 64, σ. 493 όπου αναγράφεται επί λέξει: «...τους 12 [συλληφθέντας] οπλίτας [οι συμμοριταί] αφήσαν ελευθέρους περί ώραν 10.30 της ίδιας ημέρας, αφού τους οδήγησαν εις τα λημέρια των όπου τους αφήρεσαν τον οπλισμόν, τον ματισμόν και υπόδησιν».

29. Ένα από τα χαρακτηριστικά των τεκμηριών που παρήχθησαν κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου ήταν η υπερβολή. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι στο έγγραφο που απέστειλε ο Πρόεδρος της Καστανούσας στον Πρόεδρο της Κυβέρνησης, τον Πρόεδρο της Βουλής και τους Υπουργούς Στρατιωτικών και Δημόσιας Τάξης («Εκθεσις επί γεγονότων Καστανούσης- Κάτω Πορροίων», ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία*, τ. 4, έγγραφο 62, σελ. 487) διαβάζουμε: «Υπερχίλιοι συμμοριταί επιδραμόντες την νύκτα 3 τρέχοντος κατά Καστανούσης εκ Μπέλλες τη συνδρομή Σλαύων εδήωσαν και επυρόλησαν ταύτην εξ ολοκλήρου εν οίς και σχολείον και εκκλησίαν φονεύσαντες 20 αθώους πολίτας κατακρεουργήσαντες κατ' αγριώτερον τρόπον παιδιά 2-6 ετών». Λίγο παρακάτω, στον ίδιο τόμο της αυτής έκδοσης, στο Γ' ΣΣ/Α1, «Εκθεσις Γεγονότων Καστανούσης», ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία*, τ. 4, έγγραφο 63, σ. 489, διαβάζουμε «Αι επιδραμούσαι κατά της Καστανούσης δυνάμεις συμμοριτών, ανήρχοντο, κατά τας πληροφορίας μεν των κατοίκων εις (1000) χιλίους και άνω, καθ' ημάς όμως η δύναμις δεν φαίνεται πολύ πιθανόν να ήτο μεγαλυτέρα των 500-600». Ακόμη, στο ίδιο έγγραφο του Στρατού δεν αναφέρονται «σφαγές» και «κατακρεουργήσεις». Αντίθετα, χωρίς όμως παραπομπή σε αναφορά ή άλλο έγγραφο προερχόμενο από τον ΕΣ, αναφέρονται σε έκδοση της ΔΙΣ (συγκεκριμένα στο ΓΕΣ/ΔΙΣ, Γ' ΣΣ 1947-49, σ. 40) 1 νεκρός αξιωματικός των Μονάδων Ασφαλείας Υπαιθρου και 13 νεκροί πολίτες, εκ των οποίων μόνο δύο παιδιά (που «κατεκρεουργήθησαν εντός των οικιών των»).

θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση για την επιστροφή των κατοίκων και την ανακοπή της καθόδου τους σε αστικά και ημιαστικά κέντρα³⁰. Ένδεκα μέρες αργότερα (14/5) αντάρτες μπήκαν στο χωριό Χείμαρρος, έκαψαν το Σταθμό Χωροφυλακής και δέκα σπίτια και έφυγαν αφού το λεηλάτησαν. Τη νύχτα της 17ης του ίδιου μήνα «χτυπήθηκε» το χωριό Εμμανουήλ Παππάς: η διμοιρία Χωροφυλακής έχασε έναν από τους άνδρες της και οι μαχητές του ΔΣΕ έφυγαν με εφόδια και λάφυρα, παραδίνοντας στη φωτιά αρκετά καταστήματα³¹.

Σε απάντηση όλων αυτών των επιθέσεων του ΔΣΕ η 35^η Ταξιαρχία -επικουρούμενη από δυνάμεις της 25^{ης} Ταξιαρχίας, της Χωροφυλακής και με τη συνδρομή αεροσκαφών και δυνάμεων Πυροβολικού- εξαπέλυσε (από 30 Μαΐου μέχρι 2 Ιουνίου) εκκαθαριστική επιχείρηση με το κωδικό όνομα «Πολυθρόνα». Οι πληροφορίες που οδήγησαν σε αυτήν ήταν ότι «συμμορία 250 περίπου συμμοριτών χρησιμοποιούσα κατά καιρούς ως ορμητήριο την περιοχή Καρά Μάντρα - Κούτλα ενεργεί επιδρομές εις τα χωριά της πεδινής περιοχής Χινοχώριον - Άγιον Πνεύμα - Εμμανουήλ Παππά - Ιερά Μονή Προδροίμων κλπ», οι απώλειες του ΔΣΕ ήταν 13 νεκροί (οι 11 από πυρά Αεροπορίας και Πυροβολικού) και αρκετά κρυμμένα εφόδια που εντόπισαν οι δυνάμεις του ΕΣ. Οι πληροφορίες που αποκόμισαν οι διώκτες των ανταρτών ήταν πως «270 περίπου συμμοριται με καπεταναίους τους Ραφτούδη³², Βλαχογιώργον³³, Μπαίρα³⁴, Σμόλιγκαν κ.λ.π. ευρίσκοντο την 28ην και 29ην Μαΐου εις παλαιά λημέρια περί το Κάμπερ. Την εσπέραν της 29^{ης} 120 συμμοριται υπό τον Καπετάν Βλαχογιώργον ανεχώρησαν και τας πρωϊνάς ώρας αφίχθησαν εις πιθανήν περιοχήν Καλύβια Τσάι - Καλύβια Μαδάλα. Εκεί παρέμειναν επιμελώς κεκαλυμμένοι από της 30ης μέχρι 3^{ης} τρέχοντος μηνός. Κατά την γενομένην εξερεύνησιν της περιοχής εκείνης 1-2 τρ[έχοντος] μ[ηνός] δεν εγένοντο αντιληπτοί υπό των φιλίων Χωρ/κής Ταγ/ρχου Ζωγράφου λόγω του πυκνού δάσους και του λίαν δυσβάτου εδάφους. Οι υπόλοιποι συμμοριται υπό τον Ραφτούδη είχαν πρόθεσιν να μεταβούν εις Παγγαίον. Τμήμα τούτων ως φαίνεται συνεπλάκη την πρωϊαν της 31.5.47 μετά της Διμοιρίας Αγριανής κατεχούσης τον Καιν

---

30. Γ' ΣΣ/Α1, «Έκθεσις επί γεγονότων Καστανούσης - Κάτω Πορροΐων», ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία, τ. 4, έγγραφο 62, σ. 487.

31. Για το συγκεκριμένο συμβάν και τη χρήση της φωτιάς από τους αντάρτες, βλ. Πασχάλη, *ό.π.*, σ. 242.

32. Για τον Βασίλη Ραφτούδη, αξιωματικό του ΕΛΑΣ επί Κατοχής και στη συνέχεια του ΔΣΕ, ο οποίος έπεσε σε δυσμένεια και εκτελέστηκε από τους «συντρόφους» του την άνοιξη του 1948, βλ. Πασχάλη, *ό.π.*

33. Ψευδώνυμο του Γιώργου Παπαγεωργίου, γεωπόνου από το Βερτίσκο, έφεδρου αξιωματικού του Στρατού στον ελληνοϊταλικό πόλεμο και αξιωματικού του ΕΛΑΣ στην Κατοχή, βλ. Χατζηναστασίου, *ό.π.*, σ. 318 και Πασχάλη, *ό.π.*, σσ. 148, 253-254 και 283-286.

34. Για τον καπετάν Μπαίρα, βλ. Πασχάλη, *ό.π.*, σσ. 190 και 238.

Λόφον. Εν συνεχεία οι συμμορίται ούτοι διέρρευσαν προς Παγγαίον. Το υπό τον Βλαχογιώργον Τμήμα (εκατόν είκοσι συμμορίται) εξακολουθεί να ευρίσκεται εις περιοχήν Μενοικίου όρους»³⁵.

Η δράση των ανταρτών συνεχίστηκε στο δεύτερο δεκαήμερο του Ιουλίου με τρεις επιθέσεις στα Άνω Πορρόια και τα Πλατανάκια: 500 άνδρες του ΔΣΕ, οι οποίοι εξόρμησαν από το Μπέλες και τα εδάφη του νομού Κιλκίς που βρίσκονταν στα όρια με το νομό Σερρών «χτύπησαν» τα δύο χωριά και μετά επέστρεψαν στο ορμητήριό τους, αφήνοντας πίσω τους 2 νεκρούς, σκοτώνοντας έναν αξιωματικό και δύο στρατιώτες και παίρνοντας μαζί τους αρκετόν οπλισμό³⁶.

Εδώ θα σημειώσουμε, ότι όλων των παραπάνω, είχαν προηγηθεί τρεις συμπλοκές μεταξύ δυνάμεων των δύο αντιπάλων, τις οποίες οι αρχειακές πηγές του ΕΣ συγκαταλέγουν στις «μη προσχεδιασμένες επιχειρήσεις». Επρόκειτο δηλαδή για τυχαίες συναντήσεις αποσπασμάτων των αντιμαχόμενων δυνάμεων. Η πρώτη έλαβε χώρα στις 3 Απριλίου, όταν κατά τη διάρκεια επιθετικής αναγνώρισης³⁷ από άνδρες του ΕΣ, οι τελευταίοι συνεπλάκησαν με αντάρτες: το αποτέλεσμα ήταν 1 νεκρός αντάρτης και σημαντικά λάφυρα για τον ΕΣ. Η δεύτερη σημειώθηκε στις 28 του ίδιου μήνα στην περιοχή του Άγκιστρου, με 2 νεκρούς αντάρτες και έναν συλληφθέντα και η τρίτη την επόμενη μέρα (29/4): αυτή τη φορά η αψιμαχία διεξήχθη 12 χιλιόμετρα ΒΑ του Σιδηροκάστρου και ο ΔΣΕ άφησε 4 νεκρούς και έναν αιχμάλωτο.

Πέντε από τις επόμενες επιχειρήσεις που διεξήχθησαν στο νομό ήταν σχεδιασμένες για να διεκπεραιωθούν από άνδρες της ΕΒΧ. Στην πρώτη και δεύτερη, στις 8 και 9 Ιουνίου αντίστοιχα, απόσπασμα της Χωροφυλακής συνεπλάκη δυτικά της Νιγρίτας με ομάδα ανταρτών και εξόντωσε 12 από αυτούς: 9 την πρώτη ημέρα και 3 τη δεύτερη.

Στην τρίτη και τέταρτη επιχείρηση, πάλι κοντά στη Νιγρίτα, στις 12 και 13 Ιουνίου, άνδρες της ΕΒΧ έστησαν ενέδρες, φόνευσαν 5 αντάρτες και συνέλαβαν έναν: οι χωροφύλακες είχαν 2 τραυματίες.

Τέλος, στην πέμπτη επιχείρηση, πάντοτε στην περιοχή της Νιγρίτας, στις 17 Ιουνίου, τμήμα της ΕΒΧ συγκρούστηκε με ομάδα του ΔΣΕ. Σκοτώθηκε ένας αντάρτης και συνελήφθησαν άλλοι δύο.

Φτάνουμε έτσι στο τέλος του δευτέρου τριμήνου του 1947. Στη χρονική αυτή στιγμή το Γ΄ Σώμα Στρατού αντιμετώπιζε προβλήματα λόγω της αφαίρεσης μονάδων από τη δύναμή του. Οι προϊστάμενοι σχηματισμοί εκτιμού-

35. 35η Ταξιαρχία, «Υποβολή Εκθέσεως επί των αποτελεσμάτων ενεργηθείσης εκκαθαριστικής επιχειρήσεως «ΠΟΛΥΘΡΟΝΑ», 30 Μαΐου - 2 Ιουνίου 1947», ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία*, τ. 5, έγγραφο 50, σσ. 352-358.

36. Βλ. ΓΕΣ/ ΔΙΣ, Φ. 1055/Β/6 και Φ.1121/Α/65.

37. Ο όρος σημαίνει κίνηση μαχητών με σκοπό την εξακρίβωση της κατάστασης που επικρατεί σε μια περιοχή, με διατήρηση της δύναμης που διενεργεί την αναγνώριση σε κατάσταση ετοιμότητας για επίθεση.

σαν ότι έπρεπε να ενισχυθεί το κύριο μέτωπο των επιχειρήσεων, διέκοψαν την εφαρμογή του σχεδίου «Τέρμινους» και έτσι δεν συμπεριλήφθηκε «η ανατολικώς του Αξιού περιοχή εις τον κύκλον αμέσου ενδιαφέροντος και συντόμου εκκαθαρίσεως»³⁸. Αυτό βοήθησε τις μονάδες του ΔΣΕ που δρούσαν στην περιοχή -και φυσικά και στο νομό Σερρών- να «ανασάνουν» και να εντείνουν τη δράση τους.

Έτσι, στους μήνες που ακολούθησαν, τα χτυπήματα του ΔΣΕ σε όλο το νομό αυξήθηκαν. Τη νύχτα της 21^{ης} Ιουλίου δύναμη 400 ανταρτών προσέβαλε τη Νιγρίτα, με αποτέλεσμα το θάνατο τριάντα αμάχων, τον τραυματισμό άλλων εννιά και δύο ανδρών της ΕΒΧ και τον εμπρησμό 15 σπιτιών. Μοναδική απώλεια από τον ΔΣΕ ήταν ένας νεκρός. Έξι μέρες αργότερα, οι αντάρτες επιτέθηκαν στα χωριά Φλήρα και Θεοδωρίτσι της περιοχής της Ροδόπολης και άρπαξαν περίπου 100 ζώα.

Η δράση αυτή του ΔΣΕ δεν έμεινε αναπάντητη από τον ΕΣ. Στις 30 Ιουλίου μεγάλη δύναμη Στρατού (περίπου 10.000 άνδρες, κατανεμημένοι σε δύο σχηματισμούς, αποτελούμενους από τμήματα της 25^{ης} και 35^{ης} Ταξιαρχίας και διοικούμενους ο καθένας από το Διοικητή της αντίστοιχης Ταξιαρχίας, με άμεσα παρατακτή δύναμη τριών Ταγμάτων Πεζικού, έξι Λόχων Ορεινών Καταδρομών, ενός έφιππου αποσπάσματος, δύο ουλαμών Πυροβολικού, μιας ολμαρχίας πυροβόλων των 4,2΄ από 4 σωλήνες, δύο ουλαμών Τεθωρακισμένων (στο εξής: ΤΘ), μιας Ομάδας Πολυβόλων και μιας διμοιρίας μέσων πολυβόλων, δύο Λόχων Χωροφυλακής και ενός λόχου Κυνηγών³⁹ και μιας διμοιρίας Μηχανικού, που θα μπορούσαν να ενισχυθούν από άλλους τρεις λόχους Πεζικού, 1 Λόχο Ορεινών Καταδρομών, δύο ακόμη διμοιρίες Μηχανικού και τους κατά τόπους σταθμούς Χωροφυλακής και σχηματισμούς Μονάδων Ασφαλείας Υπαίθρου (στο εξής: ΜΑΥ) ανέλαβε να εκκαθαρίσει την παραμεθόρια ορεινή περιοχή Μποξ Νταγ - Μενοικίου - Αλή Μπαμπά που βρίσκεται βορειοανατολικά των Σερρών. Η 25^η Ταξιαρχία θα αναλάμβανε την περιοχή Μποξ Νταγ - Μενοικίου και η 35^η την άλλη. Το σχέδιο «Αλιάκμων», όπως ονομαζόταν κωδικά η επιχείρηση, προέβλεπε για την 25η Ταξιαρχία την «πλήρη εκκαθάρισιν περιοχών ΜΠΟΖ ΝΤΑΓ και ΜΕΝΟΙΚΙΟΥ δι' εξοντώσεως των εις ταύτα συμμοριτών και απαγόρευσιν διαφυγής τούτων» και για την 35^η την «ισχυρά καλυπτικήν ενέργειαν εις περιοχήν ΑΛΗ ΜΠΑΜΠΑ - ΔΥΟ ΟΞΙΕΣ προς εκκαθάρισιν της περιοχής ταύτης διά καθηλώσεως και εξολοθρεύσεως των εν αυτή συμμοριτών». Ταυτόχρονα, το σχέδιο προϋπέθετε «μεγίστη προσπάθεια διά την εξασφάλισιν του αιφνιδιασμού» και υπήρχε πρόβλεψη, ώστε «τα τμή-

38. Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, Γ' ΣΣ 1947-49, σ. 69.

39. Για τους «Κυνηγούς», βλ. Ζαφειρόπουλου, *ό.π.*, σ. 83, όπου σημειώνεται ότι «εκ των συμπτυχθέντων κατά το φθινόπωρον του 1946 σταθμών Χωροφυλακής, ιδία της Βορείου Ελλάδος, συνεκροτήθησαν «Λόχοι Κυνηγών» διά την δημιουργίαν μονάδων κρούσεως... η απόδοσις των «Λόχων Κυνηγών δεν υπήρξεν η δέουσα».

ματα κατά την ενέργειαν εκκαθαρίσεως να έχουν πεσσοειδή διάταξιν ώστε ουδεμία διαφυγή συμμοριτών να είναι δυνατή». Τέλος, οι δύο Ταξιαρχίες έλαβαν εντολή «να διατάξωσι την λήψιν υπό των λοιπών εν προκαλύψει δυνάμεών των, όλων των αναγκαίων μέτρων προς απαγόρευσιν διαφυγής συμμοριτών προς Βουλγαρίαν επιτηρουμένων ιδιαιτέρως των γνωστών μέχρι τούδε διαβάσεων επικοινωνίας»⁴⁰.

Ο ΔΣΕ από την πλευρά του διέθετε περίπου 800 άνδρες, κατανεμημένους εξίσου στις δύο περιοχές.

Η επιχείρηση διήρκεσε 5 μέρες, αλλά ο στόχος του ΕΣ δεν επιτεύχθηκε. Οι 500 από τους αντάρτες του ΔΣΕ απέφυγαν την κατά μέτωπο αντιπαράθεση και με κοπιώδη προσπάθεια και πεζοπορία διέφυγαν στη Βουλγαρία, όπου παρέμειναν για ολιγοήμερη ασφαλή παραμονή, παροχή ιατροφαρμακευτικής βοήθειας στους τραυματίες και ξεκούραση. Οι υπόλοιποι αντάρτες, διεσπαρμένοι σε ολιγομελείς ομάδες, ενεπλάκησαν σε μικροσυγκρούσεις, που κόστισαν συνολικά στο ΔΣΕ 15 νεκρούς και 2 συλληφθέντες. Ο ΕΣ από την πλευρά του είχε 2 νεκρούς και 3 τραυματίες⁴¹.

Βέβαια, η μη επίτευξη των ζητούμενων με το προαναφερθέν σχέδιο δε σήμανε τη λήξη των επιχειρήσεων. Στις 17 με 20 Αυγούστου, δυνάμεις της 35^{ης} Ταξιαρχίας, ενισχυμένες από άνδρες της 25^{ης} Ταξιαρχίας, εξαπέλυσαν εκκαθαριστική επιχείρηση στην περιοχή Λιασκόβου - Λαϊλιά στα βόρεια του νομού Σερρών. Τα αποτελέσματά της ήταν ο θάνατος 18 ανταρτών, η σύλληψη άλλων 2 και ο εντοπισμός μιας αποθήκης με τρόφιμα, ματισμό και νάρκες. Ο ΕΣ είχε 4 νεκρούς και 2 τραυματίες.

Δέκα μέρες αργότερα, στις 30 Αυγούστου, η 35^η Ταξιαρχία εξαπέλυσε νέα εκκαθαριστική επιχείρηση (σχέδιο «ΝΕΣΤΟΣ»), και αυτή τη φορά στην περιοχή βορείως των Σερρών. Αρχικά δεν σημειώθηκαν σημαντικές συγκρούσεις και οι αντάρτες επιχείρησαν αντιπερισπασμό επιτιθέμενοι κατά του χωριού Μελενικίτσι. Οι κυβερνητικές δυνάμεις επιτέθηκαν με μεγάλη δύναμη πυρός κατά σχηματισμού του ΔΣΕ κοντά στο ύψωμα Καπακλί, επιτυγχάνοντας να διασκορπίσουν (όχι όμως και να εξοντώσουν) τους αντιπάλους τους. Σύμφωνα με τις πηγές του ΕΣ οι αντάρτες έχασαν 19 άνδρες. Στην έκθεση που υποβλήθηκε από την 35^η Ταξιαρχία, μεταξύ άλλων σημειωνόταν ότι «διεπιστώθη ότι οι συμμορίται αποφεύγουσι να δώσωσι μάχην. Ουδείς προετίθετο εκ των φονευθέντων να παραδοθή. Παρά τας κατ' επανάληψιν προσκλήσεις μας να παραδωθώσιν, ούτοι εξηκολούθουν επιμελώς να κρύπτονται εντός των λοχμών και να πυροβολώσιν»⁴².

Λίγες εβδομάδες νωρίτερα, είχαν αρχίσει να διεξάγονται εκκαθαριστι-

40. Βλ. 10^η Ορεινή Μεραρχία/Α1, «Επιχείρηση “ΑΛΙΑΚΜΩΝ”», ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία, τ. 5, έγγραφο 65, σσ. 450-454.

41. Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, Γ' ΣΣ 1947-49, σ. 97.

42. Βλ. «35η Ταξιαρχία, «Έκθεσις επί της ενεργηθείσης επιχειρήσεως “Νέστος”», ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία, τ. 6, έγγραφο 5, σ. 77.

κές επιχειρήσεις από δυνάμεις της EBX. Στη διάρκειά τους, από 10 μέχρι 28 Αυγούστου, σημειώθηκαν: στις 10 του μήνα συμπλοκή τμήματος της EBX με αντάρτες στο χωριό Φλαμούρι, στις 20 επίθεση ανδρών της Χωροφυλακής εναντίον της Ομάδας Διοίκησης του Αρχηγείου Νιγρίτας του ΔΣΕ και στις 28 συμπλοκή μεταξύ ισχυρής δύναμης της EBX και πολυμελούς ομάδας ανταρτών δυτικά της Νιγρίτας: στην τελευταία επιχείρηση έλαβαν μέρος και δυνάμεις της Αεροπορίας, ενώ οι συνολικές απώλειες των αντιπάλων ήταν οι εξής: ο ΔΣΕ είχε 36 νεκρούς και 3 συλληφθέντες, ενώ η EBX είχε 3 νεκρούς και 2 τραυματίες⁴³.

Στα τέλη Αυγούστου του 1947 οι πληροφορίες του ΕΣ για τη δύναμη των αντιπάλων του ήταν ότι στην περιοχή του Μενοίκιου που βρίσκεται στο νομό Σερρών δρούσαν περίπου 600 αντάρτες⁴⁴.

Ο Σεπτέμβριος του 1947 ήταν καθοριστικός για τις περαιτέρω εξελίξεις του Εμφυλίου. Ήταν ο μήνας κατά τον οποίο είχαν δρομολογηθεί εξελίξεις που καθιστούσαν δρόμο χωρίς επιστροφή την ένοπλη αναμέτρηση. Σημειώνουμε ότι στις 7 του μήνα σχηματίστηκε δικομματική κυβέρνηση Λαϊκού Κόμματος και Κόμματος Φιλελευθέρων με πρωθυπουργό το Σοφούλη, από την οποία οι ΗΠΑ απέσπασαν δέσμευση για προώθηση στρατιωτικής αναμέτρησης⁴⁵ και στις 12 συνήλθε η 3^η Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ. Η τελευταία, πήρε απόφαση ότι οποιαδήποτε πολιτική λύση ήταν ανεφάρμοστη και ότι έπρεπε «να επιστρατευτούν όλες οι δυνάμεις του Κόμματος για την ολόπλευρη υποστήριξη, ανάπτυξη και καθοδήγηση της πολεμικής δουλειάς του Δημοκρατικού Στρατού» και ενέκρινε το σχέδιο «Λίμνες»⁴⁶.

---

43. Σε έγγραφο του ΔΣΕ που περιήλθε στην κατοχή ανδρών του ΕΣ περιγράφεται «σκληρή μάχη» μεταξύ ανδρών του ΔΣΕ και δυνάμεων του κυβερνητικού στρατοπέδου στις 18 Αυγούστου με 9 νεκρούς από πλευράς ΔΣΕ και 40 νεκρούς και 20 τραυματίες από τους αντιπάλους. Ακόμη αναφέρεται επίθεση των ανταρτών κατά της Νέας Ζίχνης στις 24 Αυγούστου, με 30 νεκρούς από το αντικομμουνιστικό στρατόπεδο και μόλις έναν τραυματία από πλευράς ΔΣΕ. Οι επιχειρήσεις αυτές και οι αναφερόμενες απώλειες απουσιάζουν από τις «αφηγηματικές» εκδόσεις του Γενικού Επιτελείου Στρατού. Γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η ακριβής καταμέτρηση των νεκρών του Εμφυλίου στο νομό Σερρών δεν είναι εύκολη προσπάθεια, βλ. ΔΣΕ/ Γενικό Αρχηγείο, «Συμπληρωματικό του υπ' αριθ. 12 και 13 ανακοινωθέν μηνός Αυγούστου 1947 του Γενικού Αρχηγείου», ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία*, τ. 6, έγγραφο 32, σσ. 216-217.

44. Βλ. 1η Στρατιά/Α2, «Διάταξις συμμοριτών περιοχής 1^{ης} Στρατιάς», ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία*, τ. 6, έγγραφο 6, σσ. 82-83.

45. Βλ. Ν. Ποταμιάνου, «Οι κυβερνήσεις του Εμφυλίου», στο Βασ. Παναγιωτόπουλος (επιμ.) *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 8, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2004, σ. 227.

46. Η εφαρμογή του συγκεκριμένου σχεδίου είχε ιδιαίτερη σημασία για τις δυνάμεις του ΔΣΕ που δρούσαν στη Βόρεια Ελλάδα, αφού τελικός στόχος ήταν η «δημιουργία ελεύθερου εδάφους στην έκταση της Μακεδονίας - Θράκης με κέντρο τη Θεσσαλονίκη», βλ. ολόκληρο το κείμενο του σχεδίου στο Φ. Ηλιού, *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος. Η εμπλοκή*

Εξειδικεύοντας τις οδηγίες της ηγεσίας, ο ΔΣΕ προχώρησε στα τέλη Σεπτεμβρίου 1947 στη σύσταση Αρχηγείου Μενοικίου ή Αλή Μπαμπά, με συνολική δύναμη 650 άνδρες: αυτό απαρτίστηκε από τα Συγκροτήματα: α) Μενοικίου, με επικεφαλής το Βασίλη Ραφτούδη και β) Αλή Μπαμπά, με επικεφαλής τον Βλαχογιώργο⁴⁷.

Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι ένα έγγραφο του ΔΣΕ που έπεσε στα χέρια ανδρών του ΕΣ αναφέρει βαρύτερες απώλειες ανδρών του αντικομμουνιστικού στρατοπέδου στη διάρκεια του μήνα Σεπτέμβρη. Αν τα στοιχεία είναι ακριβή, τότε οι «εθνικόφρονες» δυνάμεις έχασαν περισσότερους από 280 άνδρες στο διάστημα από 1-30 Σεπτεμβρίου⁴⁸.

Οι επόμενες εμφανίσεις δυνάμεων του ΔΣΕ έγιναν στις αρχές Οκτωβρίου. Στις 4 του μήνα δύναμη του Αρχηγείου Μπέλες επιτέθηκε στο Νέο Πετρίτσι, αλλά αποκρούστηκε από ισχυρές δυνάμεις του ΕΣ. Οι αντάρτες συμπύχθηκαν και αποχώρησαν έγκαιρα, αλλά έχασαν 27 άνδρες: οι 5 σκοτώθηκαν και οι 22 παραδόθηκαν. Τρεις μέρες αργότερα ο ΔΣΕ χτύπησε τα ευρισκόμενα στις νότιες πλαγιές του όρους Μπέλες χωριά Βυρώνεια, Μανδράκι και Μακρυνίτσα, πήρε τρόφιμα και όμηρους, έκαψε το σταθμό Χωροφυλακής και σπίτια. Ακολούθησαν άλλες δύο επιθέσεις των ανταρτών, στις 17 και 20 Οκτωβρίου αντίστοιχα: η πρώτη έγινε στο Σιτοχώρι και εξαπολύθηκε κατά του λόχου Χωροφυλακής που στάθμευε στο χωριό. Οι αντάρτες πήραν τρόφιμα και 5 όμηρους, αλλά απωθήθηκαν προς Νότον: πριν από τη φυγή τους τραυμάτισαν δεκατέσσερις χωροφύλακες. Τρεις μέρες αργότερα το ίδιο σκηνικό επαναλήφθηκε στο χωριό Βαμβακόφυτο, νότια του Σιδηροκάστρου.

Μια από τις πιο σημαντικές επιχειρήσεις, που έγιναν καθ' όλη τη διάρκεια του Εμφυλίου στο νομό, ήταν αυτή που έλαβε χώρα στο διάστημα από την 1^η μέχρι την 7^η Νοεμβρίου 1947. Με κωδική ονομασία «ΑΧΕΛΩΟΣ», χώρο ενέργειας την περιοχή της Βροντούς και σκοπό την «εκκαθάρισιν της εν λόγω περιοχής και την κάλυψιν μεταφοράς της εσοδείας γεωμήλων και εκκένωσης του χωριού Άνω Βροντούς»⁴⁹, η επιχείρηση πραγματοποιήθηκε με κινητοποίηση ισχυρής δύναμης του Στρατού και της Χωροφυλακής. Επιστρατεύτηκαν δύο διλοχίες Πεζικού, με την επικουρία ενός ακόμη λόχου, μιας διμοιρίας Χωροφυλακής κι ενός ουλαμού πεδινού Πυροβολικού. Η επιχείρηση είχε πολλαπλές στοχεύσεις: αποσκοπούσε στο να στερηθούν οι αντάρτες τη δυνατότητα να τραφούν με τις πατάτες που παρήγε σε αφθονία η περιοχή, να εκκενωθεί το χωριό που μέχρι τότε εφοδίαζε το ΔΣΕ με άνδρες, πληροφορίες και τρόφιμα και να δημιουργηθεί ένας «κενός χώρος»

του ΚΚΕ, Αθήνα, Θεμέλιο, 2004, σσ. 207-211.

47. Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, Φ. 1059/Β, Φ. 1064/1 και ΓΕΣ/ΔΙΣ, Γ' ΣΣ 1947-49, σ. 71.

48. ΔΣΕ/ Γενικό Αρχηγείο/ Επιτελείο - Γραφείο ΙΙΙ, «Ανακοινωθέν αρ. 14», στο ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία, τ. 6, έγγραφο 52, σσ. 292-310.

49. Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, Φ. 1226/Β/1 και ΓΕΣ/ΔΙΣ, Γ' ΣΣ 1947-49, σ. 171.

όπου ο μεν Στρατός θα μπορούσε να κινείται άνετα, ο δε ΔΣΕ δεν θα έβρισκε καμιά και κανενός είδους υποστήριξη⁵⁰. Κατά τη διάρκεια της επιχείρησης δεν σημειώθηκε κάποια σύγκρουση μεταξύ ΕΣ και ΔΣΕ μέσα στα όρια της περιοχής ενέργειας του Στρατού (τις ίδιες μέρες, βέβαια, δυνάμεις των ανταρτών «χτύπησαν» την Πεντάπολη, αποκομίζοντας σημαντική ποσότητα τροφίμων, καθώς και το στρατόπεδο του Πυροβολικού στις παρυφές της πόλης των Σερρών), με συνέπεια να μη δυσκολευτούν οι δυνάμεις του ΕΣ στο να επιτύχουν το σκοπό τους. Η συνολική ποσότητα πατάτας που μεταφέρθηκε έφθασε τις 280.000 οκάδες⁵¹. Μαζί με αυτές μεταφέρθηκαν και 70.000 (89.600 κιλά) δημητριακών και λαχανικών⁵².

Μετά το πέρας της επιχείρησης αυτής η Άνω Βροντού έμεινε ακατοίκητη μέχρι το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου.

Τις αμέσως επόμενες μέρες εξαπολύθηκε μια ακόμη εκκαθαριστική επιχείρηση, αυτή τη φορά με την κωδική ονομασία «Εύηνος». Ξεκίνησε στις 10 Νοεμβρίου, αφορούσε το Μενοίκιο όρος και οι δυνάμεις του ΕΣ περιλάμβαναν Πεζικό, Πυροβολικό και έφιππη ίλη ανδρών. Μετά από αναγνώριση, ο Στρατός άρχισε να βιάλλει, με την υποστήριξη Αεροπορίας. Οι απώλειες του ΔΣΕ ήταν μεγάλες: συνολικά 40 νεκροί (από τους οποίους 4 ήταν γυναίκες⁵³), 16 συλληφθέντες (οι 2 γυναίκες⁵⁴) και πλούσια λάφυρα. Μοναδική

---

50. Πρόκειται για μία από τις πολλές επιχειρήσεις που οργάνωσε και διεκπεραίωσε ο ΕΣ στο πλαίσιο της δημιουργίας «νεκρών ζωνών», βλ. σχετικά Αγγ. Λαΐου, «Μετακινήσεις πληθυσμού στην ελληνική ύπαιθρο κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου» στο L. Baerentzen, Γ. Ο. Ιατρίδη, Ο. L. Smith, *Μελέτες για τον Εμφύλιο Πόλεμο 1945-1949*, Αθήνα, Ολκός, 1992, σσ. 63-114, όπου και πίνακες «εκτοπισμένων» από διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Στο συγκεκριμένο άρθρο, βασισμένο κυρίως σε αμερικανικά αρχεία, παρατίθεται και μια εξόχως ενδιαφέρουσα για το μελετώμενο εδώ θέμα πληροφορία: σε υπόμνημα του γραφείου του στρατιωτικού ακολούθου της πρεσβείας των ΗΠΑ στην Αθήνα (27 Οκτωβρίου 1947) σημειώνεται πως «το 35^ο Σύνταγμα (ΣΣ: Ταξιαρχία) έχει απομακρύνει 1500 άνδρες, ηλικίας 16 έως 40, από χωριά της περιοχής του σε τρία στρατόπεδα. Οι οικογένειες θα ακολουθήσουν αργότερα» (το παράθεμα και η σχετική παραπομπή στο Λαΐου, *ό.π.*, σ. 76).

51. Μία οκά ισοδυναμούσε με 1.280 γραμμάρια, οπότε εύκολα υπολογίζουμε ότι οι πατάτες ήταν 358.400 κιλά.

52. Για την εξέλιξη της επιχείρησης, βλ. 35^η Ταξιαρχία, «Εκθεσις επί της ενεργηθείσης επιχειρήσεως “Αχελώος”», ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία*, έγγραφο 74, τ. 6, σσ. 405-410.

53. Είναι η πρώτη αναφορά των συγκεκριμένων αρχειακών πηγών του ΕΣ στη συμμετοχή γυναικών στα τμήματα του ΔΣΕ. Φαίνεται ότι υπήρξε κάποια καθυστέρηση στην περιοχή συγκριτικά με άλλες, αφού είναι γνωστό ότι οι γυναίκες εντάχθηκαν στο ΔΣΕ από το ξεκίνημά του (είχαν, άλλωστε, σημαντική συμμετοχή στον ΕΛΑΣ επί Κατοχής). Για τις γυναίκες στο ΔΣΕ, βλ. Τ. Βεθβενιώτη, «Οι μαχήτριες του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας», στο Ηλ. Νικολακόπουλος - Ά. Ρήγος - Γρ. Ψαλλίδας (επιμ.), *Ο Εμφύλιος Πόλεμος. Από τη Βάρκιζα στο Γράμμο (Φεβρουάριος 1945 - Αύγουστος 1949)*, Αθήνα, Θεμέλιο, 2002, σσ. 125-142.

54. Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

απώλεια του ΕΣ ήταν 6 οπλίτες που τραυματίστηκαν⁵⁵.

Μια συμβολική ενέργεια του ΔΣΕ ήταν αυτή που σημειώθηκε το βράδυ της 15^{ης} Νοεμβρίου, όταν ελαφρύ πυροβολικό (ο ΔΣΕ δεν διέθετε, άλλωστε, βαριά πυροβόλα, αφού η μεταφορά ή η απόκρυψή τους ήταν δύσκολη έως αδύνατη) έριξε βολές κατά του Σιδηροκάστρου. Ο ΕΣ απάντησε επίσης με πυρά πυροβολικού.

Το δεύτερο δεκαπενθήμερο του Νοέμβρη, σηματοδεύτηκε από έντονη δραστηριότητα του ΔΣΕ. Στις 19/11 πραγματοποιήθηκε επίθεση στα χωριά Γεφυρούδι, Νέα Τυρολόη, Σκοτούσα: στο τελευταίο χωριό παραδόθηκε στις φλόγες ο σιδηροδρομικός σταθμός. Τις επιχειρήσεις πραγματοποίησε δύναμη του Αρχηγείου Σερρών του ΔΣΕ, με επικεφαλής τους Ανανία (Τιμοθεάδη⁵⁶) και Τάκη. Φεύγοντας από τα χωριά οι αντάρτες πήραν μαζί τους συνολικά 22 ομήρους.

Στις 24 του ίδιου μήνα, οι αντάρτες επιτέθηκαν σε διάφορα λιγνιτωρυχεία (λειτουργούσαν τρία στο νομό⁵⁷), επιδιώκοντας να στρατολογήσουν νέους και κυρίως σκληραγωγημένους άνδρες. Αποτέλεσμα των επιδρομών αυτών ήταν η απαγωγή⁵⁸ συνολικά εκατόν είκοσι ενός ανδρών, οι οποίοι ενίσχυσαν σημαντικά το ΔΣΕ.

Τελευταία δραστηριότητα του ΔΣΕ μέσα στο Νοέμβριο του 1947, ήταν αυτή που πραγματοποιήθηκε στις 29 του μήνα. Ήταν επίθεση στο Νέο Σκοπό, που συνδυάστηκε με εμπρησμό του σταθμού Χωροφυλακής και απαγωγή ομήρων. Η αντεπίθεση δυνάμεων Πεζικού και Τεθωρακισμένων είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο 3 ανταρτών, τη σύλληψη άλλων και την απελευθέρωση των απαχθέντων.

Ο Δεκέμβριος του 1947, ήταν εξαιρετικά «γεμάτος» από επιθετικές ενέργειες του ΔΣΕ, με αντιφατικά αποτελέσματα κατά περίπτωση. Πριν παραθέσουμε τα σχετικά στοιχεία, θα σημειώσουμε ότι η επιχείρηση «Αλέξανδρος» στη Θράκη θα ξεκινούσε με παραπλανητικούς ελιγμούς (και) στο Μενοίκιο όρος, ώστε να σχηματιστεί από το ΔΣΕ η εντύπωση ότι θα ξεκινούσαν ευρείες επιχειρήσεις στο νομό Σερρών⁵⁹.

Στο επιχειρησιακό μέρος τώρα, την 1^η του μήνα πραγματοποιήθηκε επί-

55. Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, Γ' ΣΣ 1947-1949, σ. 172

56. Βλ. Πασχάλη, *ό.π.*, σ. 207.

57. Για τα λιγνιτωρυχεία των Σερρών (και) κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στο κείμενο των Γεωργίου Πάσχου και Νικολάου Γιοβάνη στο ανά χειράς έργο.

58. Θα παρουσίαζε μεγάλο ενδιαφέρον η διερεύνηση του ποια ήταν η πορεία αυτών των ανθρώπων. Προφορικές μαρτυρίες μιλούν για διαφυγή των περισσότερων από το ΔΣΕ λόγω των συνθηκών διαβίωσης σ' αυτόν, οι οποίες φάνηκαν ανυπόφορες σε τόσο σκληραγωγημένους άνδρες: υπάρχουν, από την άλλη, μαρτυρίες σχετικά με παραμονή όλων μέχρις τέλους στο ΔΣΕ.

59. Γ' ΣΣ/Α1 προς VII Μεραρχία, «Επιχειρήσεις "Αλέξανδρος" 28/11/1947», ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία, έγγραφο 75, τ. 6, σ. 413.

θεση σε μονάδα του Στρατού στο χωριό Εμμανουήλ Παπά. Η γρήγορη άφιξη δυνάμεων Πυροβολικού και Τεθωρακισμένων οδήγησε τους αντάρτες σε σύμπτυξη προς το Μενοίκιο, αφήνοντας πίσω τους ένα νεκρό και 22 συλληφθέντες⁶⁰. Την επόμενη μέρα, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο του αντιπερισπασμού (πυρά σε στρατιώτες που βρίσκονταν στο όρος Άγκιστρο και σε φυλάκια έξω από το Σιδηρόκαστρο) επιτέθηκαν στο χωριό Σχιστόλιθο και πέτυχαν την αρπαγή 500 προβάτων. Στις 9/12 αντάρτες επέδραμαν στο Βαθύτοπο αλλά αποκρούστηκαν και στις 12 του μήνα πραγματοποιήθηκαν επιθέσεις από δύναμη 100 ανταρτών εναντίον των χωριών Στρυμονικό, Καλόκαστρο και Λειβαδοχώρι. Οι επιδρομείς έφυγαν γρήγορα παίρνοντας μαζί τους τρόφιμα και άλλα εφόδια, παρά την αντίσταση από τους άνδρες των ΜΑΥ των χωριών. Την επομένη πραγματοποιήθηκε επίθεση σε μονάδα ΕΣ στο χωριό Εμμανουήλ Παπά και νυχτερινή επίθεση στην Τερπνή. 5 κάτοικοι του χωριού εντάχθηκαν στο ΔΣΕ. Μια εβδομάδα αργότερα (22/12) έγινε επιδρομή κατά της Νέας Ζίχνης, Νέας Πέτρας και Δήμητρας. Οι αντάρτες έφυγαν με σημαντικές ποσότητες τροφίμων και με ομήρους. Στις 23 του μήνα, ο 813 μικτός Λόχος Μεταφορών που στάθμευε στις παρυφές της πόλης των Σερρών έγινε στόχος πυρών «*επί ημίων, ανεπιτυχώς*».

Η χρονιά έκλεισε με επίθεση εναντίον της Νιγρίτας. Μια ώρα πριν εκπνεύσει το 1947 η πόλη χτυπήθηκε από ισχυρή δύναμη του ΔΣΕ που μπήκε στην κατοικημένη ζώνη. Επί τόπου έφθασαν γρήγορα δυνάμεις από τις Σέρρες, οι οποίες ενίσχυσαν τους άνδρες της ΕΒΧ και των ΜΑΥ που απέκρουσαν αρχικά την επίθεση. Οι αντάρτες απεχώρησαν, αφήνοντας 2 νεκρούς⁶¹.

Το «θερμό» 1948

Στον απολογισμό που επιχειρούσε για το 1947 η ηγεσία του ΕΣ η χρονιά χαρακτηριζόταν τόσο επιτυχημένη όσο και αποτυχημένη για αμφότερες τις αντίπαλες πλευρές. Η «Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση» που είχε σχηματίσει το Δεκέμβριο 1947 το ΚΚΕ δεν είχε αναγνωριστεί από άλλες χώρες, αλλά ο ΕΣ δεν είχε καταφέρει να συντρίψει το ΔΣΕ. Τα σχέδια του ΚΚΕ δεν είχαν επιτευχθεί, αλλά οι αντάρτες είχαν αυξήσει αριθμητικά τις δυνάμεις τους.

---

60. Σύμφωνα με τις πηγές του ΕΣ οι 22 αυτοί αντάρτες «*παρεδόθησαν*». Παρά το ότι δεν πρέπει να αποκλείουμε την ακρίβεια των ισχυρισμών του κυβερνητικού στρατοπέδου λαμβάνοντας υπόψη το δύσκολο του αγώνα των ανδρών του ΔΣΕ και το γεγονός ότι η κυβέρνηση Σοφούλη που είχε αναλάβει τις τύχες της χώρας στις αρχές Σεπτεμβρίου του 1947 είχε παράσχει τη δυνατότητα αμνηστίας «*εις τους παραδιδόμενους μετά του οπλισμού των*»- εκφράζουμε την επιφύλαξή μας για τα γραφόμενα στις αρχειακές πηγές του «Εθνικού Στρατού». Ελπίζουμε να συνεχιστεί η έρευνα που ξεκίνησε με το παρόν κείμενο και να εμπλουτιστεί η σχετική βιβλιογραφία.

61. Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, Φ. 1055/Γ/7-9, Φ. 1160/Δ/29, Φ. 1173/ΣΤ/51, Φ. 1221/ Α/ 58/Δ/2, Φ. 1226/Β/1 και ΓΕΣ/ΔΙΣ, Γ ΣΣ 1947-49, σ. 147.

Η ιδιοτυπία της θέσης του νομού Σερρών στο χάρτη (χάρτης 1) (σύνορα με δύο «Λαϊκές Δημοκρατίες» και μεγάλο μήκος της γραμμής των συνόρων) καθιστούσαν τη θέση του ΕΣ αρκετά σύνθετη.

Τον Ιανουάριο του 1948 οι δυνάμεις των δύο αντιπάλων που δρούσαν στο έδαφος του νομού Σερρών ήταν οι εξής: ο ΔΣΕ διέθετε 840 μαχητές και μαχήτριες, ενώ ο ΕΣ αντιπαρέτασε την 35^η Ταξιαρχία, οκτώ λόχους της ΕΒΧ⁶² και έξι λόχους της Εθνοφρουράς⁶³ (στο Εξής: ΕΦ).

Θα περιγραφούν στη συνέχεια οι κυριότερες επιχειρήσεις του πρώτου εξαμήνου του 1948.

Ιανουάριος: στις 3, αντάρτες έριξαν πυρά αντιπερισπασμού κατά της φρουράς της Νέας Ζίχνης και πραγματοποίησαν επίθεση στο Γάζωρο. Εκεί επιδόθηκαν σε λεηλασίες. Στις 8, ξεκίνησε η επιχείρηση «Μόρνος» της 35^{ης} Ταξιαρχίας στην περιοχή του Μενοίκιου όρους. Στόχος της ήταν η εξουδετέρωση περίπου 300 ανδρών του ΔΣΕ για τους οποίους οι πληροφορίες έλεγαν ότι βρισκόνταν στις δυτικές πλαγιές του βουνού. Μετά από σκληρές συγκρούσεις, στις οποίες έλαβε μέρος και η Αεροπορία⁶⁴, οι δυνάμεις του ΕΣ επανήλθαν στις θέσεις τους: οι αντάρτες είχαν 23 νεκρούς και 3 συλληφθέντες και οι αντίπαλοί τους 3 νεκρούς και 5 τραυματίες. Στις 19, μετά από επιδρομή στο χωριό Κερκίνη, οι άνδρες του ΔΣΕ προχώρησαν σε αρπαγή τροφίμων και ματισμού. Η αντίσταση από την ΕΒΧ και τις ΜΑΥ δεν ήταν αποτελεσματική. Είχε μεσολαβήσει αποτυχημένη επίθεση ανταρτών κατά της Νιγρίτας στις 14 του μήνα και στις 18 στο Νέο Σκοπό. Εκεί είχε επιτευχθεί η αρπαγή τροφίμων και η απαγωγή 23 κατοίκων. Μετά

62. Στις δυνάμεις αυτές πρέπει να προστεθεί και το απόσπασμα του εθνικιστή οπλαρχηγού Νίκου Κάπα, το οποίο δρούσε στην περιοχή της Αμφίπολης. Για το Νίκο Κάπα, βλ. Τ. Χατζηαναστασίου, «Οι εθνικιστές οπλαρχηγοί στη βουλγαροκρατούμενη Μακεδονία και Θράκη», στο Ν. Μαραντζίδης (επιμ.), *Οι άλλοι Καπετάνιοι. Αντικομμουνιστές ένοπλοι στα χρόνια της Κατοχής και του Εμφυλίου*, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 2005, σσ. 348-350.

63. Για τη συγκρότηση, τον τρόπο δράσης και τα καθήκοντα της Εθνοφρουράς, βλ. Γ. Μαργαρίτη, *Εμφύλιος*, passim και ΓΕΣ /Διεύθυνση Επιχειρήσεων προς Ανωτάτη Διοίκηση Εθνοφρουράς, Διοικήσεις & Τάγματα Εθνοφρουράς, «Επί Αποστολής Ταγμάτων Εθνοφρουράς», ΓΕΣ / ΔΙΣ, *Αρχεία*, τ. 8, έγγραφο 40, σσ. 204-211.

64. Υπάρχει στη διάθεση των συγγραφέων του παρόντος κειμένου μαρτυρία μαχητή του ΔΣΕ που έδρασε στο νομό Σερρών σχετικά με τη χρήση των εμπρηστικών βομβών Ναπάλλι από την ελληνική αεροπορία. Το γεγονός πρέπει όμως να τοποθετηθεί χρονικά μετά από τον Ιούνιο του 1948. Αυτό συνάγεται από την προειδοποίηση του αρχηγού της AMAG (American Mission of Aid to Greece = Αμερικανική Αποστολή Βοήθειας στην Ελλάδα) Ντουάιτ Γκρίσγουολντ προς την Ουάσιγκτον (16/6/1948) ότι απαιτούνταν ετοιμότητα για την αντιμετώπιση της προπαγάνδας των κομμουνιστών με αφορμή την έναρξη χρήσης των βομβών αυτών, βλ. σχετικά Θ. Σφήκα, *Οι Άγγλοι Εργατικοί και ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Ελλάδα*, Αθήνα, Φιλίστωρ, 1997, σ. 431. Για παραδοχή από πηγή του κυβερνητικού στρατοπέδου της χρήσης βομβών Ναπάλλι, βλ. Ν. Λαζόπουλου, *Η μάχη των Συνόρων*, Αθήνα, αυτοέκδοση (με επαίνους από Παπάγο και άλλους ανώτατους αξιωματικούς), 1952, σ. 79.

από καταδίωξη από δυνάμεις του ΕΣ, οι αντάρτες εγκατέλειψαν μέρος των λεηλατηθέντων ειδών, αλλά όχι τους ομήρους. Στις 25 Ιανουαρίου δύναμη ανταρτών απασχόλησε λόχο του 562 Τάγματος Πεζικού που στάθμευε κοντά στην Πεντάπολη και μπήκε στο χωριό: οι άνδρες του ΔΣΕ έφυγαν με 26 ζώα φορτωμένα με τρόφιμα και εφόδια. Τέλος, στις 30 του μήνα 300 αντάρτες επιτέθηκαν κατά της έφιππης ίλης στη Ν. Ζίχνη, μπήκαν στο χωριό και επιδόθηκαν σε λεηλασίες.

Ο Φεβρουάριος ήταν κι αυτός ένας ανήσυχος μήνας. Στις 2, το Σιδηρόκαστρο υπέστη επίθεση με βαρέα όπλα. Στις 13 δύναμη του ΔΣΕ εξαπέλυσε επίθεση κατά διμοιρίας ΕΒΧ στο Άγιο Πνεύμα. Στις 15 οι αντάρτες «χτύπησαν» την Τερπνή, αλλά εκδιώχθηκαν από ουλαμό ΤΘ «εκ Νιγρίτης». Στις 23 του μήνα 150 άνδρες του ΔΣΕ πραγματοποίησαν επίθεση στην Κερκίνη αλλά απωθήθηκαν από ισχυρές δυνάμεις Στρατού, Χωροφυλακής και ΜΑΥ: σύμφωνα με τον ΕΣ οι αντάρτες είχαν 8 νεκρούς. Τέλος, στις 26 την «τιμητική» του είχε το σιδηροδρομικό δίκτυο: προσβλήθηκαν φυλάκια του 622 Τάγματος Ασφαλείας Γραμμών Συγκοινωνιών (στο εξής: ΤΑΓΣ) στην περιοχή Ροδόπολης και ανατινάχθηκε μια γέφυρα.

Το σκηνικό (επιθέσεις του ΔΣΕ - αντεπιθέσεις του ΕΣ) δεν άλλαξε το μήνα που ακολούθησε. Έτσι, στις 7 Μαρτίου ο ΔΣΕ πραγματοποίησε επίθεση στην περιοχή της Κερκίνης, χάνοντας 3 άνδρες από την αντεπίθεση δύναμης του ΕΣ που έσπευσε επιτόπου. Την επομένη, άλλη μια επίθεση ανταρτών εναντίον στρατιωτών ΒΑ του Σιδηροκάστρου αποκρούστηκε, ενώ τρεις ημέρες αργότερα, στις 11 του μήνα, χτυπήθηκαν με επιτυχία περιπολοι του ΕΣ στα ΒΔ της ίδιας περιοχής.

Η τακτική φθοράς που ακολούθησε και στο πρώτο τρίμηνο του 1948 ο ΔΣΕ ώθησε τον ΕΣ στην εκτέλεση μιας ακόμη «εκκαθαριστικής επιχείρησης». Η κωδική της ονομασία ήταν «Λαίλαψ» και έλαβε χώρα μεταξύ 17 και 21 Μαρτίου. Ο χώρος ενέργειας ήταν η περιοχή ΒΑ των Σερρών (στα σύνορα με το νομό Δράμας). Μετά την εγκατάσταση των δυνάμεων του ΕΣ (τμήματα της 35^{ης} Ταξιαρχίας ενισχυμένα από μονάδες της 25^{ης} και άνδρες του «Αποσπάσματος Φωστερίδη»⁶⁵) στο χώρο ενέργειας, οι αντάρτες επιτέθηκαν και αιφνιδίασαν τους αντιπάλους τους. Οι δυνάμεις του ΕΣ ζήτησαν και έλαβαν ενίσχυση από αεροπορία και πυροβολικό, αλλά απέτυχαν να καταλάβουν ένα ύψωμα. Την επόμενη μέρα, ο ΕΣ επαναλαμβάνει τις επιθέσεις, καταλαμβάνει το εν λόγω ύψωμα και εισέρχεται στην άδεια Άνω

---

65. Ο Αντώνης Φωστερίδης (Γσαούς - Αντών) ήταν πρόσφυγας από τον Πόντο, αγροφύλακας, και αναδείχθηκε σε εθνικιστή οπλαρχηγό της περιοχής Ανατολικής Μακεδονίας. Συμμετείχε στην αντίσταση κατά των Βουλγάρων στη διάρκεια της Κατοχής, συγκρουόμενος ταυτόχρονα με τον ΕΛΑΣ. Μετά την απελευθέρωση συμμετείχε στα Δεκεμβριανά και στον Εμφύλιο, με το βαθμό του ταγματάρχη του ΕΣ. Αργότερα εκλέχτηκε βουλευτής. Για τη ζωή και τη δράση του, βλ. Τ. Χατζηναστασίου, «Οι εθνικιστές οπλαρχηγοί...», ό.π., σσ. 304-311.

Βροντού αιφνιδιάζοντας τους αντάρτες. Είχε προηγηθεί, μετά από σκληρή μάχη, η κατάληψη του υψώματος Κουντεράσιουβι Σκάλε. Οι αντάρτες φεύγουν προς το Μενοίκιο, αλλά οι απώλειές τους είναι βαρύτερες: 140 νεκροί, 99 συλληφθέντες και 29 παραδοθέντες. Αντίθετα, ο ΕΣ είχε μόνο 7 νεκρούς και 21 τραυματίες.

Ο Μάρτιος του 1948 έκλεισε με πολλά μικρά χτυπήματα σε αμαξοστοιχίες και παρυφές χωριών, ανήμερα της εθνικής επετείου της 25^{ης} του μήνα.

Θα σημειώσουμε στο σημείο αυτό ότι την άνοιξη του 1948 πραγματοποιήθηκε αναδιάρθρωση του ΕΣ, ώστε να σταλούν δυνάμεις στην περιοχή του Γράμμου και στη Στερεά Ελλάδα. Ο ΔΣΕ εκμεταλλεύτηκε την εξέλιξη αυτή και συνέχισε τις επιδρομές, τα σαμποτάζ, το ναρκοπόλεμο και τις επιθέσεις ενάντια στις Σέρρες και τη Νιγρίτα. Ένας οξυδερκής, όμως, παρατηρητής της κατάστασης θα διαπίστωνε ότι ο ρόλος των δυνάμεων του ΔΣΕ στο νομό είχε πλέον καταστεί απολύτως προβλέψιμος και συγκεκριμένος: να απασχολεί τον αντίπαλο σε έναν «πόλεμο φθοράς και νεύρων»⁶⁶. Το «κέντρο επιχειρήσεων» της εμφύλιας διαμάχης είχε οριστικά μεταφερθεί δυτικότερα.

Συνεπείς στις επιδιώξεις τους οι αντάρτες στις 4 Απριλίου πραγματοποίησαν επίθεση στο χωριό Εμμανουήλ Παπά, με στόχο τη «Διμοιρία Κυνηγών», όπου και επιτεύχθηκε ο φόνος του διοικητή της. Στις 22 ισχυρές δυνάμεις ανταρτών επέδραμαν κατά της Πεντάπολης και του Αχλαδοχωρίου. Και οι δύο επιθέσεις αποκρούστηκαν από δυνάμεις του ΕΣ. Σε μια προσπάθεια να αποδειχθεί ότι, παρά τις αποτυχίες, το σύνθημα «Είμαστε παντού» που έγραφαν σε τοίχους και γέφυρες οι άνδρες του ΔΣΕ δεν ήταν κενό περιεχομένου, οι αντάρτες έριξαν στις 25 Απριλίου 40 βλήματα πυροβολικού κατά της πόλης των Σερρών, χωρίς να σημειωθούν θύματα και σοβαρές ζημιές.

Μια από τις πιο αμφιλεγόμενες επιχειρήσεις του ΔΣΕ στο έδαφος του νομού Σερρών ήταν οι επιθέσεις κατά της Ροδόπολης, των Άνω και Κάτω Πορροίων⁶⁷, στις 10 και 11 Μαΐου 1948. Οι περιγραφές των επιχειρήσεων

66. Μια μαρτυρία σχεδόν απροσδόκητη επιβεβαιώνει την επισήμανση αυτή. Η Λίνα, χήρα Παναγή Τσαλδάρη, εκπρόσωπος του ΠΙΚΠΑ και του «Εράνου “Πρόνοια Βορείων Επαρχιών Ελλάδος”» στη Συντονιστική Επιτροπή «διά την προστασίαν των παραμεθωρίων περιοχών από το παιδομάζωμα» γράφει στην έκθεσή της προς το Υπουργείο Πρόνοιας και την ανωτέρω Επιτροπή στις 30 Μαρτίου 1948: «...τα 250 παιδιά τα οποία είχαν μεταφερθή προς προστασίαν εις το πορθμειόν Στριμόνος επέστρεψαν χθες εις τα χωρία των μετά την έκβασιν των εκεί επιχειρήσεων, μη υπάρχοντος κινδύνου», βλ. Λ. Π. Τσαλδάρη, *Εθνικαί Κοινωνικαί Πολιτικαί Προσπάθειαι*, τ. Α', *Το Παιδί και η Γυναίκα*, Αθήνα, αυτοέκδοση, 1967, σ. 33.

67. Είχε σχεδόν ολοκληρωθεί η συγγραφή του παρόντος κειμένου, όταν έφτασε στα χέρια μας το ογκώδες πόνημα του Παναγιώτη Ζιώγα για τα Άνω Πορροία. Παρότι οι πληροφορίες του για την περίοδο του Εμφυλίου είναι ελάχιστες, παραπέμπουμε: βλ. Π. Ζιώγα, *Άνω Πορροία. Γενεαλογίες και εικόνες*, Θεσσαλονίκη, αυτοέκδοση, 2005.

και των συγκρούσεων είναι δραματικά διαφορετικές στις πηγές του ΕΣ και σε αυτές του ΔΣΕ, τόσο όσον αφορά την αριθμητική δύναμη, τη δράση και την αποτελεσματικότητα των αντιπάλων όσο και τις εκατέρωθεν απώλειες⁶⁸.

Τις ίδιες μέρες ο ΔΣΕ συγκέντρωσε ισχυρή δύναμη μαχητών στα ΒΑ της πόλης των Σερρών: πιο συγκεκριμένα, στα όρη Βροντούς και στο ΒΑ Μενοίκιο μαζεύτηκαν 250 άνδρες με επικεφαλής τους Ανανία και Ευφραιμίδη. Κατόπιν πληροφοριών, ο ΕΣ εξαπέλυσε εκκαθαριστική επιχείρηση. Τη «βρώμικη δουλειά» ανέλαβε η Εθνοφρουρά και η επιχείρηση έληξε τρεις μέρες μετά την έναρξή της με 20 νεκρούς μαχητές από πλευράς ΔΣΕ⁶⁹.

Ο Μάιος έκλεισε (30/5) με επίθεση εναντίον της Νιγρίτας από μέρους των ανταρτών, οι οποίοι απωθήθηκαν από δυνάμεις Στρατού που έσπευσαν.

Τρεις μέρες αργότερα (2/6), ο ΔΣΕ επιτέθηκε -με δύναμη 50 ανδρών- και πάλι στα Άνω Πορρόια. Ακολούθησε συμπλοκή και η συνήθης τακτική των ανταρτών επαναλήφθηκε: αφήνοντας πίσω 3 νεκρούς συντρόφους τους, οι μαχητές του ΔΣΕ πέρασαν τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα και διέφυγαν. Στις 5 Ιουνίου, αργά τη νύχτα, «συμμοριακό συγκρότημα»⁷⁰ επιτέθηκε κατά του Σιδηροδρομικού Σταθμού (στο εξής: Σ.Σ.) της Βυρώνειας: αποτέλεσμα της επιχείρησης ήταν η ανατίναξη δύο κτηρίων, ο εμπρησμός της δεξαμενής καυσίμων και του αντλιοστασίου του Σ.Σ., καθώς και η λεηλασία καταστημάτων της κωμόπολης. Στις 7 του ίδιου μήνα, άλλο «συγκρότημα» επέδραμε κατά του Σταθμού Χωροφυλακής Δάφνης, στα ΝΑ της Νιγρίτας. Είναι η πρώτη επιχείρηση για την οποία οι πηγές του ΕΣ αναφέρουν ότι οι αντάρτες επιδόθηκαν σε λεηλασία και καταστροφή των αρχείων του αντιπάλου⁷¹. Στις 15/6 οι άνδρες του ΔΣΕ πραγματοποίησαν επίθεση σε φορτη-

---

68. Περιοριζόμαστε εδώ στην παράθεση των στοιχείων που δίνουν οι δύο πηγές σχετικά με τις απώλειες φίλων και εχθρικών δυνάμεων. Οι εκδόσεις του ΕΣ παραδέχονται μόνον ανθρώπινες απώλειες 8 νεκρούς μαχητές και 12 αμάχους (4 «εκτελεσθέντας»), καθώς και 25 νεκρούς «εκ της συμμοριακής δυνάμεως». Στον αντίποδα, το περιοδικό «Δημοκρατικός Στρατός», τεύχος 6 (Ιούνιος 1948), σ. 217, αναφέρει σημαντικές φθορές σε κτίρια, υλικό και ανθρώπους (μόνον από τους αντιπάλους): «Στη Ροδόπολη ανατινάχτηκαν 4 πολυβολεία, 2 οχυρωμένα σπίτια, ο σιδηροδρομικός σταθμός και μία ατμομηχανή. Απώλειες εχθρού εξακριβωμένες: 9 νεκροί, 2 αιχμάλωτοι και πολλές ανεξακριβώτες. Στα Κάτω Πορρόια εξουδετερώθηκαν οι εχθρικές αντιστάσεις και οι μοναρχοφασίστες περιορίστηκαν σε ένα οχυρό. Απώλειες του εχθρού εξακριβωμένες 18 νεκροί».

69. Βλ. ΔΙΣ, Φ. 1010 / Ε/ 12, Φ. 1417/Β. Περιοριζόμαστε εδώ σε ακροθιγείς αναφορές για λόγους οικονομίας χώρου.

70. Για τον όρο, βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, Γ' ΣΣ 1947-49, σ. 273. Εικάζουμε ότι χρησιμοποιείται για να δηλώσει δύναμη άγνωστου αριθμού ανδρών.

71. Η καταστροφή των αρχείων ήταν μια από τις πιο ουσιαστικές επιδιώξεις του αντιστασιακού κινήματος κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε το κάψιμο των ονομαστικών καταστάσεων του Υπουργείου Εργασίας το Φεβρουάριο και το

γό αυτοκίνητο που συνοδευόταν από άνδρες του 86^{ου} Τάγματος Εθνοφρουράς (Τ.Ε.Φ.) στην περιοχή Σιδηροκάστρου: 2 στρατιώτες φονεύθηκαν και 3 στρατολογήθηκαν «βιαίως» (σύμφωνα με τις πηγές του ΕΣ) από το ΔΣΕ. Την επομένη, άλλοι 2 οπλίτες της ίδιας μονάδας της ΕΦ έπεφταν νεκροί. Τέλος, στις 22/6 φάλαγγα εφοδιασμού που συνοδευόταν από άνδρες του 60^{ου} Τ.Ε.Φ. έπεσε σε ενέδρα στο Μενοίκιο. 18 από τα ζώα βρέθηκαν «έμφορτα» στα χέρια των ανδρών του ΔΣΕ, ενώ σκοτώθηκαν 3 οπλίτες και ένας ιδιώτης ημιονηγός.

Παρά τις πολλές επιθέσεις από πλευράς ΔΣΕ, το καλοκαίρι του 1948 ο ΕΣ διατηρούσε τον έλεγχο στο Μενοίκιο. Με την έναρξη των πολεμικών επιχειρήσεων στο Γράμμο εντάθηκαν -ως ενέργειες αντιπερισπασμού και απασχόλησης δυνάμεων του ΕΣ- και στο νομό Σερρών οι επιδρομές, οι καταστροφές σε σιδηροδρόμους, ο ναρκοπόλεμος και οι βολές πυροβόλων κατά κατοικημένων τόπων. Το βάρος των επιχειρήσεων, από τον Απρίλιο του 1948 -μετά την «έξοδο» της 35^{ης} Ταξιαρχίας από το χώρο όπου επιχειρούσε μέχρι τότε και την αποστολή της προς Γράμμο- σήκωνε σχεδόν μόνη της η Εθνοφρουρά.

Ο Ιούλιος ξεκίνησε με επιχειρήσεις της Εθνοφρουράς στην περιοχή της παραμεθορίου. Αρχής γενομένης από τις 3 του μήνα οι οπλίτες της ΕΦ συγκρούστηκαν επανειλημμένα με τους αντιπάλους τους: επιχείρησαν να εντοπίσουν τους 150 αντάρτες που βρίσκονταν στο Αλή Μπουτούς και Λίπα (Β. των Σερρών) και στην προσπάθειά τους επέτυχαν τον εντοπισμό αλλά έχασαν 4 άνδρες (6/7) και έπεσαν σε ενέδρα κοντά στη Βέργη Νιγρίτας (22/7).

Ενώ η εκκαθαριστική αυτή επιχείρηση βρισκόταν σε εξέλιξη, οι αντάρτες πραγματοποίησαν δύο επιθετικές κινήσεις (ουσίας και) εντυπωσιασμού, οι οποίες εκτός από ταραχή στο κυβερνητικό στρατόπεδο προκάλεσαν και θύματα. Τα μεσάνυχτα της Παρασκευής 23 Ιουλίου 40 βλήματα «βουλγαρικής κατασκευής»⁷² έπεσαν στις ΒΑ παρυφές της πόλης των Σερρών από πυροβόλο εγκατεστημένο βορείως αυτής, με αποτέλεσμα να σκοτωθούν 4 πολίτες και να τραυματιστεί μια γυναίκα. Η καταδίωξη από πολυπληθή τμήματα ΕΣ που προσέτρεξαν από άλλα σημεία της πόλης, το Σιδηρόκαστρο και το Αχλαδοχώρι δεν έφερε κάποιο αποτέλεσμα.

Επτά μέρες αργότερα, πολύ βορειότερα, στα δυτικά του Νέου Πετρισίου, δύναμη του ΔΣΕ που διέθετε ορειβατικό πυροβόλο -αφού απασχόλησε με πυρά του όπλου αυτού το φυλάκιο του 622 ΤΑΓΣ- έβαλε με αντιαρμα-

---

Μάρτιο του 1943 από το ΕΑΜ Αθήνας προκειμένου να μη σταλούν Έλληνες εργάτες στη Γερμανία, βλ. Γ. Μαργαρίτη, «Η ένοπλη αντίσταση. Κατακτήσεις και συγκρούσεις 1942-1944» και Β. Παναγιωτόπουλου (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 8, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2004, σσ. 122-123. Υπήρξαν και παρόμοιες επιχειρήσεις των ανδρών του ΔΣΕ από την αρχή του Εμφυλίου: αρπαγή ή κάψιμο αρχείων αστυνομικών τμημάτων, οικονομικών υπηρεσιών κ.λπ.

72. Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, Γ' ΣΣ 1947-49, σ. 332.

τικούς πυροσωλήνες τύπου Bazooka εναντίον επιβατικής αμαξοστοιχίας. Η αμαξοστοιχία ακινητοποιήθηκε, ακολούθησε σύγκρουση με τη φρουρά του συρμού, οι αντάρτες αποσύρθηκαν προς Βορρά και επέστρεψαν τις πρώτες πρωινές ώρες της 1^{ης} Αυγούστου με σκοπό να ανατινάξουν την ατμομηχανή. Οι άνδρες του 622 ΤΑΓΣ που ενέδρευαν χτύπησαν τους επίδοξους δολιοφθορείς και 4 άνδρες του ΔΣΕ έπεσαν νεκροί.

Ο «θερμός» Αύγουστος συνεχίστηκε με εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του ΕΣ στο Ανατολικό Μπέλες. Αυτές ξεκίνησαν στις 5 του μήνα με επικεφαλής την 31^η Ταξιαρχία και συνεχείς προσθήκες δυνάμεων, «ανταποδίδοντας» έτσι την επίθεση τάγματος του ΔΣΕ «*δυνάμεως 200 περίπου ένοπλων... υπό τον αρχισυμμορίτην Βράχον*»⁷³ την προηγούμενη μέρα: οι αντάρτες είχαν προσβάλει τη σιδηροδρομική γέφυρα του Στρυμόνα, κατέστρεψαν μέρος της και κατέφυγαν στο Ανατολικό Μπέλες. Με αρχηγείο της επιχείρησης στη Λειβαδιά και με την επικουρία Βρετανών και Αμερικανών αξιωματικών, ο ΕΣ απέστειλε δυνάμεις προς Βορράν, για να διαπιστώσει ότι οι αντάρτες είχαν «ταμπουρωθεί» σε οχυρά της «Γραμμής Μεταξά» και ότι συνεργάζονταν με τους Βουλγάρους. Μετά από δέκα περίπου μέρες συνεχών προσπαθειών, ανήμερα της Κοίμησης της Θεοτόκου, οι δυνάμεις του ΕΣ διέκοψαν την επιχείρηση, αφήνοντας πίσω τους 11 νεκρούς και 35 τραυματίες, έναντι τριών νεκρών του ΔΣΕ⁷⁴.

Η αναγνωριστική - εκκαθαριστική επιχείρηση που είχε ξεκινήσει στις αρχές Ιουλίου η Εθνοφρουρά συνεχιζόταν και διήρκεσε μέχρι τα μέσα Σεπτεμβρίου: οι οπλίτες της ΕΦ συνεπλάκησαν με εκατονταμελή «συμμορία» και την οδήγησαν σε σύμπτυξη κοντά στην ελληνοβουλγαρική μεθόριο

---

73. «Βράχος» ήταν ο Πολυχρόνης Χαρατσιδής, συγγραφέας του βιβλίου *Το 13^ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ. Η Εθνική Αντίσταση στο Κιλκίς*. Ο Χαρατσιδής έδρασε στην Κατοχή ως στέλεχος του ΕΛΑΣ στην περιοχή του Κιλκίς και μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας συνελήφθη και εξορίστηκε. Αφέθηκε ελεύθερος και την 1^η Ιανουαρίου του 1948 εντάχθηκε στο ΔΣΕ. Μετά το τέλος του Εμφυλίου κατέφυγε στην Τσεχοσλοβακία όπου συνέγραψε το ανωτέρω βιβλίο. Για τις πληροφορίες ευχαριστούμε τον Στράτο Ν. Δορδανά, διδάκτορα Ιστορίας του ΑΠΘ, συγγραφέα του ενδιαφέροντος βιβλίου, *Έλληνες εναντίον Ελλήνων. Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη 1941-1944*, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, 2006 και acáματα ερευνητή της νεότερης Ιστορίας της Μακεδονίας.

74. Λεπτομερής περιγραφή των διαδραματισθέντων στο ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Γ' ΣΣ 1947-49*, σσ. 377-382, όπου και αναφορά σε Βρετανούς και Αμερικανούς αξιωματικούς, βλ. και Στρατιωτική Διοίκησης Κεντρικής Μακεδονίας /Α1, «Έκθεση δραστηριότητας Διοικήσεως Εθνοφρουράς Κεντρικής Μακεδονίας έτους 1948», ΓΕΣ / ΔΙΣ, *Αρχεία*, τ. 11, έγγραφο 31, σσ. 487-500, όπου και πλήρεις περιγραφές οπλισμού, δύναμης των αντιπάλων, απωλειών κ.ά. Μια εξόχως ενδιαφέρουσα πληροφορία που περιλαμβάνεται στην έκθεση, εκτός αυτών που είχαν αμιγώς στρατιωτικό περιεχόμενο, είναι ότι «*απέτυχε πλήρως προσπάθεια παρεμποδισμού της συγκομιδής των σιτηρών εις την περιοχή της ΔΕΚΜ και πυρπολήσεως σιτηρών εις ευρείαν κλίμακα. Συνολικώς επυρπολήθησαν μόνον 5000-6000 οκάδες σίτου και κατεστράφησαν 5 αλωνιστικά μηχανήματα*».

(17/8), ανακάλυψαν αποθήκη με οπλισμό⁷⁵ στο κεντρικό τμήμα του όρους Μενοίκιο (19/8), απελευθέρωσαν χωρικούς απαχθέντες από το ΔΣΕ (4/9) και καταδίωξαν τμήμα των ανταρτών δυνάμει 100 ανδρών μέχρι το όρος Φλαμούρι.

Η πλευρά του ΔΣΕ προσπάθησε να ανταποδώσει τα χτυπήματα με επανειλημμένες προσβολές συγκεκριμένου στόχου. Από τις 17/8 μέχρι τις 5/9 οι αντάρτες πραγματοποίησαν επανειλημμένες επιθέσεις κατά του οχυρού Ουσίτα κοντά στη μεθοριακή γέφυρα της Κούλας. Το οχυρό άλλαξε δυο φορές χέρια, για να παραμείνει τελικά σε αυτά των ανδρών του 86^{ου} Τάγματος της ΕΦ. Είχαν μεσολαβήσει επίθεση του ΔΣΕ εναντίον των άνω Πορροίων στις 19/8, με 2 νεκρούς από κάθε πλευρά και στις 30/8 η ομαδική λιποταξία της φρουράς φυλακίου Τάγματος Ασφαλείας Γραμμών Συγκοινωνιών δυτικά του Νέου Πετριτσίου: δύναμη ανταρτών απήγαγε τους στρατιώτες και επακολούθησε καταστροφή των αμυντικών οχυρώσεων και τμημάτων της σιδηροδρομικής γραμμής. Αποκαλύφθηκε -από έφεδρο υπαξιωματικό που διέφυγε από την επιτήρηση των μαχητών του ΔΣΕ μετά από 25 μέρες- ότι η «απαγωγή» έγινε κατόπιν συνεννόησης της «εμφορουμένης υπό κομμουνιστικών φρονημάτων»⁷⁶ πλειοψηφίας των στρατιωτών με τους αντάρτες.

Στην η αρχή του φθινοπώρου του '48 η κατάσταση άρχισε να γίνεται δύσκολη για το Γ' ΣΣ. Τρεις ήταν οι κύριοι λόγοι: α) οι ισχυρές και ευέλικτες αν και όχι πολυμελείς μονάδες του ΔΣΕ, β) η κούραση των μαχητών του ΕΣ, που δεν έβλεπαν σύντομο τέλος του «πολέμου νεύρων» στον οποίον είχαν εμπλακεί⁷⁷ και γ) η συνεχής αφαίρεση σχηματισμών και μεγάλων

75. Σύμφωνα με τις αρχειακές πηγές ο εντοπισθείς οπλισμός ήταν προπολεμικός: η προπαγάνδα του κυβερνητικού στρατοπέδου αξιοποιούσε παρόμοια γεγονότα για να επιβεβαιώσει τους μεταβαρκιζιανούς ισχυρισμούς περί «μη παράδοσης» του οπλισμού του ΕΛΑΣ. Για παρόμοιες περιπτώσεις εντοπισμού οπλισμού, όπως «η Β. Χωροφυλακή εξαρθρώνει τον συμμοριτισμόν εις τας πόλεις», «πώς το Τμήμα Ασφαλείας Σερρών ανεύρε ολόκληρον οπλοστάσιον πλησίον της πόλεως» με συνοδεία φωτογραφιών του Διοικητή Χωροφυλακής Σερρών Κίτσου και του «οπλοστασίου» και φωτογραφίες από τον οπλισμό και το τυπογραφείο που ανακάλυψε το Τμήμα Ασφαλείας Σερρών στο τεύχος αρ. 19 (41), 15 Ιουνίου -15 Ιουλίου 1948 (10-11) του περιοδικού *Ελληνικά Εθνικά Δημοσιεύματα*, θα μας επιτραπεί να παραπέμψουμε στο κείμενο ενός των συγγραφέων της παρούσης μελέτης: βλ. Ν. Καραγιαννακίδη, «Λόγος για τον αντίπαλο και προπαγάνδα σε «εθνικόφρονα» έντυπα στη διάρκεια του Εμφυλίου: το παράδειγμα του περιοδικού *Ελληνικά Εθνικά Δημοσιεύματα* και βιβλίων γραμμένων από στρατιωτικούς στα 1948», αδημοσίευτη εισήγηση στο συνέδριο του Δικτύου Μελέτης Εμφυλίων Πολέμων «Η δεκαετία του 1940: Στρατός και αντάρτες - Η κοινωνία σε πόλεμο», Πρέβεζα, Ιούλιος 2005.

76. Η φράση στα εισαγωγικά παρατίθεται όπως ακριβώς περιεχόταν στην έκθεση που συνέταξε ο ΕΣ για το συμβάν, βλ. ΓΕΣ / ΔΙΣ, Γ' ΣΣ 1947-49, σ. 327.

77. Ο ΕΣ είχε καταλάβει το Γράμμο στις αρχές Σεπτεμβρίου 1948. Η νίκη δεν κράτησε πολύ. Η νικηφόρα αντιμετώπιση των μαχητών του ΔΣΕ στο Βίτσι στις 9 και 10 Σεπτεμβρίου και η ταραχή που προκάλεσε στο κυβερνητικό στρατόπεδο δημιούργησε σοβαρά προβλήματα τόσο στους στρατιώτες του κεντρικού μετώπου (78 στρατιώτες του ΕΣ εκτελέστηκαν

μονάδων, οι οποίες προωθούνταν στο κύριο μέτωπο των επιχειρήσεων⁷⁸. Όμως και στην απέναντι πλευρά, εμφανίστηκαν προβλήματα. Τα αποτελέσματα της μέχρι τότε δράσης του Αρχηγείου Ανατολικής Μακεδονίας (ΑΑΜΘ) κρίθηκαν -από το Πολιτικό Γραφείο του ΚΚΕ, το ουσιαστικά ανώτερο καθοδηγητικό όργανο του ΔΣΕ- ανεπαρκέστατα όσον αφορούσε *«τη στρατηγική του αποστολή που είναι η απασχόληση όσο το δυνατόν περισσότερων εχθρικών δυνάμεων με αδιάκοπη πολεμική δράση και συγκεντρωτικά χτυπήματα σε βασικούς εχθρικούς στόχους»*⁷⁹. Αντίδοτο αυτής της ανεπάρκειας θεωρήθηκε η κατάργηση του ΑΑΜΘ και ο σχηματισμός της 7^{ης} Μεραρχίας του ΔΣΕ, μαζί με άλλα μέτρα που προσπαθούσαν να αντιμετωπίσουν τα επείγοντα προβλήματα των ανταρτικών δυνάμεων: *«οι δυνάμεις της Μεραρχίας να χτυπούν αδιάκοπα τα τάγματα της Εθνοφρουράς... να εξοντώσουν ολοκληρωτικά τη δράση του Αντών Τσαούζ... να στρατολογήσουν στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη μέχρι το τέλος του χρόνου 5000 καινούργιους μαχητές... να αναπτυχθεί ποσοτικά και ποιοτικά το σαμποτάζ... να καλυτερέψουν οι σχέσεις με το λαό και να σταματήσουν όλες οι αντιλαϊκές ενέργειες»*⁸⁰.

Οι μέρες που ακολούθησαν τη συνεδρίαση και την απόφαση του ΠΓ φαίνεται πως αφιερώθηκαν στην πιστή εφαρμογή των κατευθύνσεων που δίνονταν. Τη νύχτα της 7^{ης} Σεπτεμβρίου άνδρες του ΔΣΕ μπήκαν στην Ηράκλεια και προέβησαν σε καταστροφές και λεηλασίες. Όμως, δυνάμεις του ΕΣ -αντιλαμβανόμενες ή πληροφορημένες από χωρικούς ότι οι επιδρομείς κατευθύνονταν προς το Ανατολικό Μπέλες⁸¹-έστησαν ενέδρα δυτικά του

αφού καταδικάστηκαν για λιποταξία από στρατοδικεία), βλ. σχετικά Ν. Κουλούρη, «Από τον Γράμμο στον Γράμμο (Ιούνιος 1948-Αύγουστος 1949)», στο Γ. Μαργαρίτης (επιμ.), *Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 13 (Σύγχρονος Ελληνισμός 1940-1949), Αθήνα, Δομή, 2006, σ. 627.

78. Αρχής γενομένης από την άνοιξη του 1948 οι μεγάλοι σχηματισμοί του Γ' Σώματος Στρατού μετακινούνταν προς τα δυτικά και δραστηριοποιούνταν στη «θερμή» περιοχή της Δυτ. Μακεδονίας και της Ηπείρου. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η 35^η Ταξιαρχία ανέλαβε μόνη της την κατάληψη ενός ορεινού όγκου, του υψώματος 1806, βλ. Κουλούρη, *ό.π.*, 624.

79. «Απόφαση του Πολιτικού Γραφείου της Κεντρικής Επιτροπής του Κ.Κ.Ε. για την κατάσταση στο Αρχηγείο Ανατολικής Μακεδονίας -Θράκης 3-9-48» (απόσπασμα από το περ. «Δημοκρατικός Στρατός» τεύχος 10-Οκτώβριος 1948), ΓΕΣ / ΔΙΣ, Γ' ΣΣ 1947-49, σσ. 580-582.

80. Στο ίδιο.

81. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος - ιδίως οι επιχειρήσεις που διεξήχθησαν επί ευρωπαϊκού εδάφους (συμπεριλαμβανομένων και των εκτάσεων των τότε Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών)- και ο ελληνικός Εμφύλιος «έχουν τα χαρακτηριστικά του ολοκληρωτικού πολέμου. Οι πόλεμοι της δεκαετίας του 1940 κινητοποίησαν και είχαν αντίκτυπο σε όλη την κοινωνία. Σε αυτούς τους πολέμους δεν υπήρξαν σαφή μέτωπα και οι αντίπαλοι συχνά ήταν μη αναγνωρίσιμοι. Η διάκριση εμπόλεμων και αμάχων καταργήθηκε, όπως άλλωστε και στην υπόλοιπη Ευρώπη κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Για πρώτη φορά εμφανίστηκαν αντάρτικοι στρατοί, γυναίκες συμμετείχαν ενεργά στις στρατιωτικές

Νέου Πετριτσίου και φόνευσαν πέντε αντάρτες.

Τέσσερις μέρες αργότερα, πάλι κατά τις νυκτερινές ώρες, οι μαχητές του ΔΣΕ επιτέθηκαν στο Σφελινό ΒΑ της Ν. Ζίχνης⁸². Παρά την αντίσταση των ανδρών της EBX και των MAY οι επιτιθέμενοι έκαψαν δυο δεκάδες οικημάτων, φόνευσαν τρεις από τους αμυνόμενους, τραυμάτισαν άλλους δύο και έφυγαν χωρίς απώλειες⁸³. Ακολούθησαν τρεις ακόμη επιχειρήσεις των ανταρτών και ισάριθμες συγκρούσεις: η πρώτη στις 16/9, ξεκίνησε με είσοδο «πολυμελούς συμμορίας» στο Μελενικίτσι, χωριό νότια του Σιδηροκάστρου. Μετά από καταδίωξη «Κυνηγών» από τον κοντινό Λευκώνα οι αντάρτες συμπύχθηκαν -χωρίς απώλειες- προς Βορρά, αλλά οι «Κυνηγοί» θρήνησαν το διοικητή τους. Η δεύτερη επίθεση των μαχητών του ΔΣΕ⁸⁴ ήταν αυτή που εκδηλώθηκε εναντίον του σημείου στηρίγματος Καλόμπαρο Ραχόνι (ύψωμα 599 - βλ. χάρτη 1) στα νοτιοανατολικά της Νιγρίτας. Η επίθεση αποκρούστηκε από τους οπλίτες της Εθνοφρουράς -με σύμπραξη πεδινού πυροβολικού και αεροσκαφών- και ο ΔΣΕ συμπύχθηκε προς τα Κερδύλλια⁸⁵. Η τρίτη -και τελευταία για το Σεπτέμβριο, τη νύχτα της 28^{ης} του μήνα- επιχείρηση των ανταρτών ήταν η ταυτόχρονη προσβολή έξι χω-

---

*συγκρούσεις και νέες μέθοδοι διεξαγωγής πολέμου δοκιμάστηκαν» (το παράθεμα προέρχεται από την πρόσκληση για συμμετοχή στο συνέδριο του Δικτύου για τη Μελέτη των Εμφυλίων Πολέμων με θέμα «Η κοινωνία σε πόλεμο: στρατός και αντάρτες στη δεκαετία του 1940», Πρέβεζα, Ιούλιος 2005). Συμπληρώνουμε απλώς, ότι μια από τις μορφές συμμετοχής των «αμάχων» ήταν η παροχή πληροφοριών στους αντιπάλους σχετικά με τις κινήσεις των εχθρικών δυνάμεων. Ο αναγνώστης μπορεί να αντιληφθεί καλύτερα το ρόλο των χωρικών-πληροφοριοδοτών του ΕΣ βλέποντας την πολύ ενδιαφέρουσα ταινία του Χρήστου Σιοπαχά «Η κάθοδος των εννέα» και τον αντίστοιχο των (στρατευμένων) πληροφοριοδοτών του ΔΣΕ διαβάζοντας το Μ. Καρατζά, *Το ημερολόγιο ενός Καπαίτη από τον Εμφύλιο*, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2004.*

82. Παρατηρώντας τους χάρτες της εποχής διαπιστώνουμε την σχεδόν πλήρη ανυπαρξία επαρχιακού οδικού δικτύου. Χωριά όπως ο Σφελινός ήταν απρόσιτα από οχήματα και αυτό τα καθιστούσε ιδιαίτερος ευάλωτα και «πρόσφορα» για τους αντάρτες.

83. Οι σχηματισμοί των MAY δεν ήταν ιδιαίτερος αποτελεσματικοί. Το συγκεκριμένο συμβάν δικαιώνει τις παρατηρήσεις του πολύπειρου ανώτατου αξιωματικού: «είναι ένοπλοι χωρικοί, οι οποίοι αμύνονται της ασφαλείας του χωριού των...η μαχητική των αξία υπήρξε μικρά, διότι η οργάνωσής των υπήρξε πρόχειρος...με όσην απροθυμίαν εδέχθησαν τα όπλα, με τόσην ευκολίαν τα παρέδιδον εις τους αντάρτας με την πρώτην προσβολήν των...ενίοτε δε, λόγω της αιφνιδιαστικής των προσβολής δεν ηδύναντο τα μέλη να συγκεντρωθούν ουδέ εντός του αυτού χωριού». (Ζαφειρόπουλου, *ό.π.*, σ. 101).

84. Μία από τις συχνές «ανεπάρκειες» των πηγών του ΕΣ, οφειλόμενη μάλλον στην έλλειψη σχετικών πληροφοριών, είναι η αναφορά του σχηματισμού του ΔΣΕ στον οποίον ανήκαν οι κάθε φορά επιτιθέμενοι. Όσο για τις αναφορές στο περιοδικό «Δημοκρατικός Στρατός», αυτές είναι ηθελημένα ασαφείς.

85. Με τον όρο Κερδύλλια εννοούνται τα κατεστραμμένα κατά την Κατοχή από τους Βουλγάρους δύο χωριά Άνω και Κάτω Κερδύλλιο και η περιοχή κοντά σε αυτά (πάνω από το Καστανοχώρι), όπου και βρισκόνταν «λημέρια» των ανταρτών. Για τη διευκρίνιση ευχαριστούμε το Γιάννη Τσαρούχα.

ριών που βρίσκονταν όλα στις βόρειες πλαγιές του Κερδυλλίου όρους⁸⁶: της Δάφνης, του Παλιότρους, των Ιβήρων, του Τραγίλου, της Μαυροθάλασσας και του Σιτοχωρίου. Τα αποτελέσματα της επίθεσης ήταν θεαματικά, παρά την παρέμβαση τεθωρακισμένων, αεροπορίας και πυροβολικού: 20 νεκροί και αρκετοί τραυματίες από το κυβερνητικό στρατόπεδο, αποκόμιση σημαντικών ποσοτήτων εφοδίων και οπλισμού καθώς και 150 κατοίκων για στράτευση στο ΔΣΕ. Η παρέμβαση, βέβαια, της Αεροπορίας κόστισε 48 νεκρούς στους αντάρτες. Το ίδιο διάστημα έλαβαν χώρα, κυρίως κοντά σε υψώματα, πολλές μικρές αψιμαχίες μεταξύ ομάδων του ΔΣΕ και μικρομονάδων της Εθνοφρουράς. Αρκετοί νεκροί και πολλοί τραυματίες⁸⁷ ήταν το αποτέλεσμα αυτών των συγκρούσεων.

Ο Οκτώβριος του 1948 ήταν η αρχή μιας ακόμη δυσκολότερης από την υφιστάμενη κατάσταση για τις μονάδες του Γ' ΣΣ που κάλυπταν το νομό Σερρών⁸⁸. Εκτός από τις δυσχέρειες που προαναφέρθηκαν, αφαιρέθηκαν από τη δύναμή του και άλλες μονάδες και έτσι απέμεινε με ένα τάγμα Πεζικού και 4 τάγματα Εθνοφρουράς. Για να αντιμετωπιστεί η κατάσταση αυτή, μεταφέρθηκε στις 23 Νοεμβρίου από την Ξάνθη στο Σιδηρόκαστρο η διοίκηση της 26^{ης} Ταξιαρχίας και την επομένη ημέρα συγκροτήθηκε στις Σέρρες η Διοίκησης Επιχειρήσεων Σερρών (στο εξής: ΔΕΠΙΧΣ), όπου υπήχθησαν η 26^η Ταξιαρχία και το Τακτικόν Στρατηγείον Εθνοφρουράς Σερρών.

Στο μεταξύ, όσο οι αλλαγές στη διάταξη των κυβερνητικών δυνάμεων σχεδιάζονταν και δρομολογούνταν, οι αντάρτες συνέχιζαν με ζήλο την προσπάθεια για επίτευξη όσων επέτασσε στην απόφασή του το ΠΓ του ΚΚΕ. Έτσι, στις 8 Οκτωβρίου πραγματοποιήθηκε επιδρομή κατά λιγνιτωρυχείων⁸⁹ στα βόρεια της πόλης των Σερρών, καταστροφή εγκαταστάσεων και απαγωγή 11 εργατών. Την επομένη ακολούθησε επίθεση στο Σιτοχώρι και αιφνιδιασμός των ανδρών της Εθνοφρουράς. Το αποτέλεσμα ήταν εξαιρετικό για τους μαχητές του ΔΣΕ: 40 «αγνοούμενοι»⁹⁰ στρατιώτες, 50

---

86. Ο όρος δηλώνει τον ορεινό όγκο στο σύνολό του. Ο αναγνώστης παρακαλείται να αγνοήσει την ένδειξη «Κερδύλλια όρη» στο Χάρτη 1 του Παραρτήματος.

87. Οι περισσότεροι από τους τραυματίες των τμημάτων του ΔΣΕ που δρούσαν στο νομό Σερρών -κυρίως αυτών που ενεργούσαν επιχειρήσεις στο βόρειο τμήμα του- μεταφέρονταν σε νοσοκομεία ευρισκόμενα στη Βουλγαρία, όταν δεν ήταν δυνατό να τους παρασχεθεί από τους συμμαχητές τους επαρκής και αποτελεσματική ιατρική βοήθεια, βλ. Τ. Βουρνά, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας, τ. Δ', Ο Εμφύλιος*, Αθήνα, Πατάκης, 2004, σσ. 237-238.

88. Μετά την αντεπίθεση του ΔΣΕ στο Βίτσι οι μονάδες του ΕΣ όφειλαν να αποκαταστήσουν το τρωθέν κύρος τους. Έτσι, ενισχύθηκαν οι μεγάλοι σχηματισμοί που μάχονταν στα δυτικά της χώρας και αποψιλώθηκε από σημαντικές μονάδες του το Γ' Σώμα Στρατού, βλ. *εδώ*, υποσημείωση αριθμός 77.

89. Βλ. *εδώ*, υποσημείωση αριθμός 57.

90. Βλ. *εδώ*, υποσημείωση αριθμός 28. Σημειώνουμε ότι με το πέρασμα του καιρού και τη δημιουργία σοβαρότατου προβλήματος εφεδρειών στό ΔΣΕ οι «αγνοούμενοι» δεν αφή-

απαχθέντες άντρες και 30 γυναίκες.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, στά τέλη του 1948 συγκροτήθηκε η VII Μεραρχία του ΔΣΕ. Αριθμούσε στην αρχή της δράσης της περίπου 1300 άνδρες με σταθερή υποστήριξη σε υλικοτεχνική υποδομή από τη Βουλγαρία και αποτελούσε διαρκή απειλή για τις κυβερνητικές δυνάμεις και μονάδες.

Στα τέλη Οκτωβρίου οι επιθέσεις του ΔΣΕ ενέτειναν τη δράση τους. Στις 24 του μήνα –πάντοτε κατά τις νυκτερινές ώρες- προσεβλήθη με βολές από πυροβολικό και βαρέα όπλα η πόλη των Σερρών, ενώ ταυτόχρονα εξαπολύθηκαν επιθέσεις κατά του Λευκώνα, της Αναγέννησης και της Σκοτούσσας. Σημειώθηκαν εμπρησμοί δημοσίων κτιρίων και λεηλασίες και οι αντάρτες προχώρησαν στη στρατολόγηση δεκάδων κατοίκων. Στις 30, στο βόρειο μέρος του νομού, εκδηλώθηκε επίθεση κατά του Αχλαδοχωρίου. Οι άνδρες του λόχου Εθνοφρουράς και οι 50 άνδρες των Μονάδων Εθνικής Αμύνης⁹¹ (στο εξής: ΜΕΑ) εξολοθρεύτηκαν σχεδόν ολοκληρωτικά: 121 στρατιώτες θεωρηθήκαν «αγνοούμενοι» μαζί με τρεις εφέδρους αξιωματικούς. Ακολούθησαν, πάντα στην ίδια περιοχή, βολές πυροβόλου κατά Σιδηροκάστρου, επίθεση κατά του φυλασσόμενου στηρίγματος Ουσίτας με αποτέλεσμα να «αγνοούνται» ένας έφεδρος αξιωματικός και 60 στρατιώτες και να δημιουργηθεί κίνδυνος για αποκοπή της επικοινωνίας μεταξύ Αν. Μακεδονίας & Θράκης. Για την εκτόνωση της κατάστασης ο ΕΣ προέβη σε μεγάλη συγκέντρωση δυνάμεων και ανέλαβε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις. Προκλήθηκαν συγκρούσεις που διήρκεσαν μέχρι τις 6/12 με αναδίπλωση του ΔΣΕ προς Βορράν. Οι αμοιτέρωθεν απώλειες υπήρξαν σημαντικές, με το κυβερνητικό στρατόπεδο να χάνει και ένα αεροσκάφος «όπερ βληθέν υπό συμμοριτών προσεγειώθη ανωμάλως εις την περιοχήν Σερρών και κατεστράφη»⁹².

Ο Νοέμβριος του 1948 «μπήκε» με επίθεση στο Δραβίσκο και την Παλαιοκώμη, η οποία απέφερε στο ΔΣΕ 20 νέους μαχητές («απαχθέντες» σύμφωνα με τις πηγές του ΓΕΣ). Στις 13 του μήνα 200 αντάρτες προσέβαλαν τη Νικόκλεια, τη Σησαμιά και το Ξυλότρο. Οπλίτες της Εθνοφρουράς και δυνάμεις τεθωρακισμένων απέκρουσαν την επίθεση, αλλά 19 ακόμη «απαχθέντες» πλαισίωσαν τις τάξεις των «στασιαστών». Στις 16 ακολούθησαν επίθεση σε Δάφνη και εκ νέου στο Σιτοχώρι. Οι επιθέσεις αποκρούστηκαν,

---

νονταν εύκολα ελεύθεροι ακόμα και αφού τους αφαιρούνταν ο οπλισμός: εντάσσονταν –με αλλά και παρά τη θέλησή τους- στους σχηματισμούς των ανταρτών, βλ. D. Close – Θ. Βερέμη, «Ο στρατιωτικός αγώνας, 1945- 1949», στο D. Close (επιμ.), *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1950. Μελέτες για την πόλωση*, Αθήνα, Φιλίστωρ, 1997, σσ. 159 και 161.

91. Στους σχηματισμούς των κυβερνητικών δυνάμεων περιλαμβάνονταν -εκτός από τα ΜΕΑ- και τα ΚΜΕΑ (Κινητές Μονάδες Εθνικής Αμύνης), βλ. ΓΕΣ / ΔΙΣ, *Γ' ΣΣ 1947-1949*, σ. 655.

92. Μοναδικό αεροδρόμιο της περιοχής που χρησιμοποιούσε ο ΕΣ στις επιχειρήσεις του στο νομό Σερρών ήταν το Αεροδρόμιο Αμυγδαλέωνα Καβάλας.

αλλά οι αντάρτες παρέμειναν μέσα στη Δάφνη⁹³ για 48 ώρες.

Ο προτελευταίος μήνας του 1948 έκλεισε με μια σημαντική είδηση: αντάρτης του ΔΣΕ «βιαίως στρατολογήθεις» διέφυγε από τους «στασιαστές» και έδωσε στους άνδρες του ΕΣ στους οποίους παραδόθηκε την πληροφορία ότι μια Ταξιαρχία του ΔΣΕ (χίλιοι ένοπλοι με πυροβολικό) έφτασε στην περιοχή του Λαϊλιά με επικεφαλής τον «αρχισυμμορίτην» Κοσμίδη⁹⁴.

Η περί ης πληροφορία, δύναμη του ΔΣΕ δεν άργησε να δημιουργήσει σημαντικά προβλήματα στους κυβερνητικούς σχηματισμούς. Τις πρώτες πρωινές ώρες της 2 Δεκεμβρίου οι αντάρτες επιτέθηκαν στο Λευκώνα: μετά από τετραήμερες έντονες συγκρούσεις, τόσο στην περιοχή κοντά στο Λευκώνα (όπου οι κυβερνητικές δυνάμεις χρησιμοποίησαν άρματα μάχης, τεθωρακισμένα οχήματα και αεροπορία)⁹⁵ όσο και πολύ βορειότερα, στο Αχλαδοχώρι: εκεί, οι άνδρες του ΔΣΕ «χτύπησαν» με πυροβολικό, οι αντάρτες αποσύρθηκαν προς Βορρά και οι δυνάμεις του ΕΣ επέστρεψαν στη βάση τους. Οι απώλειες των δύο πλευρών ήταν δραματικά ανισομεγέθεις: οι «κομμουνιστοσυμμορίται» άφησαν πίσω τους 108 νεκρούς, 26 αιχμαλώτους και 36 «παραδοθέντες», ενώ οι «μοναρχοφασίστες» (έτσι αποκαλούσαν -τόσο στα έντυπά τους όσο και στις άλλες μορφές της προπαγάνδας τους, γραπτές και προφορικές- όλους τους ανθρώπους του «εθνικόφρονος» στρατοπέδου οι μαχητές του ΔΣΕ) είχαν 4 νεκρούς και 27 τραυματίες⁹⁶.

Στις 16 Δεκεμβρίου, μετά από πληροφορίες που έδωσε παραδοθείς αντάρτης στις κυβερνητικές δυνάμεις διεξήχθησαν εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στο Μενοίκιο. Οι δυνάμεις του ΕΣ ενεπλάκησαν σε σύγκρουση με τμήμα των μαχητών που διοικούσε ο Λασσάνης. Ο «στρατηγός Χειμώνας» έκανε πολύ δύσκολα τα πράγματα και υπήρξαν πολλές απώλειες από το ΔΣΕ (περίπου 200 νεκροί, και 80 αιχμάλωτοι).

Πριν περάσει μια βδομάδα, στις 22/12, οι αντάρτες πραγματοποίησαν επίθεση στο Βαλτερό. Στις 26 σειρά είχε το Γεφυρούδι. Και στις δύο περι-

---

93. Για τα χωριά του νομού στη διάρκεια της Κατοχής, βλ. Β. Καλογριά, *ό.π.*, σσ. 144 - 145 και Τ. Χατζηναστασίου, «Οι ρίζες του Εμφυλίου», *ό.π.*, σσ. 324-325. Για τα μεταπολεμικά χρόνια, αναμένομεν...

94. Για τη δράση του καταγόμενου από το χωριό Αμπέλα (ή Αμπέλια) Σιδηροκάστρου Χρήστου Κοσμίδη κατά την Κατοχή, βλ. Τ. Χατζηναστασίου, *Αντάρτες και Καπετάνιοι...*, σ. 193 και άρθρα του ίδιου του Κοσμίδη στο περιοδικό *Εθνική Αντίσταση*, τ. 29 (Νοέμβριος 1981) και 37 (Οκτώβριος 1983).

95. Από τη χρήση αεροσκαφών υπέστησαν και οι δύο εμπόλεμες παρατάξεις σημαντικές απώλειες: οι μεν αντάρτες πλήττονταν με εμπρηστικές βόμβες, οι δε πιλότοι των αεροσκαφών -μάλλον λόγω κούρασης και (ίσως;) απειρίας στη χρήση των νεοπαραληφθέντων τότε αεροσκαφών Helldivers- έχαναν σχετικά εύκολα τον έλεγχο και ενίοτε και τη ζωή τους, βλ. ΓΕΣ / ΔΙΣ, *Γ ΣΣ 1947-49*, σ. 421, όπου αναφέρεται ότι «εξ ατυχήματος κατεστράφησαν αλληλοσυγκρουσθέντα δύο μαχητικά αεροπλάνα φονευθέντων δύο αξιωματικών και ενός υπαξιωματικού»

96. Για τους «παραδοθέντας», βλ. εδώ, υποσημείωση αριθμός 60.

πτώσεις οι αντάρτες «χτύπησαν» κατά τη διάρκεια της νύχτας και αποχώρησαν γρήγορα με εφόδια και προμήθειες.

Τις υπόλοιπες πέντε ημέρες του 1948, οι αντίπαλοι παρέμειναν σε κατάσταση αναμονής και οι γύρω πληθυσμοί συνέχισαν να ανησυχούν.

Το «μοιραίο» και καθοριστικό 1949

Όπως απερίφραστα δηλώνεται στις εκδόσεις του ΕΣ και τονιζόταν και στα τέλη του 1948, ο ΔΣΕ απειλούσε να καθυστερήσει αρκετά το τέλος του πολέμου. Στα κύρια μέτωπα των συγκρούσεων (δυτική Ελλάδα - Ήπειρος) οι αντάρτες επιδιώκουν να παρουσιαστούν ως τακτικός στρατός, ακολουθώντας την πολιτική του Ζαχαριάδη που είχε εξοβελίσει το Μάρκο Βαφειάδη, υποστηρικτή της άποψης ότι έπρεπε να συνεχιστεί η παρτιζάνικη τακτική. Τα πράγματα ήταν καλύτερα για την κυβέρνηση της Αθήνας από ό,τι μετά την αντεπίθεση του ΔΣΕ στο Βίτσι και το φθινόπωρο του 1948, όταν οι Αμερικανοί ανησυχούσαν κι έμμεσα προειδοποιούσαν ότι θα διακόψουν τη βοήθεια. Όμως υπήρχε ακόμη δρόμος να διανυθεί και η πολιτική κατάσταση ήταν ακόμη ασταθής: η κυβέρνηση Σοφούλη ανασχηματίστηκε για δεύτερη φορά στις 20 Ιανουαρίου 1949, την επομένη της κατάληψης του Καρπενησίου από το ΔΣΕ⁹⁷ (είχε προηγηθεί ένας ανασχηματισμός στα τέλη Νοεμβρίου του 1948)⁹⁸, έγινε από δικομματική πολυκομματική και το Παλάτι επιλέγει να πει αυτό την τελευταία λέξη: ο Μεγάλος Αυλάρχης του βασιλιά Παύλου Αλέξανδρος Παπάγος, επανέρχεται από την αποστρατεία, αναλαμβάνει την αρχιστρατηγία⁹⁹ και ο πόλεμος γίνεται ολοκληρωτικός¹⁰⁰.

Η ιδιαιτερότητα του νομού Σερρών παρέμενε. Οι σκοποί των αντιμαχόμενων στο έδαφος του νομού ήταν οι ίδιοι με το προηγούμενο διάστημα. Οι αντάρτες ήταν επιφορτισμένοι με καθήκοντα πολέμου φθοράς και απασχόλησης στρατιωτικών δυνάμεων και οι κυβερνητικές δυνάμεις με διττή αποστολή: να διώξουν τους αντιπάλους τους από το ελληνικό έδαφος και να επιβάλουν την ησυχία στη μεθόριο, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα τη μη επάνοδο «συμμοριακών συγκροτημάτων»¹⁰¹. Οι ηγέτες του ΕΣ υπολόγιζαν

97. Βλ. Ρ. Μανθούλη, *Το ημερολόγιο του Εμφύλιου Διχασμού (1900-1974)*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2006, σ. 103.

98. Βλ. J. Meynaud (με τη συνεργασία Π. Μερλόπουλου και Γ. Νοταρά), *Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα, τ. Α΄ 1946-1965*, Αθήνα, Σαββάλας, 2002, σ. 113 και Ηλ. Νικολακόπουλο, *Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, Αθήνα, Πατάκης, 2000, σσ. 98-99.

99. Βλ. Αρχιστράτηγος Παπάγος Αλέξανδρος, «Ημερησία Διαταγή Αρχιστρατήγου της 21 Ιανουαρίου 1949», ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία*, τ. 12, έγγραφο 12, σσ. 128-130.

100. Βλ. Μαργαρίτη, *Εμφύλιος*, τ. 2, σσ. 150-152.

101. Βλ. ΓΕΣ/Α1, «Σχέδιον Ενεργείας κατά την χειμερινήν περίοδον 1948-1949», ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία*, τ. 11, έγγραφο 3, σ. 268, όπου αναφέρονται ως ζητούμενα η «φθορά των συμμοριτών διά της μάχης και στερήσεως των αποθεμάτων των δι' απομακρυνσεώς των εκ των χειμερινών ενδαιτημάτων των, η δυσχέρανσις του εφοδιασμού των συμμοριτών εκ των ομόρων Κρατών και η παρεμπόδισις της στρατολογίας και του ανεφοδιασμού των

στις αρχές του 1949 ότι οι αντίπαλοί τους αριθμούσαν περί τους 1140-1200 άνδρες με 3 πυροβόλα και 1 αντιαεροπορικό¹⁰².

Αμέσως μετά το «έμπα» του νέου χρόνου, τα όπλα πήραν και πάλι το λόγο. Στις 2 Ιανουαρίου άνδρες του ΔΣΕ επιτέθηκαν στο Χρυσό, στις 5 του μήνα σημειώθηκε συμπλοκή στο Καπνόφυτο ΒΑ του Σιδηροκάστρου, ενώ τα μεσάνυχτα της 6^{ης} Ιανουαρίου εκδηλώθηκε επίθεση «ισχυράς συμμοριακής δυνάμεως» κατά της φρουράς της γέφυρας της Αμφίπολης. Οι επιδρομείς εμπόδιζαν την έλευση ενισχύσεων έχοντας καταλάβει θέσεις που επέτρεψαν τη γύρω περιοχή και οι υπερασπιστές της γέφυρας πέρασαν δύσκολες στιγμές. Κινητοποιήθηκαν δυνάμεις του ΕΣ από τους νομούς Καβάλας και Δράμας και από κοντινά σημεία του νομού Σερρών. Παρά τη χρήση πυροβολικού και αεροπορίας από τις κυβερνητικές δυνάμεις, η σύγκρουση διήρκεσε μέχρι το βράδυ της 8^{ης} Ιανουαρίου «χωρίς να επιτευχθή θετικό αποτέλεσμα»¹⁰³. Οι αντάρτες -αφήνοντας πίσω 24 νεκρούς, 6 αιχμαλώτους και 8 «παραδοθέντας»- πέρασαν στα Κερδύλλια¹⁰⁴. Σε αντικατάσταση των απολεσθέντων μαχητών, πήραν μαζί τους 94 χωρικούς (οι πηγές του ΕΣ τους χαρακτηρίζουν «απαχθέντας»). Ο Ιανουάριος του 1949 συνέχισε να είναι πλούσιος σε δράση, αφού οι άνδρες του ΔΣΕ κατέβαιναν από το Μενοίκιο και το Φλαμούρι και «χτυπούσαν» πάντοτε νύχτα: στις 8 προσηβλήθη η Νέα Ζίχνη, έδρα του 60^{ου} Τάγματος της ΕΦ. Η ισχυρή αντίσταση των Εθνοφρουρών οδήγησε τους επιδρομείς σε αναδίπλωση. Το βράδυ της 14^{ης} έγινε η πρώτη επιδρομή κατά του χωριού Άγιο Πνεύμα: η ΕΦ απώθησε τους αντάρτες, οι οποίοι επανήλθαν τη νύχτα της 17^{ης}, έκαψαν το Σταθμό της ΕΒΧ και προέβησαν σε αρπαγή τροφίμων και αιγοπροβάτων. Ενδιάμεσα, στις 15 ήταν η σειρά της Νιγρίτας να πληγεί με βολές πυροβολικού και πεζικού: 20 βλήματα εναντίον της πόλης τάρραξαν τους κατοίκους και τη φρουρά, ενώ τα πυρά πεζικού κατά των εξωτερικών φυλακίων αποσκοπούσαν στην κάλυψη επίθεσης στην κοντινή Βέργη. Οι δυνάμεις της ΕΦ και των ΜΕΑ από τη Νιγρίτα ανάγκασαν τους αντάρτες να συμπτυχθούν και πάλι προς το Φλαμούρι, αφήνοντας 14 νεκρούς και 20 «παραδοθέντας» (οι κυβερνητικές δυνάμεις είχαν 11 τραυματίες).

Πληροφορίες για συγκέντρωση 1.300 ενόπλων στο όρος Κερδύλλιο οδήγησαν σε δράση τον ΕΣ. Έτσι, αναλήφθηκαν, ανάμεσα στις 8 και 11 Ιανουαρίου, εκκαθαριστικές επιχειρήσεις κοντά στο Καστανοχώρι και το Αηδονοχώρι από τη ΔΕΠΙΧΣ και πραγματοποιήθηκε κυκλωτική ενέργεια του ΕΣ, ώστε οι αντάρτες να μην περάσουν στη Χαλκιδική. Η επιχείρηση διακόπηκε λόγω της προσβολής της Νάουσας από το ΔΣΕ που ανάγκασε

συμμοριτών εκ του εσωτερικού της χώρας».

102. Βλ. ΓΕΣ/Α2/IV, «Οργάνωσις και Τακτική Συμμοριακών Δυνάμεων», ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία, τ. 11, έγγραφο 2, σ. 241 και ΓΕΣ/ ΔΙΣ, Γ' ΣΣ 1947-49, σσ. 589-590.

103. Βλ. ΓΕΣ/ ΔΙΣ, Γ' ΣΣ 1947-49, σσ. 428-429.

104. Βλ. εδώ, υποσημειώσεις αριθμός 85 και 86.

τον ΕΣ να προωθήσει δυνάμεις προς δυτικά, αλλά τα τμήματα του ΔΣΕ είχαν σημαντικές απώλειες: 19 νεκρούς, 14 αιχμαλώτους και 8 «παραδοθέντες»¹⁰⁵.

Στις 18 Ιανουαρίου έγινε επίθεση στην Τερπνή κοντά στη Νιγρίτα, χωρίς θετικό αποτέλεσμα για τους αντάρτες. Στις 21 –πάντα τις νυκτερινές ώρες- οι μαχητές του ΔΣΕ επιτέθηκαν στη Νέα Ζίχνη αλλά απωθήθηκαν αμέσως, για να φτάσουμε στην καθοριστική για την 20^η Ταξιαρχία του ΔΣΕ 6^η Φεβρουαρίου 1949. Τότε ξεκίνησαν εκκαθαριστικές επιχειρήσεις της ΔΕΠΙΧΣ εναντίον της 20^{ης} Ταξιαρχίας του ΔΣΕ βασισμένες στο σχέδιο «Αχιλλεύς». Ο χώρος που επελέγη ήταν ο «ζωτικός χώρος» της 20^{ης} Ταξιαρχίας, δηλαδή η περιοχή τα χωριά Αηδονοχώρι, Αμυγδαλοχώρι και Καστανοχώρι και τα γύρω υψώματα και η κίνηση των μονάδων της ΔΕΠΙΧΣ (περιλαμβάνονταν δυνάμεις ΕΦ, λόχος της ΕΒΧ, έφιπποι οπλίτες, πεδινό και ορεινό πυροβολικό, τεθωρακισμένα, άνδρες ΜΕΑ και ΚΜΕΑ¹⁰⁶) ξεκίνησε τις πρώτες πρωινές ώρες της 6^{ης} Φεβρουαρίου. Η 20^η Ταξιαρχία κατάφερε, παρά τις επιμέρους συμπλοκές, να διαφύγει στη Χαλκιδική μέσω Ασπροβάλας και στενών της Ρεντίνας. Το γεγονός, σε συνδυασμό με την προσβολή της πόλης των Σερρών ανάγκασε τον ΕΣ να διακόψει την επιχείρηση.

Ταυτόχρονα με τη διαφυγή της 20^{ης} Ταξιαρχίας, εκτυλίχθηκε μια από τις εντυπωσιακότερες (αν και όχι ιδιαίτερα «αποδοτικές» σε ισοζύγιο κερδών - απωλειών) επιχειρήσεις του τελευταίου χρόνου του Εμφυλίου στο νομό Σερρών: ήταν η επίθεση τμήματος ανταρτών ενάντια στην πόλη των Σερρών, τη νύχτα της 8^{ης} Φεβρουαρίου. Οι επιδρομείς ήταν περίπου 450-500 και ευέλικτα αποσπάσματα εισέβαλαν –υποστηριζόμενα και από ορειβατικό πυροβόλο- στο συνοικισμό Καμινίγια¹⁰⁷, από όπου κατάφεραν να απαγάγουν 69 άτομα. Εθνοφρουροί, με ενίσχυση από τεθωρακισμένα και άρματα

105. Ο αναγνώστης θα παρατήρησε ότι από το κείμενό μας απουσιάζουν συγκεντρωτικοί πίνακες απωλειών των αντιπάλων. Αυτό οφείλεται στην πρόθεσή μας να μην δημιουργήσουμε εντυπώσεις βασισμένες σε ανακριβείς ή εσφαλμένους υπολογισμούς. Όπως εύστοχα σημειώθηκε «...στη διάρκεια ενός εμφυλίου πολέμου πολλές γραπτές αρχειακές πηγές καταστρέφονται και η αξιοπιστία αυτών που απομένουν είναι περισσότερο ενάλωτη από οποιασδήποτε άλλης ιστορικής περιόδου» (Τ. Βερβενιώτη, «Προφορική ιστορία και έρευνα για τον ελληνικό Εμφύλιο: η πολιτική συγκυρία, ο ερευνητής και ο αφηγητής», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 107 Α΄ -Ειδικό τεύχος: όψεις της προφορικής ιστορίας στην Ελλάδα- (2002) 158. Ελπίζουμε να επανέλθουμε σε κάποια μελλοντική μας μελέτη -ειδικό σημείωμα, όπου θα προσπαθήσουμε να υπολογίσουμε τους αμφοτέρωθεν νεκρούς και τραυματίες βασιζόμενοι σε μελέτη και των πινάκων που δημοσιεύονταν στο μηνιαίο περιοδικό «Δημοκρατικός Στρατός». Περιοριζόμαστε εδώ στο να επισημάνουμε ότι οι αποκλίσεις μεταξύ των στοιχείων που δίνονται από τις δύο πλευρές είναι μεγάλες.

106. Βλ. *εδώ*, υποσημείωση αριθμός 91.

107. Για τη συνοικία Καμινίγια ή Καμινίγια και τις εκδοχές για την προέλευση της ονομασίας της, βλ. Π. Σαμσάρη, «Άγνωστο βυζαντινό μετόχι της Μονής Χελανδαρίου στις Σέρρες: Η μονή του Αγίου Νικολάου Καμινικαίας», *Μακεδονικά* 26 (1988) 191-193.

μάχης, κράτησαν το βασικό όγκο των ανταρτών εκτός πόλης και μετά την άφιξη ισχυρών δυνάμεων όλοι οι μαχητές του ΔΣΕ άρχισαν να συμπύσσονται προς Βορρά. Το επόμενο πρωί οι πεζοπορούντες αντάρτες εντοπίζονται σε μικρή απόσταση από τις Σέρρες και πλήττονται από πυροβολικό και αεροσκάφη. Με βαριές απώλειες καταφέρνουν να φτάσουν το βράδυ της 10^{ης} Φεβρουαρίου στο Μενοίκιο: οι νεκροί του ΔΣΕ ήταν συνολικά 103, ενώ διέφυγαν 10 από τους ομήρους.

Ο Φεβρουάριος του 1949 συμπληρώνεται από μια επιδρομή κατά της Πεντάπολης (14/2), με αποτέλεσμα κάποια λάφυρα από το ΔΣΕ και σύντομη απώθηση των μαχητών του από άνδρες της ΕΒΧ και των ΜΕΑ, μια επίθεση 200 ανδρών του ΔΣΕ στις 22 κατά των χωριών Δραβίσκος και Μαυρόλοφος που αντιμετωπίστηκε με ταχεία αντεπίθεση δυνάμεων της ΕΒΧ και του ΕΣ με τανκς και τμήματα ΜΕΑ, στη διάρκεια της οποίας αιχμαλωτίστηκαν 25 αντάρτες και μια επιδρομή στη Βαμβακιά και στο Νέο Σούλι στις 24 του μήνα: και εδώ -με μια ακόμη προσβολή από αεροπορία- επιτεύχθηκε γρήγορη απώθηση από τις κυβερνητικές δυνάμεις.

Η άνοιξη του 1949 «μπήκε» με ένταση. Την πρώτη μέρα του Μαρτίου ξεκίνησαν πάλι οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις των κυβερνητικών δυνάμεων. Συγκεκριμένα, εξαπολύθηκε -για τρίτη και τελευταία φορά- εκκαθαριστική επιχείρηση στην περιοχή των Κερδυλλίων (θυμίζουμε ότι η πρώτη φορά ήταν τον Ιανουάριο 1949, όταν η κυκλωτική ενέργεια του ΕΣ διακόπηκε λόγω της προσβολής της Νάουσας από το ΔΣΕ και η δεύτερη υπήρξε το σχέδιο «Αχιλλεύς», που εγκαταλείφθηκε με το πέρας της 20^{ης} Ταξιαρχίας στη Χαλκιδική). Η 20^η Ταξιαρχία αποτελούσε απειλή για τα αστικά κέντρα Νιγρίτα και Σέρρες, ενώ μπορούσε να δημιουργήσει προβλήματα σε Λαγκαδά και Θεσσαλονίκη. Έπρεπε οπωσδήποτε να εξουδετερωθεί. Από την 1^η Μαρτίου ισχυρή δύναμη κυβερνητικών δυνάμεων (πέντε Τάγματα Πεζικού, ένα Ελαφρό Τάγμα, δύο Τάγματα Εθνοφρουράς, δύο λόχοι της ΕΒΧ, μία ίλη ιππικού, τρεις ουλαμοί Τεθωρακισμένων, δώδεκα πυροβόλα και σχηματισμοί ανδρών των ΜΕΑ και ΚΜΕΑ) έπληξε τους αντάρτες από έξι διαφορετικές κατευθύνσεις. Η συντριπτική αριθμητική υπεροχή, η υπεροπλία των κυβερνητικών δυνάμεων, η πληθώρα των πληγμάτων και των ενεδρών -τόσο από τους αμιγώς στρατιωτικούς σχηματισμούς όσο και από τα παραστρατιωτικά σώματα-, η έλλειψη εφοδίων και εφεδρειών από πλευράς ΔΣΕ, καθώς και οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες (χιονοθύελλα) οδήγησαν σε συντριβή τους αντάρτες: η αρχική τους δύναμη 1000 ανδρών είχε 420 νεκρούς και 388 συλληφθέντες και παραδοθέντες¹⁰⁸. Αυτό που -εκτός από τεράστιο ποσοστό ανδρών της 20^{ης} Ταξιαρχίας- έχασε ο ΔΣΕ ήταν οι γραμμές ανεφοδιασμού από τη Βουλγαρία.

---

108. Βλ. Γ' ΣΣ/Α1, «Εκθεσις επιχειρήσεως Κερδυλλίων -Φλαμούρι - Κρουσίων, 1-12 Μαρτίου 1949», ΓΕΣ/ ΔΙΣ, *Αρχεία*, τ. 12, συλλογή εγγράφων 51, σ. 405 κ.ε.

Μια ακόμη -επιτυχής ως προς τον κύριο σκοπό της (τη στράτευση χωρικών), αλλά συνοδευμένη από όχι ασήμαντες απώλειες- επιχείρηση των μαχητών του ΔΣΕ πραγματοποιήθηκε -πάντοτε βράδυ- λίγο μετά τα μέσα Μαρτίου, στις 17 του μήνα: ήταν επίθεση στο Στρουμονοχώρι.

Το τελευταίο τετραήμερο του Μαρτίου του 1949 (28-31/3) σημαδεύτηκε από μια επιχείρηση, όπου οι αντίπαλοι χρησιμοποίησαν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα εκάστου: οι μεν την υπεροπλία και οι δε την παρτιζάνικη τακτική του «χτύπα και φεύγα». Συγκεκριμένα, πληροφορίες ότι αντάρτες από το Άγκιστρο κατέβηκαν στην περιοχή Αλή Μπαμπά οδήγησαν το Γ΄ Σώμα Στρατού στο να διατάξει και τη ΔΕΠΙΧΣ στο να αναλάβει την αποτροπή επιδρομών κατά κατοικημένων τόπων: την αποστολή επιφορτίστηκαν μονάδες της 26^{ης} Ταξιαρχίας). Οι κυβερνητικοί επιτελείς επιστράτευσαν πεζικό, πυροβολικό και αεροπορία, αλλά η επιχείρηση δεν επέτυχε να εξουδετερώσει τελείως τις δυνάμεις του ΔΣΕ: οι αντάρτες εγκατέλειψαν τις θέσεις τους στη διάρκεια της νύχτας και αναδιπλώθηκαν προς ΒΑ. Άφησαν πίσω τους 10 νεκρούς, αλλά εκμεταλλεύτηκαν άριστα την «ενσκήψασαν σφοδράν χιονοθύελλαν, ήτις παρημπόδισε τας κινήσεις των τμημάτων, διευκολύνασα την διαφυγήν των συμμοριτών»¹⁰⁹.

Στις 29 Μαρτίου, σχεδόν ταυτόχρονα με την προαναφερθείσα επιχείρηση για την αποτροπή επιδρομών από πλευράς ΔΣΕ, λίγο δυτικότερα, στα χωριά Χαρωπό και Θερμοπηγή, αποκρούστηκε ακόμη μία επίθεση των ανταρτών.

Ο Απρίλιος του 1949 αποτέλεσε την «αρχή του τέλους» για το ΔΣΕ στο νομό Σερρών, χωρίς όμως αυτό να είναι απολύτως ορατό τότε. Μετά τη συντριβή της 20^{ης} Ταξιαρχίας του ΔΣΕ, ο ΕΣ κατέλαβε ορμητήρια του ΔΣΕ στην παραμεθόριο μεταξύ Αλή Μπουτούς και Στρυμόνα, ώστε να μην υπάρξει ενδεχόμενο επιστροφής των ανταρτών σε αυτά. Παρά την εξέλιξη αυτή, οι μαχητές του ΔΣΕ επέμειναν. Στις 12 με 15/4 δύναμη του ΔΣΕ μετακινήθηκε από το Άγκιστρο στην περιοχή Αλή Μπαμπά με σκοπό την προσβολή των Σερρών ή άλλων κατοικημένων τόπων. Εστάλησαν αμέσως ισχυρές χερσαίες δυνάμεις και αεροπορία, ο ΔΣΕ συμπύχθηκε και μετακινήθηκε συντεταγμένα προς Βορρά με μικρές απώλειες. Στις 27 του μήνα οι αντάρτες μπήκαν στο χωριό Καλά Δένδρα, άρπαξαν τρόφιμα και αποχώρησαν, ενώ το ίδιο βράδυ επιχειρήθηκε ανεπιτυχώς μία ακόμη επίθεση πολύ βορειότερα, στο Στρουμονοχώρι.

Πριν συνεχίσουμε την αφήγηση του πολέμου με φανερά -ας τα αποκαλέσουμε «έντιμα»- όπλα, θα παρενθέσουμε ένα τραγικό στατιστικό στοιχείο: ο μεγάλος πρωταγωνιστής των πρώτων 4 μηνών του 1949 στο νομό Σερρών ήταν ένα «ανέντιμο» όπλο, οι νάρκες. Αυτές κόστισαν στον ΕΣ και στις παραστρατιωτικές ομάδες 73 νεκρούς και 223 τραυματίες και στον

109. ΓΕΣ / ΔΙΣ, Φ. 1132/Α/ 3 (το παράθεμα στο ΓΕΣ / ΔΙΣ, Γ΄ ΣΣ 1947-1949, σ. 459)

άμαχο πληθυσμό 18 νεκρούς και 79 τραυματίες μεταξύ των νεκρών αμάχων ήταν ένα κοριτσάκι και μεταξύ των τραυματιών 4 παιδιά και μια γυναίκα.

Ο Απρίλιος έφυγε και ο Μάιος βρήκε 1.300 αντάρτες (την 132^η Ταξιαρχία) να είναι διασκορπισμένοι στο έδαφος του νομού Σερρών. Όμως, από την 1^η μέχρι τις 4 του μήνα, ενώ ο ΕΣ σχεδίαζε να πλήξει αυτή τη δύναμη του ΔΣΕ στην περιοχή του Άγκιστρου, να την «μαγκώσει» χωρίς να αφήσει δίοδο διαφυγής στη Βουλγαρία και να την εξολοθρεύσει¹¹⁰, δύναμη από 1.100 ενόπλους με δύο ορειβατικά πυροβόλα – ο κύριος όγκος της 132^{ης} Ταξιαρχίας και τα υπολείμματα της 20^{ης} Ταξιαρχίας, προερχόμενα από την περιοχή Κορώνα της λίμνης Δοϊράνης- συγκεντρώθηκε στην περιοχή των οχυρών Αρπαλούκι και Ιστίμπεη (γνωστών από τις μάχες του ελληνικού στρατού κατά των Γερμανών τον Απρίλιο του 1941) και κινήθηκε προς το Νέο Πετριτσι¹¹¹. Στις 3 το πρωί της 5^{ης} Μαΐου¹¹² άρχισε η επίθεση και στις 5 το πρωί το χωριό είχε καταληφθεί από τους αντάρτες. Αντίπαλοι των ανταρτών –στο πλαίσιο του προαναφερθέντος ευρύτερου σχεδίου για την εκκαθάριση τόσο του Μπέλες όσο και της παραμεθόριας ζώνης στο βόρειο τμήμα του νομού- ήταν η 26^η και η 27^η Ταξιαρχία του ΕΣ με προσθήκη 3 επιπλέον ταγμάτων, τεθωρακισμένων, πυροβολικού και αεροπορίας. Στις 6 του μήνα το χωριό ανακαταλαμβάνεται από τον ΕΣ. Οι απώλειες αμοιότρον ήταν σημαντικές: ο ΕΣ είχε 29 νεκρούς, 156 τραυματίες, 35 αγνοούμενους και ο ΔΣΕ 135 νεκρούς, 61 τραυματίες και 55 αιχμαλώτους. Ο ΔΣΕ εξασφάλισε δεκάδες ομήρους, δεκάδες βοοειδή, πολυάριθμα αιγοπρόβατα και πολλά τρόφιμα¹¹³.

Οι επιχειρήσεις που προβλέπονταν από το σχέδιο «Άρης» ολοκληρώθη-

---

110. Βλ. Γ' ΣΣ / Α1, «Εκθεσις επιχειρήσεως “Άρης”, 21/4/1949», ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία, τ. 13, έγγραφο 31, σ. 212, όπου αναφέρεται ότι πρόθεση των συντακτών του σχεδίου ήταν «η συντριβή και εξόντωση της επί της περιοχής Αγγίστρου 132 Κ[ομμουνιστο]Σ[υμμοριτικής] Ταξιαρχίας απαγορευμένης της διαφυγής της είτε προς Βουλγαρικό έδαφος είτε προς ετέραν κατεύθυνσιν (Νότον ή Ανατολάς)».

111. Βλ. Γ' ΣΣ, «Εκθεσις επί της προσβολής του Νέου Πετριτσιού», ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία, τ. 13, έγγραφο 43, σ. 317.

112. Το συγκεκριμένο πλήγμα φαίνεται να διχάζει τους ερευνητές. Ο Βουρνάς, *ό.π.*, σ. 375, θεωρεί την επιχείρηση αποτυχημένο αντιπερισπασμό λίγο πριν το τέλος. Ο Μαργαρίτης, *Εμφύλιος*, τ. 2, σ. 415, εκτιμά πως «...ο ΔΣΕ αποκατέστησε στην περιοχή σημαντικό μέρος της αξιοπιστίας του...παρέμενε ισχυρός στην περιοχή των Σερρών». Πιστεύουμε πως η αλήθεια βρίσκεται στη σύνθεση των δύο απόψεων.

113. Σύμφωνα με τις επίσημες αρχειακές πηγές του ΕΣ «απήχθησαν: 20 φορτηγά κτήνη, 50 βοοειδή, 100 αιγοπρόβατα, 2.500 οκ. άλευρον και γάλα εις κυτία από αποθήκην της Ούνρα». Οι ίδιες πηγές μιλούν για 94 ομήρους, βλ. Γ' ΣΣ, «Εκθεσις επί της προσβολής του Νέου Πετριτσιού», ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία, τ. 13, έγγραφο 43, σ. 317. Πληροφορίες για τη «λεία» των μαχητών του ΔΣΕ που προέρχονται από το περιοδικό «Δημοκρατικός Στρατός», (τεύχος Ιουνίου 1949 του περιοδικού, σ. 437) αναφέρουν 205 νεκρούς, 192 τραυματίες και 124 αιχμαλώτους άνδρες του ΕΣ, ανατίναξη τεσσάρων αρμάτων μάχης, κατάρριψη ενός αεροπλάνου και «προσχώρηση» (τα εισαγωγικά δικά μας) 80 νέων και νεανίδων στο ΔΣΕ.

καν στις 9 Μαΐου, χωρίς τα αποτελέσματα που προσδοκούσαν οι επιτελείς του ΕΣ. Οι συνολικές απώλειες του ΔΣΕ δεν ήταν αμελητέες (16 νεκροί και 32 συλληφθέντες –«παραδοθέντες»), αλλά οι δυνάμεις που κινητοποιήθηκαν ήταν εξαιρετικά πολυάριθμες και η «σοδειά» δυσανάλογα μικρή.

Θα ολοκληρώσουμε τα της συγκεκριμένης εκκαθαριστικής επιχείρησης με κάποια στοιχεία που προκύπτουν από τις εκθέσεις των αξιωματικών που συμμετείχαν: τα πολυβολεία των ανταρτών κατασκευάζονταν με «ξερολιθιά» και ήταν καλυμμένα με κορμούς δέντρων, ενώ έγινε εκτεταμένη χρήση πυροβολικού και αεροπορίας από τις δυνάμεις του ΕΣ.

Διαρκούσης της εφαρμογής του σχεδίου «Άρης» και συγκεκριμένα στις 8 Μαΐου έγινε ανεπιτυχής απόπειρα εισόδου ενός τμήματος ΔΣΕ από τη Βουλγαρία στα βόρεια του Αχλαδοχωριού.

Ο Μάιος έφερε πιο κοντά το οριστικό τέλος¹¹⁴, αλλά το «πληγωμένο θηρίο» που ονομαζόταν ΔΣΕ Σερρών ήταν ακόμη επικίνδυνο. Αφού ανασυντάχθηκε, με μεταφορά τραυματιών και ξεκούραση μερικών ημερών στη Βουλγαρία και σε ασφαλή «λημέρια» της παραμεθορίου, έδειξε τα δόντια του. Με αποκορύφωμα το βράδυ της 12^{ης} Ιουνίου, στο πλαίσιο της διατήρησης του ΕΣ σε διαρκή κατάσταση υπερέντασης και στοχεύοντας στη δημιουργία προβλημάτων στην επικοινωνία και τις μεταφορές, έγιναν επιθέσεις εναντίον φυλακίων ασφαλείας σιδηροδρομικής γραμμής μεταξύ Βυρώνειας και Θρακικού. Επιτεύχθηκε η ανατίναξη του φυλακίου και της γέφυρας και οι αντάρτες συμπύχθηκαν προς Βορρά. Το ίδιο βράδυ, λίγο δυτικότερα, ομάδα ανταρτών επέδραμε στο χωριό Πλατανάκια και σκότωσε τον ιερέα του χωριού¹¹⁵.

114. Η συντριβή της 20^{ης} Ταξιαρχίας του ΔΣΕ και η οριστική απόσυρση των δυνάμεων του ΔΣΕ στα βόρεια του νομού (χωρίς δυνατότητα επανόδου σε θέσεις που κατείχε μέχρι τότε) είχαν ουσιαστικά προαναγγείλει το τέλος, αλλά το «αγκάθι» στα πλευρά του ΕΣ παρέμενε. Σχετικά βλ. Ζαφειρόπουλου, *ό.π.*, σ. 645, όπου αναφέρεται ότι «διά της επιχείρησης των Κερδυλλίων (Μάρτιος) και Αγκίστρου (Μάιος) εξησφαλίσθη η πεδιάς των Σερρών και το λεκανοπέδιον των Πορροίων και επετεύχθη ο επαναπατρισμός των κατοίκων της υπαίθρου εις σημαντικήν έκτασιν».

115. Ένα από τα «σκοτεινά» σημεία του ελληνικού εμφυλίου είναι το αν έχουν βάση τα στερεότυπα της «εθνικόφρονος» προπαγάνδας (περιοριζόμαστε σε αυτήν, αφού οι πηγές του «εθνικόφρονος» στρατοπέδου είναι οι πληροφοριοδότες μας), όπως οι «σταυρώσεις ιερέων», οι «βιασμοί παρθένων κορασίδων», η «σλαβοκομμουνιστική προπαγάνδα εναντίον της παρθενίας» κ.α.π. Όπως εύστοχα επισήμανε η «ακούραστη ερευνήτρια της περιόδου» Τασούλα Βερβενιώτη (ο χαρακτηρισμός –με τον οποίο συμφωνούμε απολύτως– ανήκει στον καθηγητή του ΑΠΘ Γιώργο Μαργαρίτη και βρίσκεται στο Μαργαρίτης, *Εμφύλιος*, τ. 2, σ. 242) «τα εμφυλιοπολεμικά αρχεία είναι τα χειρότερα από όλα. Μπορεί να λένε ψέματα για χίλιους λόγους» (επικοινωνία της Τ.Β. μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου με Ν. Καραγιαννακίδη, 26-4-2006). Επειδή συμμεριζόμαστε την άποψη της επιφυλασσόμαστε σχετικά με το αν ο θάνατος του συγκεκριμένου ιερέα ήταν δολοφονία, εκτέλεση ή αποτέλεσμα συμπλοκής: κανείς άλλωστε δεν μπορεί να εγγυηθεί, να διαψεύσει ή να τεκμηριώσει απολύτως αν ιερείς έκαναν ή όχι χρήση όπλων στη διάρκεια του Εμφυλίου.

Μιαν εβδομάδα αργότερα, στις 19 Ιουνίου, εξαπολύεται για πρώτη φορά επίθεση εναντίον ενός σημείου επιμελώς οχυρωμένου αλλά –όπως αποδείχθηκε- ιδιαίτερα ευάλωτου: αναφερόμαστε στο Σημείο Στηρίγματος (ύψωμα επανδρωμένο με φρουρά) Ογκραντίνα, στα βόρεια του Νέου Πετριτσίου (σημείο 1082 - βλ. χάρτη 1). Τα χαράματα («περί την 0430 ώραν») της 19^{ης} Ιουνίου «ισχυραί εχθρικά δυνάμεις ανερχόμεναι εις 400 περίπου προσήγγισαν, χωρίς να γίνωσι αντιληπταί, το Σ. Στηρίγματος και επετέθησαν αιφνιδιαστικώς εκ της Βορειοδυτικής και Νοτιοανατολικής κατευθύνσεως». Πενήντα λεπτά αργότερα οι μαχητές του ΔΣΕ (διοικητής τους ο προαναφερθείς Ανανίας Τιμοθεάδης) είχαν πετύχει το στόχο τους¹¹⁶: όπως σημειώνουν οι πηγές του ΕΣ «... την 0520 έπαυσε πάσα αντίστασις, του Σ. Στηρίγματος υποκύψαντος»¹¹⁷. Οι άνδρες του ΔΣΕ παρέμειναν στο ύψωμα δύο μέρες και αποσύρθηκαν –μετά από επίθεση ισχυρότατων δυνάμεων του ΕΣ από εδάφους και αέρος- αποκομίζοντας σημαντικά λάφυρα και ενισχύσεις σε υλικό και οπλισμό¹¹⁸. Μέχρι να «πάρουν μιαν ανάσα» οι συμπτυχθέντες επιδρομείς, «σύντροφοί» τους επιτέθηκαν την 20^η Ιουνίου σε αμαξοστοιχία και σε φυλάκια ασφαλείας της σιδηροδρομικής γραμμής στα δυτικά της Ροδόπολης και πέντε μέρες αργότερα στο χωριό Θρακικό, ανατολικά της Ροδόπολης, σε σταθμευμένη αμαξοστοιχία: οι επιχειρήσεις αυτές- αν πιστέψει κανείς τις πηγές του ΕΣ- περισσότερο έβλαψαν παρά ωφέλησαν τους αντάρτες, αφού είχαν νεκρούς χωρίς να διακόψουν τη συγγκοινωνία¹¹⁹.

Οι μαχητές του ΔΣΕ που χτύπησαν την Ογκραντίνα επέστρεψαν στο σημείο της επίθεσης δέκα μέρες μετά το πρώτο πλήγμα. Τις απογευματινές ώρες της 29^{ης} Ιουνίου ο ΔΣΕ επιτίθεται και πάλι στο συγκεκριμένο «σημείο

116. Μια ενδιαφέρουσα πτυχή της υπόθεσης ήταν το γεγονός ότι οι μαχητές του ΔΣΕ τηρούσαν ημερολόγιο σχετικά με τη δράση τους. Στην αναφορά για το συμβάν της επίθεσης στο ύψωμα (βλ. εδώ, την αμέσως επόμενη υποσημείωση) παρεντίθεται απόσπασμα από ημερολόγιο φονευθέντος «συμμορίτου» που βρέθηκε στον τόπο της σύγκρουσης μετά τη σύμπτυξη των ανταρτών.

117. Βλ. Γ' ΣΣ/ Α1, «Εκθεσις Προσβολής Σ. Στηρίγματος Ογκραντίνας την 19/6/49», ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία, τ. 15, έγγραφο 11, σ. 244.

118. Ο ΕΣ είχε 11 νεκρούς (2 αξιωματικούς, μεταξύ των οποίων ο διοικητής της φρουράς και 9 στρατιώτες), 9 τραυματίες και 44 «απαχθέντας» στρατιώτες. Οι αντάρτες –που άφησαν πίσω τους 10 νεκρούς και 4 αιχμαλώτους- πήραν 6 οπλοπολυβόλα Μπρέν, 7 αυτόματα όπλα Τόμιγκαν, 45 τουφέκια, 2 όλμους και έναν ασύρματο, βλ. Αρχηγός ΓΕΣ προς Αρχιστράτηγο «Εξέτασις δι' ατύχημα Ογκραντίνας», ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία, τ. 15, έγγραφο 12, σ. 247 κ.ε.

119. Σε αντίθεση με τις αρχειακές πηγές και τις εκδόσεις του ΓΕΣ, οι οποίες μιλούν για «μικρά βλάβη εις την ατμομηχανήν», στις σελίδες του περιοδικού του ΔΣΕ γράφεται ότι «ανατινάχτηκε η αμαξοστοιχία Σερρών – Θεσσαλονίκης. Η ατμομηχανή και τρία βαγόνια καταστράφηκαν», βλ. «Δημοκρατικός Στρατός» (μηνιαίο στρατιωτικό – πολιτικό όργανο του Γενικού Αρχηγείου του ΔΣΕ), 6 (Ιούλιος 1949) 521, όπου «Χρονικό της δράσης του Δημοκρατικού Στρατού από 1-30 Ιούνη 1949»).

στηρίγματα»: παρά το γεγονός ότι η επιθετική δραστηριότητα εναντίον του συγκεκριμένου σημείου είχε επαναληφθεί πολύ πρόσφατα, το τμήμα του ΕΣ που το φρουρούσε «*αιφνιδιασθέν ετράπη εις άτακτον φυγήν, εγκαταλείψαν νεκρούς, τραυματίας, οπλισμόν και υλικά*»¹²⁰. Θα αποτολμήσουμε μιαν εικασία: το δεύτερο «χτύπημα» αποσκοπούσε πρωτίστως σε «σπάσιμο» των νεύρων και πτώση του ηθικού των αντιπάλων, χωρίς να παραγνωρίζεται και η εξασφάλιση τροφίμων και άλλων υλικών απαραίτητων στους πενόμενους μαχητές του ΔΣΕ. Απόδειξη της υπόθεσής μας αυτής αποτελεί το ότι οι αντάρτες αποσύρθηκαν τάχιστα στα «λημέρια» τους. Σημειώνουμε, πάντως ότι –σε αντίθεση με τις εκθέσεις των αξιωματικών που στέλνονται για να αναφέρουν σε περιπτώσεις αποτυχιών, οι οποίες διακρίνονται από σοβαρότητα και αυστηρότητα- οι περιγραφές στις εκδόσεις της ΔΙΣ είναι κάποτε κωμικές: «*το ύψωμα εγκαταλειφθέν υπό των συμμοριτών ανακατελήφθη*»¹²¹.

Πριν μπούμε «στην τελική ευθεία» θα υπογραμμίσουμε ότι όλο το διάστημα από τα τέλη Μαΐου μέχρι τα τέλη Ιουνίου ήταν γεμάτο από μικρές επιχειρήσεις, ενέδρες και συμπλοκές: αυτές –οι περισσότερες των οποίων αποσκοπούσαν σε εξασφάλιση τροφίμων και προμηθειών για τους αντάρτες- οδηγούν σε συνεχείς απώλειες του ΔΣΕ.

Στα τέλη Ιουνίου ο ΕΣ στόχευε –αφού είχε εξασφαλίσει τα μετόπισθεν των δυνάμεων που πολιορκούσαν το Βίτσι- να αποτρέψει κάθε προσπάθεια του ΔΣΕ να δημιουργήσει προβλήματα στην περιοχή ανατολικά του Αξιού. Έτσι, στις 28 Ιουνίου 1949 καταργείται η ΔΕΠΙΧΣ και η 7^η Μεραρχία αναλαμβάνει την περιοχή με την 27^η Ταξιαρχία και το Τακτικό Στρατηγείο Εθνοφρουράς Σερρών: σκοπός ήταν η παγίωση της κατάστασης και η οριστική συντριβή των ανταρτών που δρούσαν στην περιοχή. Στις αρχές Ιουλίου οι τελευταίοι αριθμούσαν περίπου 1.300 άνδρες στο Μπέλες (6^η Μεραρχία του ΔΣΕ). Από αυτούς, στο ανατολικό Μπέλες (στο έδαφος του νομού Σερρών) και συγκεκριμένα στα οχυρά της «Γραμμής Μεταξά» ήταν εγκατεστημένοι 400-500 αντάρτες της 132^{ης} Ταξιαρχίας του ΔΣΕ. Αυτοί περιοριζόνταν στο να απασχολούν τοπικές φρουρές (όπως λ.χ. στις 8 Ιουλίου στα Άνω Πορρόια και την επομένη κοντά στη Βυρώνεια), να ανατινάζουν σιδηροδρομικά γεφυράκια και να παρενοχλούν με πυρά πεζικού και πυροβολικού φυλάκια του 622 ΤΑΓΣ (9 Ιουλίου κοντά στο χωριό Θρακικό). Αν εξετάσουμε συγκριτικά τις δυνάμεις των αντιπάλων σε σχέση με τη συνολική διαθέσιμη δύναμή τους, μπορούμε εύκολα να καταλάβουμε ότι ο ΔΣΕ κρατούσε –ουσιαστικά καθηλωμένες στην περιοχή πολύ μεγαλύτερες αναλογικά δυνάμεις απ' ό,τι ο ΕΣ¹²².

120. Βλ. ΓΕΣ /ΔΙΣ, Φ. 1132/Β/1-2 (το παράθεμα στο Γ' ΣΣ 1947-1949, σ. 478)

121. Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, Γ' ΣΣ 1947-1949, σ. 478

122. Βλ. Μαργαρίτη, *Εμφύλιος*, τ. 2, σ. 418.

Η 7^η Μεραρχία του ΕΣ έλαβε στα τέλη Ιουλίου διαταγή να εκκαθαρίσει το Μπέλες και πρώτος στόχος ήταν το Ανατολικό. Την αποστολή ανέλαβε η 27^η Ταξιαρχία και το απόγευμα της 17^{ης} Αυγούστου δυνάμεις πεζικού, Εθνοφρουράς, πεδινού πυροβολικού, τεθωρακισμένων και μηχανικού ήταν έτοιμες να ξεκινήσουν. Το σχέδιο «Αρπάγη» προέβλεπε «*αιφνιδιαστική ενέργεια κατά των πλευρών και νότων των Σ[υμμοριτών] επιζητούμενης αποκοπής διαφυγής αυτών προς Βουλγαρία*»¹²³.

Οι επιχειρήσεις άρχισαν στις 18 Αυγούστου και στις 23, παρά την ισχυρή σε μερικές περιπτώσεις αντίσταση του ΔΣΕ, έληξαν με διαφυγή των ανδρών του ΔΣΕ (λίγοι κατέφυγαν στη Βουλγαρία και αρκετοί στο Δυτικό Μπέλες). Οι απώλειες και από τις δύο πλευρές ήταν σημαντικές (σαφώς βαρύτερες για το ΔΣΕ, αν εξεταστούν αναλογικά με το σύνολο της παρατακτής δύναμής του –βλ. παραπάνω) και τα πράγματα έγιναν χειρότερα λόγω των καιρικών συνθηκών. Ο ΕΣ είχε 25 νεκρούς και 67 τραυματίες, ενώ ο ΔΣΕ 40 νεκρούς και 17 αιχμάλωτους. Δικαιώνοντας την παρατήρηση του πολύπειρου ανώτατου αξιωματικού του ΕΣ¹²⁴ οι αντάρτες κατάφεραν να μην έχουν θύματα από τον...αναπάντεχο αντίπαλο: ο ΕΣ είχε 55 «παγοπλήκτους» (1 αξιωματικό και 54 στρατιώτες).

Στις 23 Αυγούστου η 7^η Μεραρχία ανέλαβε να εκκαθαρίσει και το Δυτικό Μπέλες. Τα χαράματα της 1^{ης} Σεπτεμβρίου ό,τι απέμενε από την 132^η Ταξιαρχία κατέφυγε στη Βουλγαρία. Η υπερορία ξεκινούσε.

Στους μήνες που ακολούθησαν μέχρι περίπου το τέλος της άνοιξης του 1950 έμειναν στα βουνά του νομού μερικές δεκάδες αντάρτες. Σύμφωνα με έγγραφο του Στρατού των πρώτων ημερών του 1950, στο Μενοίκιο και στο Άγκιστρο παρέμεναν 15 «συμμορίται»¹²⁵. Είναι εντυπωσιακό, βέβαια, ότι στο διάστημα από τη λήξη των πολεμικών επιχειρήσεων «*οι συμμορίται εσημείωσαν επιδρομές τινες κατά χωρίων της περιοχής Νιγρίτης επί σκοπώ κυρίως λεηλασίας προς διατροφήν των, αλλά και προς δημιουργίαν εντυπώσεων συμφώνως προς τας εντολάς ας είχαν εκ της Κομμουνιστοσυμμοριακής ηγεσίας*»¹²⁶, αλλά ο εμφύλιος είχε λήξει οριστικά, τουλάχιστον από στρατιωτική άποψη. Τώρα πια ο Εθνικός Στρατός ανέφερε ότι «υπό

123. Βλ. VI^η Μεραρχία προς 26^η-27^η Ταξιαρχίες, «Επιχειρήσεις “ΑΡΠΑΓΗ” 15/8/1949», ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία, τ. 16, έγγραφο 10, σ. 75 κ.ε. και VI^η Μεραρχία / Α1 προς Γ’ ΣΣ/ Α1, «Περίληπτική Έκθεση επιχειρήσεων Μπέλες», ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία, τ. 16, έγγραφο 53, σσ. 315-329.

124. Βλ. εδώ, υποσημείωση αριθμός 16. Για να μιλήσουμε συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων έπεσε χιόνι. Η στολή των οπλιτών του ΕΣ ήταν θερινή (μιλούμε για τέλη Αυγούστου) ενώ οι αντάρτες που ήξεραν καλά τον τόπο και τα «χούγια» του δεν έπεσαν σε πάγο.

125. Γ’ ΣΣ/Α1 προς ΓΕΣ/Α1, «Έκθεση επί των ενεργειών του Σώματος Στρατού από Οκτωβρίου μέχρι Δεκεμβρίου 1949 -3/1/1950», ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία, τ. 16, έγγραφο 58», σ. 379.

126. Στο ίδιο, σ. 390.

των οργάνων πληροφοριών του Σ[ώματος] Σ[τρατού] και της Μεραρχίας επετεύχθη και η αποκάλυψις του δικτύου της πολιτικής οργάνωσης του Κομμουνιστοσυμμοριτισμού εις τα χωρία της περιοχής Νιγηρίτης και η πλήρης εξάρθρωσις τούτου» και εντελλόταν να μεριμνήσει για εξασφάλιση «ζωτικών σημείων εγγύς της μεθορίου, προς παρεμπόδισιν επανεγκατάστασεως επί τούτων συμμοριτών» αλλά και για τη «δημιουργία συνθηκών ασφαλείας δι' επαναπατρισμόν των χωρίων της υπαίθρου και προστασία των γεωργικών εργασιών»¹²⁷.

Είχε έρθει ή ώρα να σιγήσουν τα όπλα στο νομό Σερρών και ξεκινούσε ένας άλλος εμφύλιος: αυτός, ο οποίος «δημιούργησε πρωτοφανή σχίσματα ανάμεσα στους νικητές και τους ηττημένους, εξαφάνισε κάθε ανεκτικότητα και οδήγησε σε εκτεταμένη καταπίεση»¹²⁸, θα διαρκούσε για περίπου τρεις δεκαετίες...

---

127. Στο ίδιο, σ. 380.

128. Κ. Τσουκαλά, «Η ιδεολογική επίδραση του Εμφυλίου Πολέμου», στο Γ. Ο. Ιατροίδης (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση*, Αθήνα, Θεμέλιο, 2006, σ. 561.

ABSTRACT

NIKOS KARAGIANNAKIDIS - CHRISTOS KALINTZOGLU

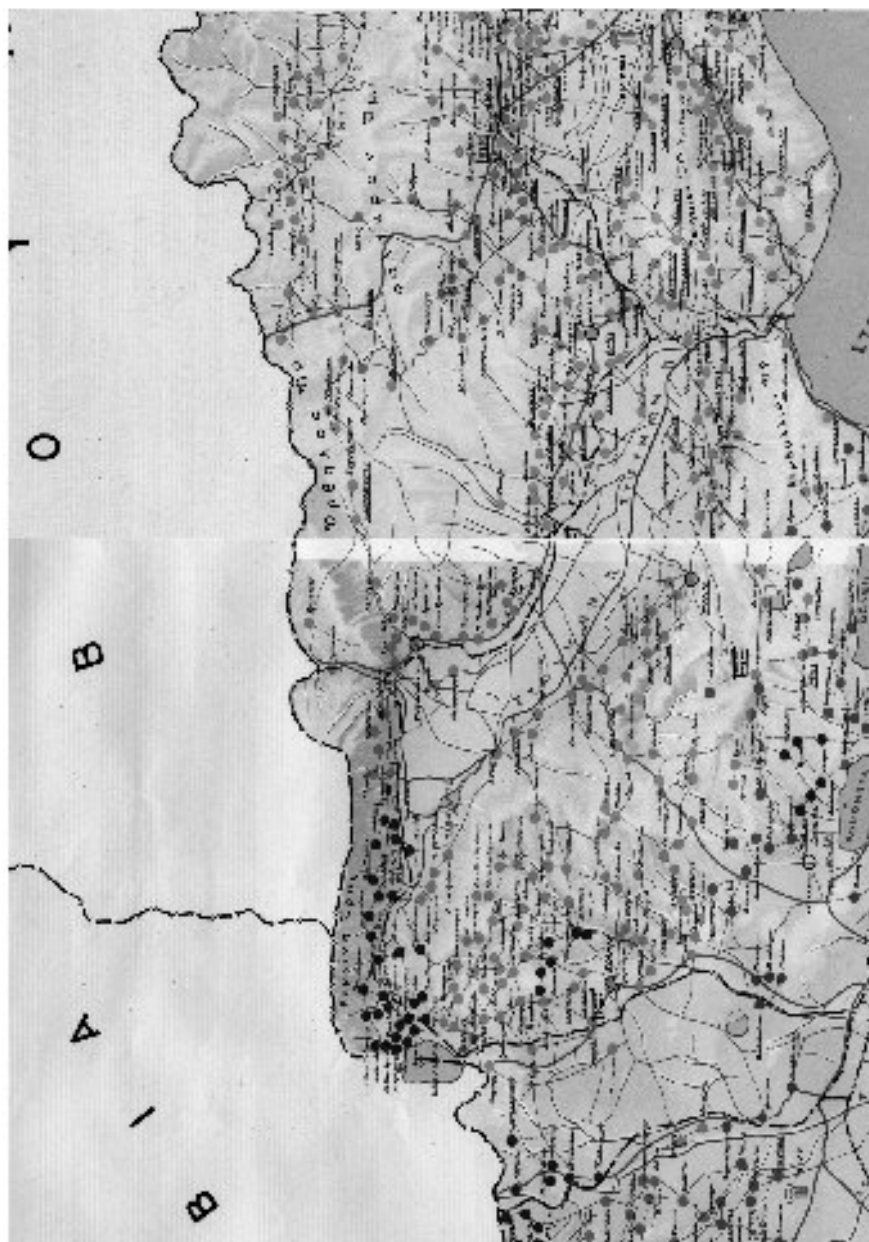
THE ACTIVITY OF THE OPPOSING FORCES IN SERRES PREFECTURE DURING THE CIVIL WAR (1946-1949) THROUGH THE NATIONAL ARMY'S ARCHIVAL SOURCES

A combination of various factors made Serres prefecture a probable and «preordained» theatre of conflict during the Civil War. The following may be regarded as such:

- its geographical position, on the one hand within the borders of Greece (adjoining four other prefectures with a considerable number of left-wing supporters and a history of civil strife during the Occupation) and on the other on the map of the Balkans (on Greece's borders with two other countries, both satellites of the USSR, that could serve as retreats and sources of supplies);
- the recent past: the powerful left-wing movement by the tobacco workers in the interwar period, which led to the election of the Communist Menykhtas as mayor of Serres in 1934; the strong presence of EAM and KKE forces during and after the Occupation; and the violent clashes between left-wing and nationalist armed Greek forces from as early as 1943

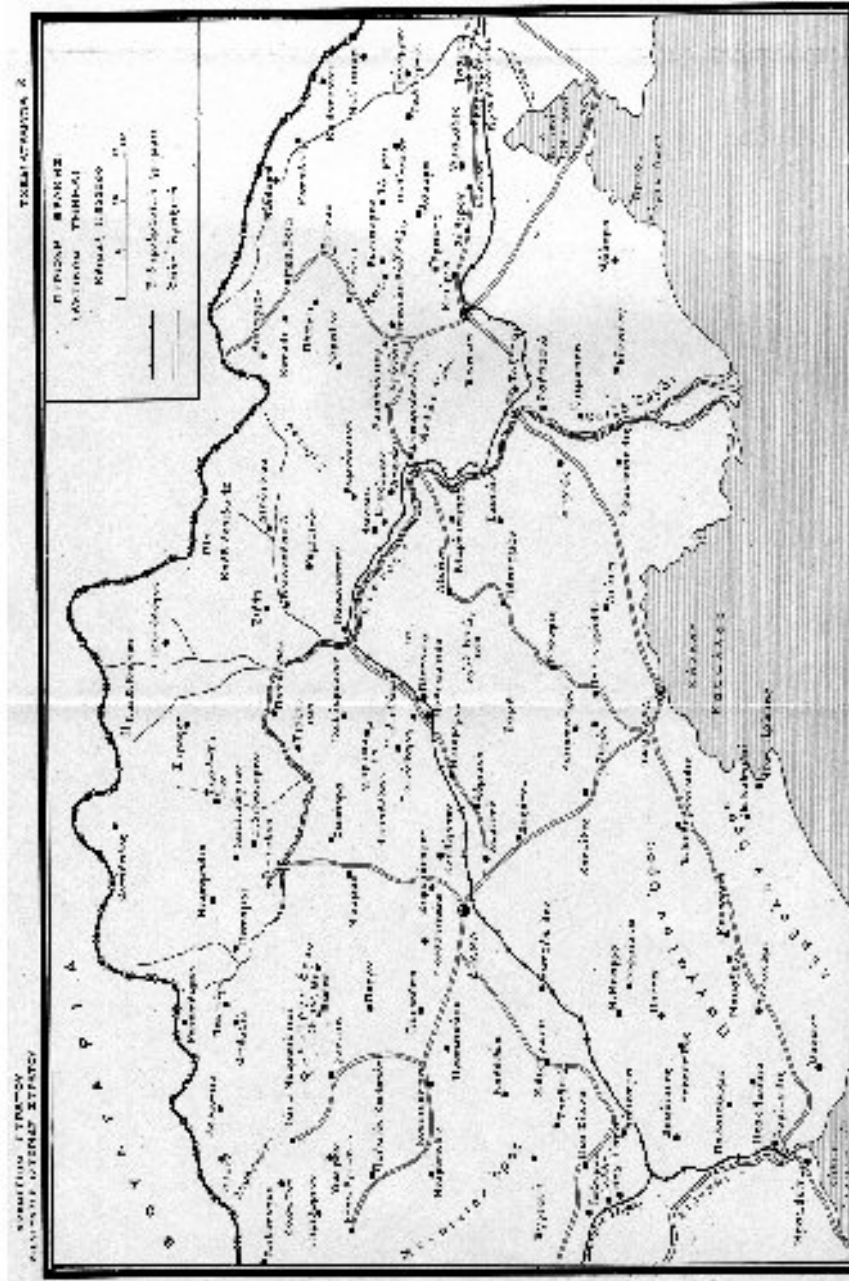
This paper examines the military and the propaganda activity of the forces that fought each other in Serres prefecture during the Civil War from the spring of 1946 until military operations ended in the summer of 1949 (with a brief reference to events that took place in September 1945).

Sources used are the archives of the National Army as presented in the several volumes of the Civil War Archives, 1944-1949 published by the General Army Staff's Directorate of Military History; other General Staff publications, such as *The Greek Army during the [anti-Communist] Struggle: Operations of the 3rd Army Corps*; books written by military men (such as the classic work by ret. Gen. Dimitrios Zafiropoulos, *The [anti-Communist] Struggle, 1945-1949*); and contemporary newspapers.

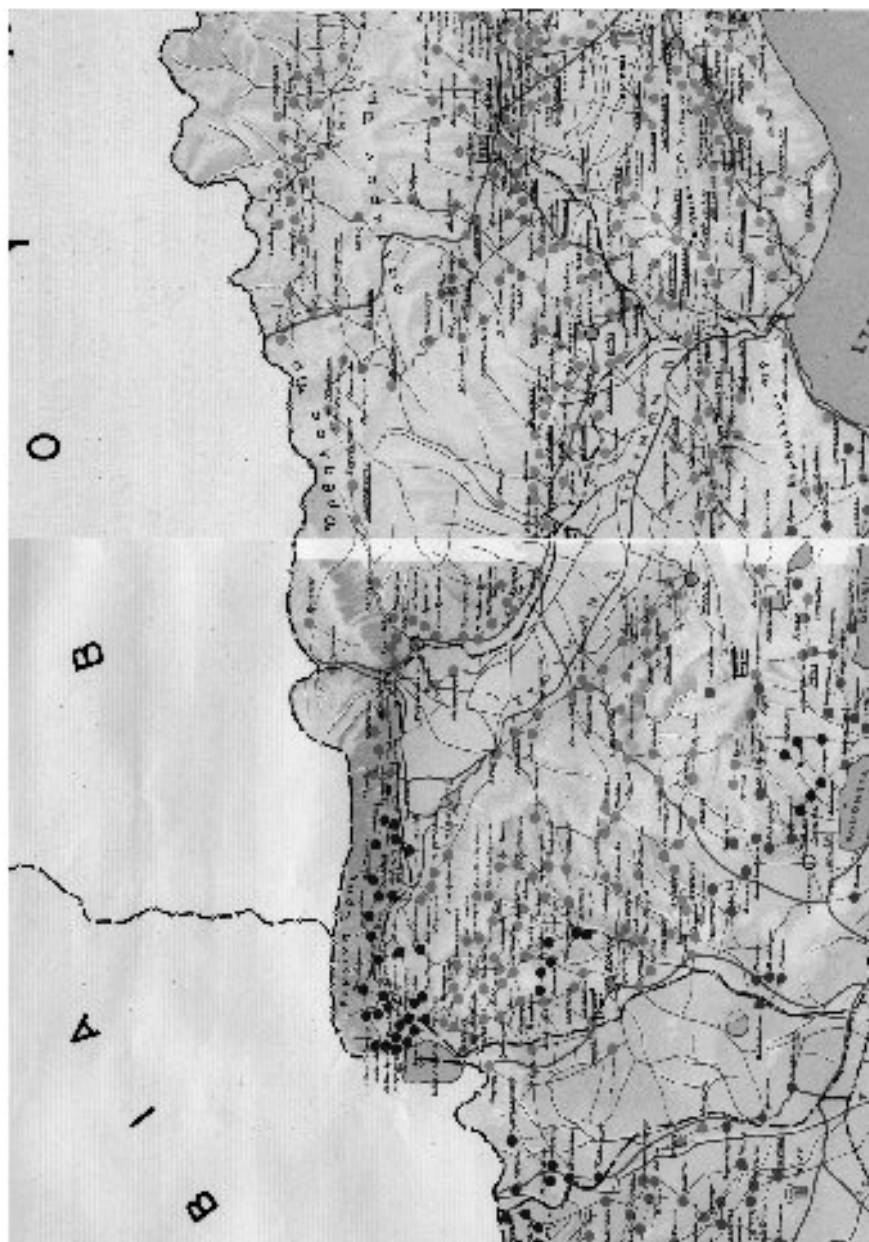

3. Γεωφυσικός χάρτης του νομού Σερρών και των όμορων περιοχών με το οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο στα μέσα της δεκαετίας του 1950
(πηγή: Εθνικός Οργανισμός Καπνού).

2. Οι οικισμοί, το οδικό και το σιδηροδρομικό δίκτυο στη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου - ΠΕΡΙΟΧΗ ΘΡΑΚΗΣ (πηγή: Ο Ελληνικός Στρατός κατά τον Αντιστασιακό Αγώνα. Επιχειρήσεις Γ' Σώματος Στρατού 1947-1949, έκδοση ΓΕΣ/ΔΙΣ, 1976).

3. Γεωφυσικός χάρτης του νομού Σερρών και των όμορων περιοχών με το οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο στα μέσα της δεκαετίας του 1950
(πηγή: Εθνικός Οργανισμός Καπνού).